

Pakon ja mahdollisuuden ilmaisemiskeinot suomen- ja
venäjänkielisissä kansainvälisissä sopimusteksteissä

Jenni Kettunen
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen koulutusohjelma
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2013

Tampereen yliopisto

Käännöstiede (venäjä)

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Kettunen, Jenni: Pakon ja mahdollisuuden ilmaisemiskeinot suomen- ja venäjänkielisissä kansainvälisissä sopimusteksteissä.

Pro gradu -tutkielma, 77 sivua, 2 liites., venäjänkielinen lyhennelmä 9 s.

Toukokuu 2013

Tiivistelmä

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, miten mahdollisuutta ja pakkoa (modaalisuutta) ilmaistaan suomen- ja venäjänkielisissä kansainvälisissä sopimuksissa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, onko sopimuskielissä tiettyjä vakiintuneita tapoja ilmaista modaalisuutta, ja onko ilmauksille löydettävissä yleisesti käytettyjä vastineita toisessa sopimuskielessä. Valtiosopimukset soveltuvat erityisen hyvin tutkimusaineistoksi modaalisuutta tutkittaessa, koska valtiosopimuksilla määritellään sopimusosapuolille oikeuksia ja velvollisuuksia ja sopimuksissa esiintyy runsaasti modaali-ilmauksia.

Valtiosopimukset ovat osa lakitekstien kategoriaa, jossa pyritään ilmaisun yksiselitteisyyteen ja täsmällisyyteen. Modaalisuus sopimuksissa onkin ilmiönä mielenkiintoinen, koska modaali-ilmauksiin sisältyy aina tulkinnanvaraa ja epämääräisyyttä. Etenkin monenvälisissä sopimusneuvotteluissa osapuolet haluavat jättää sopimukseen usein tarkoituksella neuvottelun- ja tulkinnanvaraa, joten modaali-ilmaukset palvelevat hyvin tätä tarkoitusta ja niitä käytetään sopimuksissa runsaasti.

Tarkasteltavat suomenkieliset modaali-ilmaukset valittiin Heikki Kangasniemen (1992) ja *Ison Suomen kieliopin* esittämien luokittelujen perusteella, ja venäjänkieliset modaali-ilmaukset A.V. Bondarkon toimittamassa teoksessa *Теория функциональной грамматики: Темпоральность, модальность* (1990) esitettyjen luokittelujen perusteella. Tutkimusaineisto koostuu Tampereen yliopiston Kieli- käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikön Mustikka-tietokannan monikielisen *Multijur*-lakitekstikorpuksen 23 suomen- ja venäjänkielisestä rinnakkaisesta sopimustekstiparista.

Tutkimusnäkökulma on pääasiassa kieli- ja käännöstieteellinen, mutta tutkimuksessa sivutaan myös oikeuslingvististä näkökulmaa, sillä tutkittaessa juridisten tekstien kääntämistä oikeus ja kieli ovat erottamaton osa toisiaan. Tutkimuksen oikeuslingvistinen osuus nojautuu Heikki E.S. Mattilan, Virpi Koivun ja Leena Lehdon artikkeleihin ja teoksiin lakikielestä, monikielisydestä ja kääntämisen vaikeuksista.

Tutkimuksessa selvisi, että modaali-ilmauksia käytetään enemmän monenvälisissä sopimuksissa kuin kahdenvälisissä sopimuksissa. Tämä voi johtua siitä, että monenväliset sopimukset jätetään tarkoituksella kielellisesti epämääräisemmiksi ja niissä tehdään useammin kielellisiä kompromisseja, jotta sopimukseen päästäisiin. Lisäksi havaittiin, että velvoittavien modaalirakenteiden käyttö on tutkimuksen perusteella venäjänkielisessä sopimuskielessä harvinaisempaa kuin suomenkielisissä sopimuksissa.

Avainsanat: kansainväliset sopimukset, modaalisuus, lakitekstien kääntäminen

SISÄLTÖ

1.	Johdanto	1
1.1.	Tutkielman tavoite ja tutkimusaineisto	1
1.2.	Lakitekstien aikaisempi tutkimus ja tutkimuksen tarkoitus	2
1.3.	Tutkielman rakenne.....	3
2.	Valtiosopimukset ja niiden kääntäminen	5
2.1.	Valtiosopimuksen määritelmä.....	5
2.2.	Valtiosopimusten laadintaprosessi	6
2.2.1.	Monenväliset valtiosopimukset.....	6
2.2.2.	Kahdenväliset valtiosopimukset	7
2.3.	Valtiosopimuksen voimaantulo.....	8
2.4.	Valtiosopimusten kieliversiot ja sopimusten tulkinta	8
2.5.	Sopimuskieli ja valtiosopimusten käänösongelmat.....	10
2.5.1.	Sopimuskielen kääntämisen periaatteet	10
2.5.2.	Monikielisten sopimusten kääntämiseen liittyvät ongelmat	12
2.5.3.	Sopimuskääntäjän vastuu	13
3.	Modaalisuus	15
3.1.	Mahdollisuuden ja pakon ilmaisukeinot suomen kielessä	15
3.2.	Dynaaminen, deonttinen ja episteeminen modaalisuus	16
3.3.	Mahdollisuuden ja pakon ilmaisukeinot venäjän kielessä	17
3.3.1.	Mahdollisuuden ja luvan ilmaisukeinot	18
3.3.2.	Velvollisuuden ja pakon ilmaisukeinot.....	19
3.3.3.	Todennäköisyyden ja arvioinnin ilmaisukeinot	19
3.4.	Kielto modaalisena ilmiönä.....	20
4.	Modaalisuuden ilmaisukeinot sopimusteksteissä.....	22
4.1.	Tutkittavat modaaliverbit ja modaalirakenteet.....	22
4.2.	Velvollisuus ja pakko.....	29

4.2.1. <i>Tulla</i> -verbi.....	29
4.2.2. Nesessiivirakenteet <i>on -tAvA</i> ja <i>on määrä</i>	32
4.2.3. Eksistentiaalirakenteet <i>on velvollisuus</i> ja <i>on velvollinen</i>	35
4.2.4. <i>Должен</i>	37
4.2.5. <i>Подлежать</i>	39
4.2.6. <i>Обязан</i>	41
4.2.7. <i>Следует</i>	43
4.2.8. Muut velvollisuuden ja pakon ilmaukset	44
4.3. Mahdollisuus ja lupa	46
4.3.1. <i>Voida</i>	46
4.3.2. <i>Saada</i>	52
4.3.3. <i>Saattaa</i>	55
4.3.4. Eksistentiaalirakenteet <i>on oikeus</i> ja <i>on oikeutettu</i>	56
4.3.5. <i>Мочь</i>	58
4.3.6. <i>Иметь право, предоставлять право</i> ja <i>вправе</i>	61
4.3.7. Muut mahdollisuutta ja lupaa ilmaisevat rakenteet.....	63
4.4. Sopimusten implisiittisyys vs. eksplisiittisyys	65
5. Tulokset.....	67
5.1. Sopimuskohtaiset erityispiirteet	67
5.2. Yleisiä piirteitä modaali-ilmausten käytössä	70
5.3. Modaali-ilmaukset ja niiden käyttövälineet sopimuskielissä.....	70
6. Lopuksi.....	72
Lähteet.....	74
Liitteet	i
РУССКОЕ РЕЗЮМЕ	a

1. JOHDANTO

1.1. Tutkielman tavoite ja tutkimusaineisto

Valtiosopimukset ovat kansainvälisen oikeuden ensisijainen lähde, joilla pitkälti ohjataan valtioiden toimintaa ja yhteistyötä. Sopimustekstit ovat erikoisalan tekstejä, joita ei ole ensisijaisesti tarkoitettu luettavaksi kansalaisille, vaan oikeusalan asiantuntijoille eli juristeille, tuomareille ja sopimusosapuolille. Sopimuksissa käytetään lakikielelle tyypillisiä ilmaisutapoja, jotka eivät ole ominaisia yleiskielelle. Koska lakikielessä pyritään tarkkuuteen ja yksiselitteisyyteen, asioista käytetään säännönmukaisesti samaa nimitystä, eikä synonyymejä esiinny yhtä paljon kuin yleiskielessä. Näin ollen sopimusten kielenkäyttö yksinkertaistuu ja tämän vuoksi kaikkia yleiskielisiä ilmaisuja (esim. modaaliverbejä *taittaa*, *mahtaa*) ei esiinny sopimuksissa lainkaan.

Koska valtiosopimusten päätehtävä on luoda kansainvälisiä oikeuksia ja velvollisuuksia kansainvälisille toimijoille, modaalilmaukset ovat sopimusteksteissä erittäin yleisiä. Tämän takia sopimustekstit ovat hedelmällinen tutkimusaineisto modaalilmausten tutkimiseen. Tämän tutkielman tarkoituksena on vertailla keskenään suomen- ja venäjänkielisissä valtiosopimuksissa käytettyjä pakon ja mahdollisuuden ilmaisekeinoja ja tutkia, onko näille modaalilmauksille löydettävissä vakiintuneita vastineita. Sopimustekstit valittiin tarkasteltaviksi myös siksi, että niiden eri kieliversioita on helppo vertailla keskenään, toisin kuin esimerkiksi lakitekstejä, jotka ovat erittäin kulttuurisidonnaisia ja joita harvoin joudutaan kääntämään kieleltä toiselle.

Tutkimusaineisto koostuu Tampereen yliopiston Mustikka-palvelimella sijaitsevan monikielisen (englanti, saksa, ruotsi, venäjä, suomi) *MultiJur*-lakitekstikorpuksen suomen- ja venäjänkielisistä sopimusteksteistä. Tutkimuskorpus koostuu 23 venäjänkielisestä sopimustekstistä ja niiden suomenkielisistä rinnakkaisteksteistä. Aineistoon otettiin aihepiiristä riippumatta kaikki *MultiJur*-korpuksessa olevat sopimustekstit, joille löytyi suomen- ja venäjänkielinen kieliversio, sillä sopimusten aihepiirillä ei oletettavasti ole modaalilmausten esiintymisen kannalta merkitystä.

Sopimukset jaettiin kahteen ryhmään: 1) Suomen ja Neuvostoliiton (4 sopimustekstiä) ja Suomen ja Venäjän (4 sopimustekstiä) välillä solmitut kahdenväliset valtiosopimukset sekä 2) monenväliset kansainväliset yleissopimukset ja pöytäkirjat (15 sopimustekstiä). Korpukseseen kuuluvat tekstit on lueteltu liitteessä 1, johon on merkitty sopimusten nimitysten lisäksi niiden sanamäärät,

alkuperäinen solmimisvuosi sekä teksteille annetut koodilyhenteet. Jatkossa korpusteksteihin viitataan pääasiassa lyhenteillä.

1.2. Lakitekstien aikaisempi tutkimus ja tutkimuksen tarkoitus

Lakitekstien kääntäminen on yksi vanhimmista käännöksen lajeista. Siitä huolimatta sitä on alettu arvostaa tutkimuskohteena kieli- ja oikeustieteissä vasta viime vuosikymmeninä. (Šarčević 1997, 1.) Erityisesti kansainväliset valtiosopimukset ovat huomionarvoisia, koska ne ovat tärkeä kansainvälisen politiikan säätelyn väline, joilla säännellään pitkälti valtioiden välistä toimintaa ja yhteistyötä, ja joilla on suuri vaikutus kaikkien kansalaisten elämään. Ilman valtiosopimuksia ja niihin liittyvää juridista sitovuutta valtiot eivät kykenisi ylläpitämään minkäänlaista henkistä tai taloudellista elämää (Koskeniemi 1998, 368). Etenkin rauhansopimuksissa, joissa taustalla on äärimmäisen herkkä poliittinen tilanne, sopimustekstien kieliversioiden kääntäminen ja sanamuotojen muotoilu vaatii erityistä tarkkuutta. On jopa mahdollista, että yhdestä sanamuodosta syntyvä erimielisyys johtaa sotatoimiin.

1990-luvulta alkaen lakikieltä ja sen kääntämistä on alettu tutkia Suomessa enenevässä määrin. Tähän mennessä lakikielen tutkimuksessa on keskitytty erityisesti lakikielen terminologian ja sen kääntämisen ongelmien tutkimiseen (mm. Probirskaja-Turunen 2001; Kesola 2007). Useissa pro gradu -tutkimuksissa on pyritty lakikielen rakenteen kuvaamiseen (mm. Virtaniemi 1992; Uotila 1997) sekä tutkittu lakikielen epämääräisyyttä (Koivisto 1997). EU:n laajenemisen myötä yhä useampi tutkija on keskittynyt EU-kielen tutkimiseen ja parantamiseen (ks. esim. Piehl & Vihonen 2006). Lakikielen kääntämistä ja siihen liittyviä erikoisongelmia ovat Suomessa puolestaan tutkineet mm. Kinnunen (1997) ja Lehto (1999).

Lakitekstien modaalisuutta on tutkittu muutamissa tutkielmissa. Minna Sippola (1997) on tarkastellut EU-esitteissä ilmeneviä modaali-ilmauksia pro gradu -tutkielmassaan ja Johanna Ketola (2002) on tutkinut lisensiaatintyössään modaalisuutta työoikeudellisissa lakiteksteissä. Modaalisuutta ei ole kuitenkaan toistaiseksi tarkasteltu käännöstieteen näkökulmasta monikielisillä aineistoilla. Sopimuskielen mahdollisuuden ja pakon ilmaisukeinojen tutkiminen on ajankohtainen ja tärkeä aihe, sillä valtiosopimukset ovat kansainvälisen oikeuden päälähde ja sopimustekstien eri kieliversioissa ilmenevät eroavaisuudet ja erimielisyydet niiden tulkinnassa voivat pahimmillaan johtaa ongelmiin valtioiden välisissä suhteissa.

Yleinen vaatimus on, että lakikielen tulisi olla yksiselitteistä ja täsmällistä. Lakikielessä pyritään yleiskielestä poiketen ehdottomaan täsmällisyyteen, joskus tyylin ja selkeydenkin kustannuksella (Lehto 1999, 120). Monissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu lakikielen olevan yksiselitteisyyden vaatimuksesta huolimatta usein ilmaisultaan epämääräistä ja monitulkintaista (ks. esim. Koivisto 1997; Bhatia, Engberg, Gotti & Heller 2005; Polese & D'Avanzo 2010). Epämääräisyys ja monitulkintaisuus korostuvat etenkin sopimusteksteissä, koska niissä ilmaisut jätetään usein tarkoituksella epäselväksi, sillä sopimukset ovat usein pitkien neuvottelujen tulos, eikä yksimielisyyteen kaikista sopimuskohdista aina päästä. Koska kansainvälisissä sopimuksissa määritellään osapuolten velvollisuuksia ja oikeuksia, niissä on runsaasti mahdollisuutta, lupaa ja velvollisuutta ilmaisevia rakenteita. Koska modaali-rakenteilla ilmaistaan aina puhujan (kansainvälisten yleissopimusten tapauksessa taustalla olevan instituution, esim. YK:n) tulkintaa tilanteen mahdollisuudesta, todennäköisyydestä, välttämättömyydestä, pakollisuudesta tai luvallisuudesta, nämä rakenteet ovat erityisen tulkinnanvaraisia ja epämääräisiä.

Sopimustekstien laadinnan peruslähtökohta ja -vaatimus on, että kaksi- tai monikielisten valtiosopimusten kaikki kieliversiot ovat yhteneväiset ja merkitykseltään samat. Tutkimuksissa ja myös käytännössä on kuitenkin todettu, että nämä periaatteet eivät aina toteudu. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kontrastiiivisesti valtiosopimusten suomen- ja venäjänkielisten kieliversioiden modaali-ilmauksia ja tutkimuksen tavoitteena on tutkia:

1. Millaisia modaali-ilmauksia suomen- ja venäjänkielisissä sopimuksissa käytetään ja onko niiden käytössä eroja?
2. Onko kielten välillä löydettävissä vakiintuneita vastineita mahdollisuuden ja velvollisuuden ilmaisemiseen?

1.3. Tutkielman rakenne

Tutkielman teoriaosassa tarkastellaan aluksi luvussa 2 valtiosopimusten laatimista, tulkintaa ja kääntämistä sekä sopimuskääntäjän tehtävää valtiosopimusten laatimisprosessissa. Tämä teoriaosuuden valtiosopimus-oikeutta käsittelevä osa perustuu Valtiosopimusoppaaseen (2012), *Encyclopaedia Iuridica Fennica* osien V ja VI valtiosopimuksia ja kansainvälistä oikeutta käsitteleviin artikkeleihin sekä Virpi Koivun ja Heikki E.S. Mattilan (2006) sekä Heikki Karapuun (1999) lakikieltä ja sen kääntämistä käsitteleviin artikkeleihin. Tutkimuksen käännytieteellinen näkökulma perustuu pitkälti Susan Šarčevićin teoksessaan *New approach to legal translation*

(1997) esittämiin näkemyksiin sopimustekstien kääntämisestä ja kääntäjän roolista, Leena Lehdon artikkeleihin (1998, 1999) juridisesta kääntämisestä sekä Svetlana Probirskajan (2009) Suomen ja Venäjän kahdenvälisiä valtiosopimuksia tarkastelevaan väitöskirjaan. Luvussa 3 tarkastellaan modaalisuutta kielitieteen näkökulmasta, valotetaan modaalisuutta kielenilmiönä ja esitellään modaalisuuden eri ilmaisukeinot suomen ja venäjän kielessä.

Tutkielman analyysiosiossa esitellään aluksi luvussa 4.1. analysoitaviksi valitut modaaliverbit ja -rakenteet ja niiden frekvenssitaulukot. Seuraavissa alaluvuissa analysoidaan erikseen jokaista tutkittavaa modaaliverbiä ja -rakennetta sekä niiden vastineiden esiintymistä aineistossa. Tutkimusaineiston suomenkielisten modaali-ilmausten esiintymistä verrataan Johanna Ketolan (2002) ja Heikki Kangasniemen (1992) tutkimuksissaan esittämiin tuloksiin. Luvussa 5 esitellään aineistosta löydetyt tulokset ja niistä tehdyt johtopäätökset. Luvussa 6 tarkastetaan tutkimushypoteesit sekä esitetään lopulliset johtopäätökset ja tutkimuksesta kumpuavat jatkotutkimusmahdollisuudet.

2. VALTIOSOPIMUKSET JA NIIDEN KÄÄNTÄMINEN

2.1. Valtiosopimuksen määritelmä

Ulkoasiainministeriön maaliskuussa 2012 julkaisemassa valtiosopimusoppaassa (Valtiosopimusopas 2012, 3) annetun määritelmän mukaan ”[v]altiosopimus tai muu kansainvälinen velvoite on *kahden tai useamman kansainvälisen oikeuden subjektin välinen* tahdonilmaisu, jolla on tarkoitus saada aikaan *kansainvälisen oikeuden alaisia oikeuksia ja velvollisuuksia*” (kursivointi kirjoittajan). Valtiosopimusoikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen (SopS 33/1980) 2 artiklassa valtiosopimus on määritelty kansainväliseksi välipuheeksi, joka ”on tehty kirjallisesti valtioiden välillä ja joka on kansainvälisen oikeuden alainen siihen katsomatta, sisältykö se yhteen tai kahteen taikka useampaan toisiinsa liittyvään asiakirjaan ja riippumatta siitä käytetystä nimityksestä”. Valtiosopimuksesta voidaan käyttää osapuolista riippuen eri nimityksiä, esimerkiksi yleissopimus (*convention*), sopimus (*agreement, treaty*) tai pöytäkirja (*protocol*). Sen, onko jokin kansainvälinen asiakirja valtiosopimus, ratkaisee asiakirjan sisältö, sen sitovuus ja velvoittavuus. (Valtiosopimusopas 2012, 4.)

Valtiosopimuksia voidaan jaotella monin eri perustein. Sopimukset voidaan jakaa 1) valtioiden välisiin sopimuksiin ja 2) sopimuksiin, joissa osapuolena on yksi tai useampi kansainvälinen järjestö. Tässä tutkimusaineistossa esiintyy molempia. Osapuolten määrän mukaan sopimukset voidaan jakaa kahdenvälisiin (*bilateraalisiin*) ja monenvälisiin (*multilateraalisiin*) sopimuksiin.

Suomea sitoo tällä hetkellä noin 1500 kansainvälistä sopimusta, jos mukaan ei lasketa alkuperäissopimusten lisä- ja muutossopimuksia. (Hakapää 2010, 28–29.) Venäjän federaatiota sen sijaan sitoo yli 10 000 sopimusta (Lukašuk 2004, 79). Neuvostoliiton hajotessa vuonna 1991 Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton välillä oli voimassa noin 100 kahdenvälistä valtiosopimusta. Maiden välillä toteutettiin vuonna 1992 sopimusinventaarior, jossa vanhentuneet ja muuten merkityksensä menettäneet sopimukset poistettiin ja voimaan jätettiin 80 jatkuvasti voimassa olevaa valtiosopimusta (Hakapää 2010, 325). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Suomen ja Neuvostoliiton sekä Suomen ja Venäjän välillä vuosina 1920–2003 solmimittuja kahdenvälisiä sopimuksia.

2.2. Valtiosopimusten laadintaprosessi

Valtiosopimusten laatiminen ja neuvotteluprosessi eroavat toisistaan sen perusteella, onko kyseessä kahdenvälinen vai monenvälinen sopimus. Seuraavissa alaluvuissa tarkastellaan erikseen multilateraalisten (2.2.1.) ja bilateraalisten sopimusten (2.2.2.) laadintaan liittyviä erityispiirteitä ja mahdollisia ongelmia.

2.2.1. Monenväliset valtiosopimukset

Aloite monenvälisen valtiosopimuksen laatimiseksi voi tulla joko yksittäiseltä valtiolta tai kansainväliseltä organisaatiolta (Valtiosopimusopas 2012, 30). Valtiosopimus laaditaan yleensä konkreettisissa neuvotteluissa, joissa valtiot tai järjestöt pyrkivät yhteisymmärrykseen sopimuksen sisällöstä eli sopimuksen tekstistä. Neuvottelut voidaan käydä myös kirjallisesti sopimusluonnoksia vaihtamalla ja kommentoimalla. (Pelttari 1998, 932.) Monenvälisissä neuvotteluissa yksimielisyyteen pääseminen on hankalampaa kuin kahdenvälisissä, koska sopimusosapuolia on yleensä paljon ja sen myötä taustalla vaikuttaa useita eri oikeusjärjestelmiä ja kulttuureja. Kun jokainen neuvotteluissa mukana oleva valtio tai kansainvälinen järjestö ajaa viime kädessä omia etujaan, lopulliseen sopimukseen pääseminen voi olla erittäin pitkä prosessi. Hyvä esimerkki tästä on YK:n merioikeusyleissopimus, jota neuvoteltiin jokavuotisissa konferensseissa yhteensä yhdeksän vuoden ajan vuosina 1973–1982. (Hakapää 2010, 33.)

Monikielisten sopimusten laatiminen eroaa kaksikielisistä siinä, että sopimusosapuolilla on monenvälisessä sopimuksessa mahdollisuus tehdä varauma johonkin tiettyyn tai tiettyihin sopimuskohtiin. Varaumalla osapuoli ilmoittaa, ettei sopimuskohta koske häntä eikä valtion tarvitse sitä noudattaa. Varaumaa ei voi tehdä kaikkiin sopimuksiin, eikä sellaiseen sopimuskohtaan, joka mitätöisi koko sopimuksen tarkoituksen. (Hakapää 2010, 39.) Varaumat antavat monenvälisiin neuvotteluihin hieman liikkumavaraa, kun koko sopimuksen allekirjoittaminen ei vaarannu, jos jostakin yksittäisestä kohdasta ei päästä yksimielisyyteen.

Monenvälinen sopimus tulee voimaan yleensä vasta kun tietty määrä valtioita on ratifioinut tai liittynyt sopimukseen (Hakapää 2010, 34). Esimerkiksi yleissopimus on luonteeltaan sellainen valtiosopimus, johon voivat sitoutua kaikki tai kaikki tietyt ehdot täyttävät, ennalta nimeämättömät valtiot (Karapuu 1999, 172) ja jonka valmistelusta ja kirjoittamisesta ratifiointiin ja voimaantuloon voi kulua pitkäkin aika.

2.2.2. Kahdenväliset valtiosopimukset

Monenvälisten sopimusten tavoin myös kahdenväliset valtiosopimusneuvottelut lähtevät liikkeelle siitä, että jompikumpi osapuolista ilmaisee halukkuutensa sopimuksen solmimiseen. Tämän jälkeen aloitetaan sopimusneuvottelut ja valtiot laativat ensin sopimusluonnoksen jommallakummalla kielellä ja sille käännöksen. Neuvottelujen edetessä sopimusversiota siirrellään osapuolelta toiselle, jolloin kumpikin kieliversio toimii vuorotellen lähde- ja kohdetekstinä. Kahdenvälisissä sopimuksissa yksimielisyyteen pääseminen on yleensä huomattavasti yksinkertaisempaa kuin monenvälisissä neuvotteluissa, koska yhteisymmärrykseen pääseminen on molempien osapuolten etu.

Suomessa valtiosopimukset valmistellaan siinä ministeriössä, jonka toimialaan sopimus sisällöltään kuuluu. Merkittäviä ulko- ja turvallisuuspoliittisia näkökohtia sisältävät valtiosopimukset ja muun kansainväliset velvoitteet käsittelee kuitenkin aina ulkoasiainministeriö. (Valtiosopimusopas 2012, 21–22.) Toimivaltajako koskee myös valtiosopimusten käännöksiä eli sopimuskäännökset laaditaan asianomaisessa ministeriössä. Sopimustekstit ja -käännökset pyritään kuitenkin yleensä tarkistamaan ennen julkaisemista ulkoasiainministeriön oikeuspalvelussa. (Koivu & Mattila 2006, 37–38.) Venäjällä sen sijaan ulkoasiainministeriö osallistuu aina sopimuksen tekoon ja koordinoi kansainvälisiä sopimuksia (Lukašuk 2004, 499–500).

Kun neuvotteluissa on päästy yksimielisyyteen ja saatu aikaan yhteneväiset tekstit, valtuuskuntien puheenjohtajat parafoivat tekstin eli merkitsevät nimikirjaimensa oman sopimusversionsa jokaisen sivun alalaitaan. Parafointi ei vielä merkitse sopimukseen sitoutumista tai sen vahvistamista, vaan sillä vahvistetaan neuvotellun tekstin ja sen eri kieliversioiden oikeellisuus. Tässä vaiheessa sopimustekstissä havaitut virheet voidaan vielä oikaista neuvottelemalla toisen sopimusosapuolen kanssa. Sopimusteksti voidaan myös tarkistuttaa ennen allekirjoittamista ulkoasiainministeriön oikeuspalvelussa. (Valtiosopimusopas 2012, 36–37.) Vastuu sopimustekstien oikeellisuudesta ei ole siis yksistään kääntäjän harteilla, vaan tekstit käyvät läpi monta tarkastuskierrosta. Tästä huolimatta sopimukseen voi joskus jäädä monitulkintaisuuksia ja jopa virheitä.

Sopimustekstit käyvät läpi monta tarkastuskierrosta ennen niiden allekirjoittamista ja todistusvoimaiseksi saattamista, joten sopimustekstissä tai sen käännöksissä olevat virheet yleensä havaitaan ennen sopimuksen voimaan astumista. Jos sopimustekstiin kaikesta huolimatta jää virhe, se voidaan oikaista Wienin yleissopimuksen 79 artiklassa (SopS 33/1980) kuvatulla oikaisumenettelyllä. Oikaisumenettely on kuitenkin hidas ja monimutkainen, joten käännösten

oikeellisuus pyritään varmistamaan mahdollisimman tarkasti jo sopimuksetekovaiheessa (Valtiosopimusopas 2012, 40).

2.3. Valtiosopimuksen voimaantulo

Jokaisella valtiolla on käytössään joko monistinen tai dualistinen järjestelmä, jonka mukaan sopimusten voimaantulo määräytyy (Hakapää 2010, 21).

Suomessa on käytössä dualistinen sopimusjärjestelmä, joten valtiosopimukset on vielä erikseen saatettava voimaan valtiosisäisesti voimaansaattamissäädöksellä, jotta niistä tulee valtiosisäiseen lainsäädäntöön rinnastettavaa oikeutta (Valtiosopimusopas 2012, 1–2). Venäjällä puolestaan on käytössä monistinen sopimusjärjestelmä, joten sopimukset astuvat voimaan suoraan allekirjoittamisen jälkeen ilman erillistä asetusta. Koska Suomella ja Venäjällä on eri sopimusjärjestelmät, niiden sopimusvuosien merkintätavat eroavat toisistaan: Suomessa sopimuksen tunnistetietona käytetään sopimuksen voimaansaattamisvuotta, kun taas Venäjällä tunnisteena käytetään sopimuksen tekemisvuotta. (Probirskaja 2009, 62.) Sopimuksen tekemisen ja voimaansaattamisen välillä saattaa kulua useita vuosia, etenkin jos on kyse kansainvälisestä yleissopimuksesta, johon valtiot voivat sitoutua jälkikäteen.

2.4. Valtiosopimusten kieliversiot ja sopimusten tulkinta

Vuonna 1969 tehdyssä valtiosopimusoikeutta koskevassa Wienin yleissopimuksessa (SopS 33/1980) on määritelty sekä kahdenvälisten että monenvälisten valtiosopimusten laadintaan ja tulkintaan liittyvät periaatteet. Yleissopimuksen 33 artiklan 1 kappaleen mukaan niissä tapauksissa, joissa valtiosopimus on todistusvoimainen kahdella tai useammalla kielellä, teksti on yhtä todistusvoimainen kullakin näistä kielistä, jollei valtiosopimus määrää tai osapuolet sovi siitä, että ristiriitatilanteessa tiettyä tekstiä on noudatettava. Käytännössä kansalliset oikeusasteet kuitenkin turvautuvat usein myös muihin kuin todistusvoimaisiin versioihin tulkitessaan sopimusta (Koivu & Mattila 2006, 45).

Valtiosopimusten tulkinta on sitä hankalampaa, mitä useampia todistusvoimaisia kieliversioita sopimuksesta on laadittu. Kahdenvälisissä valtiosopimuksissa molemmat kieliversiot, jotka neuvottelujen tuloksena on saatu aikaan, ovat yleensä oikeudellisessa mielessä alkuperäisiä ja todistusvoimaisia. (Probirskaja 2009, 63–64.) Se, mitkä kieliversiot ovat todistusvoimaisia,

ilmaistaan sopimusten loppulausekkeissa. Esimerkiksi tutkimusaineiston *Sopimuksessa Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton välillä oikeussuojasta ja oikeusavusta siviili-, perhe- ja rikosasioissa* loppulausekkeessa todetaan:

Tehty Helsingissä 11 päivänä elokuuta 1978 kahtena kappaleena, kumpikin *suomen- ja venäjänkielisinä, molempien tekstien ollessa yhtä todistusvoimaiset* (kursivointi kirjoittajan).

Monenvälisissä sopimuksissa on puolestaan tavallista, että vain yksi tai muutama sopimuskielistä on todistusvoimainen. Esimerkiksi tutkimusaineiston *Terrorististen pommi-iskujen torjumista koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa* todetaan YK:n virallisten kielten olevan sopimuksen todistusvoimaisia kieliä:

Tämän yleissopimuksen alkuperäiskappale, jonka *arabian-, englannin-, espanjan-, kiinan-, ranskan-, ja venäjänkieliset tekstit ovat yhtä todistusvoimaisia*, talletetaan Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteerin huostaan, joka toimittaa sen oikeaksi todistetut jäljennökset kaikille valtioille (kursivointi kirjoittajan).

Koivun mukaan (2008, 142) varsinkin kansallisella tasolla on kuitenkin käytännössä tavallista antaa etusija yhdelle todistusvoimaisista kielistä niissä tapauksissa, joissa kieliversiot poikkeavat toisistaan. Tuomarit harvoin hallitsevat monikielisten sopimusten kaikkia todistusvoimaisia kieliä, joten kaikkien kieliversioiden vertailu keskenään voi olla mahdotonta. Yleissopimuksessa esitetyt tulkintaperiaatteet eivät siis käytännössä aina toteudu.

Wienin yleissopimuksen 33 artiklan 3 kappaleessa painotetaan, että ”[v]altiosopimuksessa käytetyillä sanannoilla edellytetään olevan sama merkitys jokaisessa todistusvoimaisessa tekstissä”. Todellisuudessa merkitykset eivät kuitenkaan koskaan voi olla täysin samat saman lakitekstin eri kieliversioissa, koska jokaisella valtiolla on oma oikeushistoriansa ja käsitejärjestelmänsä. Tämän vuoksi oikeuskielen kääntäjien ei tulisi pyrkiä niinkään saman merkityksen saavuttamiseen, vaan tuottamaan rinnakkaisteksti, jolla on samanlainen laillinen vaikutus kuin muilla rinnakkaisteksteillä ja jota tulkitaan ja sovelletaan (*uniform interpretation and application*) oikeudessa samoin kuin muita rinnakkaistekstejä, erityisesti alkuperäistä. (Šarčević 1997, 72.)

Aina samanlaisen tulkinnan periaatteet eivät toteudu, eikä eri kieliversioiden vertailussa ja tulkinnassa päästä yksimielisyyteen. Wienin yleissopimuksen 31 artiklassa valtiosopimuksia ohjataan tulkitsemaan ”vilpittömässä mielessä ja antamalla valtiosopimuksessa käytetyille sanannoille niille kuuluvassa yhteydessä niiden tavallinen merkitys, sekä valtiosopimuksen tarkoituksen ja päämäärän valossa”. Jos yksimielisyyteen ei tästä huolimatta päästä, Wienin

yleissopimuksen artiklan 33 kappaleessa 4 säädetään, että osapuolten on ”hyväksyttävä se merkitys, joka parhaiten on sopusoinnussa näiden tekstien kanssa, ottaen huomioon valtiosopimuksen tarkoituksen ja päämäärän”. Kappale itsessään on jo täysin tulkinnanvarainen, eikä siinä mainita konkreettisia keinoja, kuinka sovittaa yhteen eri sopimusversioiden poikkeavat merkitykset. Käytännössä onkin tapauskohtaisesti sopimusvaltioiden päätettävissä, miten erimielisyydet ratkaistaan. A. Pelttari (1998, 936) onkin todennut, että sopimusten tulkinta on valtiosopimusoikeuden ongelmallisimpia osa-alueita, koska jo tulkintaperiaatteet itsessään ovat tulkinnallisia. Sopimusten tulkinnallisuus tekee myös sopimuskääntäjän asemasta vaikean, koska harvalla kääntäjällä on samanlaista lainopillista kompetenssia kuin lakimiehillä tai tuomareilla.

2.5. Sopimuskieli ja valtiosopimusten käännösongelmat

2.5.1. Sopimuskielen kääntämisen periaatteet

Perinteisesti erikoiskielten kääntäjiä, etenkin lakitekstien kääntäjiä, on sitonut ehdottoman uskollisuuden periaate (*principle of fidelity*). Kautta aikojen vallinneen uskomuksen mukaan lakitekstin käännöksen on toistettava lähdetekstin sisältö mahdollisimman tarkasti ja kirjaimellisesti. Sittemmin niin käännöksen kuin oikeustieteissä on alettu ymmärtää, ettei pelkkä sanojen ja rakenteiden siirto kielestä toiseen riitä. Suomessa sopimuskääntäjät ovat Koivun ja Mattilan mukaan (2006, 41) kuitenkin yleensä pysytelleet sopimusten sanatarkassa kääntämisessä, jopa lauserakennetta myöten, koska alkuperäisen sopimuksen laillinen merkitys halutaan säilyttää muuttumattomana. Tämän vuoksi perinteinen sopimuskieli eroaa jossain määrin suomalaisesta lakikielestä.

Suomen oikeusministeriön asettama käännöstyöryhmä määritteli vuonna 1987 lakitekstien kääntämisessä noudatettaviksi perusperiaatteiksi *täsmällisyyden, yksiselitteisyyden ja selkeyden*. Käännöksen on välitettävä tekstin sisältö mahdollisimman yksiselitteisesti, käytettävä kohdekielen juridiselle kielelle tyypillisiä rakenteita ja vastineita sekä noudatettava kohdekielen kielioppia ja oikeakielisyyttä. Kääntäjän tavoitteena on siis ”välittää säännöksen – tai muun juridisen tekstin – sisältö mahdollisimman kommunikatiivisesti samalla säilyttäen mahdollisimman paljon viestin alkuperäisestä semanttisesta aineksesta”. (Lehto 1998, 538–539.) Tavoitteena on ns. funktionaalinen käänнос, joka välittää alkuperäisen tekstin kirjoittajan tarkoittaman merkityksen samanlaisena ja synnyttää lukijassa alkuperäistä tekstiä vastaavan reaktion ja johtaa samoihin oikeudellisiin toimenpiteisiin kuin alkuperäinen teksti (Šarčević 1997, 16).

Kääntäjää koskevat yksiselitteisyyden, täsmällisyyden ja selkeyden vaatimukset eivät kuitenkaan koske sopimuksen laatijoita, sillä sopimus on usein pitkällisten poliittisten neuvottelujen tulos ja poliittinen kompromissi. Sopimuksissa voi siksi olla monia tarkoituksella laadittuja epäselviä muotoiluja, jotka ovat vaikeasti ymmärrettäviä ja hankalia kääntää muille kielille (Šarčević 1997, 92; Koivu 2008, 144). Monenvälisissä sopimuksissa teksti jätetään tarkoituksella epätarkaksi, jotta sopimusosapuolille jäisi tarpeeksi liikkumavaraa ja mahdollisimman moni sopimusosapuoli suostuisi allekirjoittamaan sopimuksen (Hakapää 2008, 33). Tätä sopimustekstien laatimiselle tyypillistä taktiikkaa kutsutaan *rakentavan epäselvyyden periaatteeksi*.

Hankalaksi sopimusten kääntämisen tekee myös se, että sopimuksilla on lakiteksteinä oma institutionaalinen asemansa, joka vaikuttaa niissä käytettyihin ilmaisuihin. Sopimuskielille onkin tyypillistä muihin teksteihin verrattuna inkongruentti kielenkäyttö. Kongruentit muodot ovat kielenkäytölle tunnusomaisia ja luonteenomaisia, kun taas normaalista käytötavasta poikkeavaa muotoa kutsutaan inkongruentiksi. Tämän takia sopimuksissa ei ilmaista käskyä imperatiivilla, vaan esimerkiksi indikatiivilla, eikä epävarmuutta ilmaista konditionaalilla tai todennäköisyyttä potentiaalilla. (Heikkinen ym. 2000, 57.)

Sopimuskääntäjän tehtävää vaikeuttaa se, että vaikka ilmaukset olisivat hankalia kääntää muille kielille, muotoiluihin ei silti saisi tehdä liian suuria sanastollisia muutoksia, jotta sopimuksen laillinen tulkinta ei muuttuisi ja vaarantuisi (Koivu 2008, 144). Yleisesti hyväksytty periaate lakikielen kääntämisessä onkin, että sopimuskääntäjän tehtävänä on kääntää, eikä tulkita (Lehto 1998, 540). Tämän vuoksi kääntäjällä ei ole oikeutta korjata omin päin lähdetekstin epäselvyyksiä, koska se olisi tulkitsemista. (Šarčević 1997, 92.) Liian orjallisesti noudatettuna tämän periaatteen noudattaminen voi kuitenkin johtaa siihen, että sopimustekstiin jää hyvin epäselviä tai virheellisiä ilmaisuja.

Sopimuskääntäjän tärkeimpänä tehtävänä on turvata, että lähdekielinen ja kohdekielinen ilmaisu johtavat samaan oikeudelliseen tulkintaan (Lehto 1998, 540), mikä voi vaatia kääntäjältäkin oikeusvertailevaa työtä. Kääntäjän onkin hallittava erinomaisesti lähtö- ja kohdekielen lakikieli ja oikeuskulttuuri voidakseen kääntää merkitykseltään mahdollisimman yhtenäisen rinnakkaistekstin. Vaikka kääntäjän ei voida olettaa osaavan tulkita lakitekstiä kuten tuomarit oikeudessa, kääntäjän on osattava välittää käänöksessä alkuperäisen tekstin laatijoiden, sopimusten ollessa kyseessä kansainvälisen sopimuksen osapuolten, alkuperäinen tarkoitus. Näin ollen luotettava sopimuskäännös välittää tarkoitetun merkityksen ja johtaa aiottuihin oikeudellisiin toimenpiteisiin. (Šarčević 1997, 88.) Myös Lehdon (1999, 127–128) mukaan juridisen tekstien kääntäjän on paitsi

huolehdittava sanojen merkityksen tarkasta välittämisestä, myös ”varmistettava, että tuomioistuimella on käännöksen perusteella täsmälleen samat edellytykset kuin alkutekstin perusteella ja että juridisen tulkinnan lopputulos on sama”. Vaikka voidaan spekuloida, toteutuuko tämä ihanne täydellisesti koskaan ja onko kääntäminen ylipäättään edes mahdollista, käytännössä riittää että sopimus täyttää tehtävänsä ja mahdollistaa valtioiden välisen yhteistyön ja suhteiden hoitamisen ilman suurempia ristiriitoja.

2.5.2. Monikielisten sopimusten kääntämiseen liittyvät ongelmat

Monenvälisen sopimusten käännösprosessi on yleensä monimutkaisempi ja hankalampi kuin kahdenvälisen sopimusten, sillä osapuolia ja taustalla vaikuttavia erilaisia oikeusjärjestelmiä on enemmän. Tabory (1980, 146) onkin sanonut, että kansainvälisten sopimusten kääntäminen vaikeutuu jokaisen uuden kieliversioon myötä. Eri kansainvälisillä instituutioilla (esim. YK:lla ja EU-tuomioistuimella) on kaikilla omat käännösjaostonsa, joissa sopimustekstit laaditaan järjestön virallisilla kielillä. Niillä kaikilla on omat mallinsa tekstien laatimiseen ja usein kirjoittamattomat ohjeet kääntäjilleen (Šarčević 1997, 21–22). Esimerkiksi Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimukset laaditaan kuudella järjestön virallisella kielellä (englanti, ranska, espanja, kiina, arabia, venäjä), ja EU-tekstit kaikilla 23 jäsenvaltion virallisilla kielillä, joista jokainen kieliversio on todistusvoimainen. Etenkin EU-kielten valtava määrä aiheuttaa omat haasteensa sopimuskääntämiselle.

Monenvälisen valtiosopimuksia laadittaessa on tavoitteena, että kaikki todistusvoimaiset kieliversiot laadittaisiin yhtä aikaa rinnakkain (*parallel drafting*). Käytännössä tämä ihannetilanne ei kuitenkaan aina toteudu, vaan usein sopimusosapuolet laativat tekstin ensin yhdellä alkuperäiskielellä, minkä jälkeen teksti käännetään jälkepäin muille todistusvoimaisille kielille. (Koivu 2008, 141.) Tällainen käytäntö, jossa käännökset laaditaan ja vahvistetaan vasta jälkikäteen, lisää huomattavasti merkityserojen mahdollisuutta ja murentaa yhtäläisen todistusvoimaisuuden periaatetta.

Kahdenvälisissä sopimusneuvotteluissa yhdenaikainen käännösprosessi on sen sijaan lähes välttämätön. Neuvotteluissa sopimustekstit pyritään muokkaamaan syntaktisesti ja leksikaalisesti mahdollisimman tarkasti toisiaan vastaaviksi, jotta tulkintaerimielisyyksiltä vältyttäisiin tulevaisuudessa. Christina Schäffner (Probirskajan 2009, 63 mukaan) nimittää sopimusneuvotteluissa käännösten ja neuvottelutulkkauksen pohjalta aikaansaattua yhtenäistä tekstiä ”hybriditekstiksi”. Kansainvälisten sopimusten tuottamisessa ei olekaan enää kyse perinteisestä

linearisesta kääntämisestä lähdekielestä ja -kulttuurista kohdekieleen ja -kulttuuriin, vaan heiluriliikkeestä erikielisten tekstien ja neuvotteluosapuolten välillä neuvotteluissa, joissa kukin sopimusteksti toimii vuoroin lähde- ja vuoroin kohdetekstinä (emt. 64). Monenvälisissä sopimusneuvotteluissa tällainen toimintatapa olisi kuitenkin niin aikaa vievä ja jopa mahdoton, että yleensä valmistellaan aluksi yksi sopimusversio, jonka perusteella muut kieliversiot laaditaan.

Monenvälisissä sopimuksissa on yleistä, että valtio liittyy sopimukseen vasta jälkeenpäin, mikä luo lisäksi omat ongelmansa sopimuskääntämiseen. Yleissopimukseen myöhemmin liittyneissä valtioissa sopimuksen todistusvoimainen alkuperäisteksti käännetään edelleen valtion virallisille kielille, esimerkiksi Suomessa suomeksi ja ruotsiksi. Tällaiset käännökset eivät enää ole sopimuksen todistusvoimaisia kieliversioita, mutta käytännössä niitä käytetään kansallisissa oikeuksissa apuna merkityksentulkinnassa. (emt. 142.) Myöhemmin laadituissa epävirallisissa käänöksissä erilaisten tulkintojen mahdollisuus kasvaa entisestään. Kansallisissa oikeuden päätöksissä sopimusten pykäliin voidaan viitata suoraan epävirallisen käännökseen sanamuotoja käyttäen, joten myös epävirallisten käännösten laatu on tärkeä. Kuitenkin silloin, kun alkuperäisen sopimuksen ja sen epävirallisen käännökseen välillä havaitaan ero, todistusvoimainen kieliversio on aina määräävä. (Koivu & Mattila 2006, 45.)

2.5.3. Sopimuskääntäjän vastuu

Käytännössä sopimuskääntäjän työtä pyritään helpottamaan ja käännösten laatua parantamaan tekemällä yhteistyötä kääntäjien, tekstin laatijoiden ja asiantuntijoiden kesken. Esimerkiksi EU:n käännösorganisaatiossa työskentelee juristilingvistejä, jotka auttavat kääntäjiä käännösongelmissa ja tarkastavat käännösten oikeellisuuden. Sopimuskääntäjän työtä helpottaa myös se, että yleensä kääntäjällä on käytössään aiemmin tehtyjä sopimuksia samalta kansainväliseltä organisaatiolta tai samalta aihealueelta. Joskus uusi sopimus saattaa korvata osittain jo olemassa olevan sopimuksen, jolloin uuden sopimuksen kääntäjä voi käyttää hyödykseen jo olemassa olevan sopimuksen muotoiluja, siltä osin kuin ne ovat yhtenevät uuden sopimuksen kanssa. Kääntäjän on kuitenkin oltava tarkkana hyödyntäessään muita sopimuksia, sillä pienetkin erot muotoilussa ja sanamuodoissa voivat olla tarkoituksellisia. (Koivu & Mattila 2006, 39–40.) Tällainen virhe voi sattua etenkin kääntäjälle, joka ei ole ollut mukana alkuperäisissä sopimusneuvotteluissa ja laatii käännökseen vasta myöhemmin.

Vaikka kääntäjä on aina vastuussa tekemästään sopimuskäännöksestä, käytännössä lopullinen vastuu käännökseen oikeellisuudesta on kuitenkin sopimuksen täytäntöönpanosta vastaavalla

viranomaisella. Vaikka käännösten ja sopimusten laillisen tarkastamisen laatu pyritäänkin takaamaan, oikeuslingvistien mukaan Suomessa on kuitenkin käytännössä ollut pulaa pätevistä oikeuskääntäjistä. Tätä ongelmaa on pyritty ratkaisemaan eri ministeriöissä järjestämällä koulutusta kääntäjille ja ministeriön muille virkamiehille. (Koivu & Mattila 2006, 38–39.)

3. MODAALISUUS

3.1. Mahdollisuuden ja pakon ilmaisukeinot suomen kielessä

Ison Suomen kieliopin (2005) määritelmän mukaan modaalisuus on

”semanttinen alue, jossa on kyse asiointilan todenmukaisuutta ja toteutumismahdollisuuksia koskevista arvioista. Modaalisilla kielenaineiksilla puhuja ilmaisee, onko asiointila hänen mielestään tai yleisesti ottaen varma, välttämätön, todennäköinen, mahdollinen, epävarma tai mahdoton, pakollinen tai luvallinen, toivottava tai epätoivottava, ulkoisista tai sisäisistä edellytyksistä riippuvainen.” (VISK 2005, § 1551.)

Modaalisuus on semanttisena ilmiönä melko laaja-alainen, ja kielen pintarakenteessa modaalisuus voi suomen kielessä ilmetä kolmella kielellisellä tasolla: 1) morfologisesti moduksina, 2) syntaktisesti lausetyyppinä sekä 3) leksikaalisesti apuverbeinä tai partikkeleina (Savonen 2009, 9). Modaalisuutta voidaan ilmaista useilla eri tavoilla: modaaliverbeillä (esim. *pitää, täytyä, voida, saada, pystyä*), verbirakenteilla (esim. *on pakko, on tehtävä*), modaalisilla adjektiiveilla (esim. *välttämätöntä, mahdollista, sallittua*), verbimoduksella (esim. *tulkaa, tulkoon*) sekä modaalisilla adverbeillä tai partikkeleilla (esim. *ehdottomasti, välttämättä, ehkä, varmaan*). (VISK 2005, § 1551; Hakulinen & Karlsson 1979, 265.) Tässä tutkimuksessa tarkastellaan modaalisuuden ilmaisutavoista ensisijaisesti modaaliverbejä ja modaalisia verbirakenteita, koska ne ovat sopimusteksteille tyypillisimpiä tapoja ilmaista modaalisuutta. Esimerkiksi arviointia ilmaisevia modaalisia adjektiiveja tai adverbejä ei sopimuksissa juurikaan esiinny, koska ne eivät ole sopimuskielelle tyypillisiä kielellisiä ilmaisutapoja.

Ison Suomen kieliopissa (2005, § 1562) modaaliverbit määritellään verbeiksi, jotka ilmaisevat mahdollisuutta (esim. *voida, saada, saattaa, taitaa ja mahtaa*) ja välttämättömyyttä (esim. *täytyä, pitää, tarvita ja joutua*). Raja mahdollisen ja välttämättömän välillä ei ole jyrkkä, vaan verbit sijoittuvat jatkumolle, jonka toisessa päässä toiminta on vapaata ja mahdollista ja toisessa toimijan on pakko toimia. (VISK 2005, § 1562.) Heikki Kangasniemi (1992, 291) on myös luokitellut modaaliverbejä ja erottanut yhteensä 14 modaaliverbiä: *voida, saada, saattaa, sopia, taitaa, mahtaa, pystyä, kyetä, päästä, pitää, täytyä, tulla, joutua ja tarvita*. Kangasniemen määritelmän mukaan modaalisia ovat verbit, jotka ilmaisevat mahdollisuutta tai välttämättömyyttä tietyssä kontekstissa episteemisesti, deonttisesti tai dynaamisesti (emt. 291). Modaaliverbejä voidaan luokitella myös muin perustein, esimerkiksi Aili Flint (1980) on erottanut jopa 45 eri

modaaliverbiä. Flintin jaottelu on kuitenkin tämän tutkimuksen kannalta liian yksityiskohtainen ja se soveltuisi paremmin puhekielen tai murteiden modaalisuutta tarkastelemaan tutkimukseen. Tutkimuksessa analysoitavat verbit on valittu Iso Suomen kieliopin (2005), Kangasniemen (1992) sekä Hakulisen ja Karlssonin (1979) tekemien jaottelujen pohjalta.

3.2. Dynaaminen, deonttinen ja episteeminen modaalisuus

Modaalisuus jaetaan kielitieteessä logiikasta omaksuttujen periaatteiden mukaisesti perinteisesti kolmeen osa-alueeseen: dynaamiseen (*dynamic*), deonttiseen (*deontic*) ja episteemiseen (*epistemic*) modaalisuuteen.

Deonttinen modaalisuus on sallimisen ja velvollisuuden modaalisuutta (Hakulinen & Karlsson 1979, 263). Lakiteksteissä modaalisuus on yleensä deonttista, ja sillä ilmaistaan puhujan tahtoa tai puheyhteisön normeja ilmaisevaa lupaa (esim. *voida, saada*) ja velvollisuutta (esim. *on syytä*). Toiminta esitetään mahdollisena siinä mielessä, että joku tai jokin (ihminen tai instituutio) sallii sen ja antaa siihen luvan. (VISK 2005, § 1569.) Sopimusteksteissä mahdollistaminen ja velvoittaminen on yleensä deonttista, sillä sopimuksilla luodaan sopimusosapuoliin kohdistuvia oikeuksia ja velvollisuuksia, ja osapuolten mahdollisuus ja velvollisuus toimia riippuu useimmiten nimenomaan sopimuksen laatijoiden (joko itsenäisten valtioiden tai kansainvälisten järjestöjen) myöntämästä luvasta eikä esimerkiksi osapuolten omista kyvyistä tai ulkopuolisista olosuhteista.

Episteeminen modaalisuus on lakiteksteissä huomattavasti harvinaisempaa kuin deonttinen, sillä se on tulkintavaihtoehto, joka ilmentää puhujan uskoa, tietoa tai päätelmiä asiointilan mahdollisuudesta, todennäköisyydestä tai varmuudesta. Episteemisyyttä ilmaistaan mm. verbeillä *tuntua, luulla, uskoa, haluta, aikoa, arvioida* (VISK 2005 § 1556) tai modaalisilla adverbeilla tai partikkeleilla (esim. *ehdottomasti, todennäköisesti, ehkä*). Episteeminen modaalisuus on sopimuksissa ja muissa lakiteksteissä melko harvinaista, koska lakiteksteissä ei juuri esitetä subjektiivisia tulkintoja, vaan asiat perustuvat varmuuteen. Tutkimusaineistossa kuitenkin esiintyy muutamia episteemisesti tulkittavia modaaliverbejä, joista yleisin on *saattaa*. Episteemistä modaalisuutta ilmaistaan modaaliverbien ja adverbien lisäksi tulevaisuuteen viittaavilla ilmaisulla, kuten konditionaalilla. Konditionaalilla ilmaistaan intensionaalista asiointilaa, mahdollisuutta yhtenä ajateltavissa olevana vaihtoehtona (VISK 2005, § 1592) ja se toimii myös ilmaisun lievennyskeinona: asiaa ei sanota niin jyrkästi. Konditionaalimuotoja esiintyy sopimusteksteissä suhteellisen vähän, ja niitä tarkastellaan analyysiosassa kunkin modaali-ilmauksen yhteydessä.

Dynaamisesta modaalisuudesta on kyse silloin, kun asiointilan mahdollisuus tai välttämättömyys riippuu tilanteen tai tekijän sisäisistä tai ulkoisista edellytyksistä (esim. *ehtiä, jaksaa, kyetä*). (VISK 2005, § 1551.) Ulkoisten olosuhteiden (*external circumstance*) aiheuttama mahdollisuus tai velvollisuus voi olla joko fyysikaalinen, kemiallinen tai biologinen ilmiö. Toisin kuin deonttisessa modaalisuudessa, dynaamisessa modaalisuudessa toiminta ei siis ole kiinni ulkoisesta auktoriteetista. (Kangasniemi 1992, 19–20, 319.) Myös dynaamista modaalisuutta ilmaisevia verbejä ja rakenteita esiintyy sopimusteksteissä vähän. Kaikkein yleisin dynaamisesti tulkittava verbi aineistossa on *voida*, joka voi saada kontekstista riippuen myös deonttisen ja episteemisen tulkinnan (ks. luku 4.3.1.). Lisäksi dynaamista mahdollisuutta ilmaistaan suomenkielisissä sopimuksissa yleisesti verbeillä *pystyä* ja *kyetä*.

Modaaliverbit ja -rakenteet voivat olla tulkinnaltaan yksi- tai monitulkintaisia. Esimerkiksi *tulla*-verbi ilmaisee aina deonttista välttämättömyyttä, kun taas *saattaa*-verbi on yksiselitteisen episteeminen. Modaaliverbit *voida*, *täytyä* ja *pitää* puolestaan voivat ilmaista kontekstista riippuen kaikkia modaalisuuden osa-alueita. (Kangasniemi 1992, 363.) Tutkimusaineiston sopimuksissa modaalisuus on suurimmaksi osaksi deonttista, mutta niissä esiintyy jonkin verran myös dynaamisen ja episteemisen tulkinnan saavia modaaliverbejä ja -rakenteita. Modaalisuuden eri lajien esiintymistä tutkimusaineistossa analysoidaan luvuissa 4.2.1.–4.3.7. tapauskohtaisesti kunkin modaali-ilmauksen yhteydessä erikseen.

3.3. Mahdollisuuden ja pakon ilmaisukeinot venäjän kielessä

Suomen kielen tavoin myös venäjän kielessä modaalisuutta voidaan ilmaista kaikilla kolmella kielentasolla: 1) leksikaalis-kieliopillisella tasolla modaaliverbeillä ja niitä vastaavilla rakenteilla, 2) morfologisella tasolla verbin moduksilla ja 3) syntaktisella tasolla infinitiivirakenteilla. E.I. Beljaevan (1990, 126) mukaan venäjän kielessä mahdollisuutta ja velvollisuutta ilmaistaan yleisimmin leksikaalisin keinoin. Koska tämä pätee myös suomen kieleen, kuten edellisessä luvussa todettiin, tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan myös venäjänkielisen aineiston osalta lähinnä modaaliverbejä ja -rakenteita.

Beljaevan modaali-ilmausten jaottelu eroaa suomalaisten kielitieteilijöiden kategorioista, sillä se on hienosyisempi ja tarkempi ja hän jaottelee erikseen mahdollisuutta ja velvollisuutta ilmaisevat modaali-ilmaukset sekä varmuutta ilmaisevan modaalisuuden. Seuraavaksi tarkastellaan Beljaevan jaottelun pohjalta mahdollisuuden ja luvan ilmaisukeinoja venäjän kielessä.

3.3.1. Mahdollisuuden ja luvan ilmaisukeinot

Beljaeva (1990, 131–141) jaottelee mahdollisuutta ilmaisevat modaali-ilmaukset neljään ryhmään seuraavien piirteiden perusteella: *sisäinen/ulkoinen, tämänhetkinen/yleinen, deonttinen/ei-deonttinen ja hankittu/luontainen*. Modaali-ilmaukset jakaantuvat vielä näiden ryhmien sisällä pienempiin alaryhmiin, sen mukaan, mihin mahdollisuus perustuu. Näin tarkkaan jaotteluun tutkimuksessa ei ole tarkoituksenmukaista mennä, vaan jaottelua hyödynnetään siltä osin, kuin se soveltuu sopimustekstien modaalisuuden tutkimiseen. Beljaevan esittämät jaottelut vastaavat semanttisesti deonttista ja dynaamista modaalisuutta, joten tutkimuksen analyysiosassa verbien modaalisuutta tarkastellaan pääasiassa näiden kielitieteessä tutumpien käsitteiden kautta.

Beljaevan mukaan mahdollisuus voi olla joko sisäistä tai ulkoista. Sisäinen mahdollisuus voi puolestaan olla joko hankittua (taidot, tiedot) tai luontaista (perityt ominaisuudet, luontaiset kyvyt). Perinteisessä luokittelussa sisäisen mahdollisuuden muodot vastaavat dynaamista modaalisuutta. Hankittua mahdollisuutta voidaan venäjäksi ilmaista modaaliverbeillä *мочь* (voida) ja *уметь* (osata). Luontaista mahdollisuutta ilmaistaan *мочь*-verbillä, predikatiivisella adverbilla *способен* (kykenevä) sekä modaalirakenteilla *в силах* (jaksaa, kyetä) ja *в состоянии* (pystyä). (Beljaeva 1990, 132–133.) *Уметь*-verbiä lukuun ottamatta nämä kaikki modaaliverbit ja rakenteet esiintyvät tutkimusaineistossa.

Ulkoinen mahdollisuus on joko deonttista eli oikeudellisten tai sosiaalisten normien säätelemää tai ei-deonttista, jolloin mahdollisuus määräytyy ulkoisista olosuhteista (esim. vuodenajasta). Deonttista mahdollisuutta voidaan ilmaista *мочь*-verbillä, predikatiivisella adverbilla *можно* (voida), ja modaalirakenteella *иметь право* (olla oikeus). Ei-deonttista (eli dynaamista ja episteemistä mahdollisuutta) voidaan ilmaista *мочь*-verbillä ja modaalirakenteella *иметь возможность* (olla mahdollisuus). (Beljaeva 1990, 132–133.) Nämä ulkoista mahdollisuutta ilmaisevat rakenteet ovat tutkimusaineistossa kaikkein yleisimpiä modaali-ilmauksia.

Mahdollisuutta ilmaisevat ilmaisukeinot voivat saada myös kieltomuodon, jolloin kielteinen modaali-ilmaus ilmaisee mahdottomuutta. Mahdottomuutta voidaan venäjäksi ilmaista kielteisellä *мочь*-verbillä sekä modaalirakenteilla *нельзя* (ei saa), *невозможно* (mahdotonta) ja *неспособен* (ei pysty) (Beljaeva 1990, 128).

Semanttisesti kaikkein laaja-alaisin mahdollisuuden (ja kielteisenä mahdottomuuden) ilmaisukeino on modaaliverbi *мочь/не мочь* (voida/ei voi), jolla voidaan ilmaista kaikkia modaalisuuden lajeja.

Мочь on siksi yleiskielessä ja myös tässä tutkimusaineistossa yleisin mahdollisuutta ilmaiseva modaali-ilmaus. (Beljaeva 1990, 141.)

3.3.2. Velvollisuuden ja pakon ilmaisukeinot

Velvollisuutta ja pakkoa voidaan venäjän kielessä ilmaista 1) modaalisilla sanoilla, 2) infinitiivirakenteilla, 3) ei-käskevillä imperatiivirakenteilla sekä 4) preesensmuotoisella väitelauseella, jolla on määräävä merkitys (ns. nollavastine) (Cejtlin 1990, 146). Näistä ryhmistä viimeinen on juuri venäläiselle säädöskielelle tyypillinen velvollisuuden ilmaisukeino (Šarčević 1997, 139–140). Galkina-Fedorukin (1979, 8) mukaan Venäjän lakikielessä velvoittavuutta ilmaistaan yleensä joko infinitiivirakenteilla tai modaalisilla sanoilla (esim. *надо, нужно, необходимо, требуется, обязать*).

Modaalisilla sanoilla voidaan ilmaista kaikkia modaalisuuden lajeja. Velvollisuutta ilmaisevien sanojen kirjo on venäjän kielessä laaja: velvollisuutta voidaan ilmaista niin lyhyillä adjektiiveilla *должен, вынужден, принужден, обязан, нужен* ja *необходим*, predikatiivisilla adverbeilla *нужно, надо, необходимо, положено, пора*, verbeillä *сделает, полагается, стоит, не мешает, надлежит, приходится/придётся*, substantiiveilla *долг* ja *обязанность* kuin sanaliitoilla *имеет смысл, есть необходимость*. (Cejtlin 1990, 147.) Venäjän kielessä velvoittavuuden ilmaisukeinot ovatkin huomattavasti monipuolisemmat kuin mahdollisuuden ilmaisuun käytetyt kielelliset keinot. Tästä huolimatta tutkimusaineistossa velvollisuuden ilmaisemiseen käytetään vain harvoja vakiintuneita ilmaisuja.

3.3.3. Todennäköisyyden ja arvioinnin ilmaisukeinot

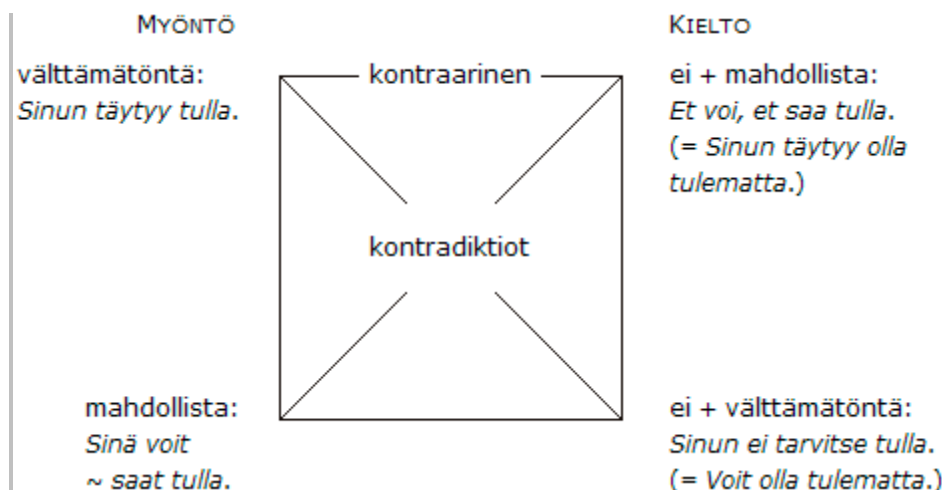
Cejtlin (1990, 157) jaottelee todennäköisyyttä ja lauseen todenmukaisuutta ilmaisevan modaalisuuden (модальность достоверности) omaksi erilliseksi modaalisuuden ryhmäkseen. Perinteisessä modaalisuuden jaottelussa se vastaa episteemistä modaalisuutta.

Todennäköisyyttä ja arviota voidaan ilmaista 1) modaalisilla sanoilla *вероятно, возможно, может быть*, 2) modaalisilla partikkeleilla *разве, неужели, ведь, да, же*, 3) mielipidettä ilmaisevilla verbeillä *думать, полагать* sekä 4) modaaliverbeillä ja predikatiiveilla *мочь, можно* ja *должен*. Arviota voidaan ilmaista myös implisiittisesti futuurilla ja joillakin lausetyypeillä. (Cejtlin 1990, 159.) Todennäköisyyttä ilmaiseva modaalisuus on episteemisen modaalisuuden tavoin venäjänkielisessä tutkimusaineistossa harvinaista ja se ilmenee lähes aina modaaliverbeinä ja

predikatiiveina. Kuten jo suomen modaalisuuden ilmaisukeinoja esiteltäessä todettiin, adverbit ja partikkelit eivät ole tyypillisiä sopimuskielelle myöskään venäjän kielessä.

3.4. Kielto modaalisena ilmiönä

Myös kielto on yksi modaalisuuden ilmaisukeino, jonka avulla puhuja ilmaisee käsityksensä esittämänsä lauseen propositionaalisesta sisällöstä epäämällä sen totuuden. Kielto on siis puhujan kannanotto tilanteeseen, joka ei ole hänen odotustensa mukainen. (Hakulinen & Karlsson 1979, 266.) Kielto lisää mahdollisen ja välttämättömän jatkumolle uuden ulottuvuuden: mahdottomuuden. Kun kielto yhdistyy velvollisuutta ilmaisevaan verbiin (esim. *pitää* tai *должен*), sillä kielletään tekeminen tai tehdään se tarpeettomaksi. Kun kielto yhdistyy mahdollisuutta ilmaisevaan verbiin (esim. *voida* tai *мочь*), siitä seuraa mahdottomuus sekä myös pakko olla tekemättä (ks. kuvio 1). (VISK 2005, § 1613.)

Kuvio 1. Kiellon ja modaalisuuden suhteet (VISK 2005, § 1613)

Kielto kohdistuu aina koko proposition eli väitelauseen ajatussisältöön, mutta se mitä muita aineksia kiellon vaikutusalaan kuuluu, vaihtelee. Kiellot voidaan jakaa tämän perusteella semanttisesti ulkoiseen ja sisäiseen. Ulkoisessa kiellossa modaaliverbi on kielto muodossa, jolloin kielto kohdistuu itse modaaliverbin ilmaisemaan mahdollisuuteen tai välttämättömyyteen (VISK 2005, § 1612) (esimerkki 1). Sisäisessä kiellossa puolestaan modaaliset ainekset jäävät kiellon vaikutusalan ulkopuolelle (esimerkki 2). (Hakulinen & Karlsson 1979, 266–268; ks. myös Kangasniemi 1992, 112.)

Esimerkki 1. Ulkoinen kieltö

Mikään tässä sopimuksessa *ei saa* rajoittaa valtioiden yleissopimuksen mukaisia oikeuksia, lainkäyttövaltaa ja velvollisuuksia. Tätä sopimusta tulkitaan ja sovelletaan yleissopimuksen yhteydessä ja yhdenmukaisesti sen kanssa. (KV6_fi)

Esimerkki 2. Sisäinen kieltö

Ryhtyessään tämän artiklan mukaisiin toimiin asianosaisten sopimuspuolten on otettava huomioon, että ***on välttämätöntä olla vaarantamatta*** ihmishengen turvallisuutta merellä, aluksen ja lastin turvallisuutta tai ***olla vahingoittamatta*** lippuvaltion tai muun etuja omaavan valtion kaupallisia ja oikeudellisia etuja. (KV4_fi)

Esimerkin 2 sisäinen kieltö voitaisiin helposti kääntää ulkoiseksi: ”*asianosaisten sopimuspuolten on otettava huomioon, että ihmishengen turvallisuutta merellä, aluksen ja lastin turvallisuutta ei saa vaarantaa eikä lippuvaltion tai muun etuja omaavan valtion kaupallisia ja oikeudellisia etuja saa vahingoittaa.*” Sisäinen kieltö on kielessä huomattavasti harvinaisempi kuin ulkoinen, eikä sitä juuri esiinny tutkimusaineistossa. Tässä tutkimuksessa käsitelläänkin vain ulkoista kieltöä koskevia tapauksia, eli kieltöä silloin, kun se esiintyy jonkin modaaliverbin tai modaalisen rakenteen yhteydessä (esimerkiksi *ei saa, ei ole oikeutta, не может, не имеет право*). Muita kieltolauseita, joissa ei esiinny modaaliverbejä tai -rakenteita, tarkastellaan vain silloin, kun ne esiintyvät sopimuksessa modaalilauseen vastineena (ns. nollavastineet).

Kiellon esiintymistä mahdollisuutta ja velvollisuutta ilmaisevien modaalilauseiden yhteydessä tutkitaan tarkemmin kunkin analysoitavan modaalilauseen yhteydessä luvuissa 4.2.1.–4.3.7.

4. MODAALISUUDEN ILMAISUKEINOT SOPIMUSTEKSTEISSÄ

4.1. Tutkittavat modaaliverbit ja modaalirakenteet

Laki- ja sopimuskielessä esiintyvien modaaliverbien ja -rakenteiden kirjo on huomattavasti suppeampi kuin yleiskielessä, minkä vuoksi kaikkia modaaliseksi luokiteltavia verbejä ei ollut järkevää ottaa mukaan analyysiin. Tutkimuksessa analysoidut modaaliverbit valittiin Ison Suomen kieliopissa (VISK 2005, § 1562) lueteltujen verbien ja rakenteiden sekä Heikki Kangasniemen (1992, 291) tekemien jaottelujen pohjalta. Modaaliset adverbit (esim. *todennäköisesti, ehdottomasti*) rajattiin analyysin ulkopuolelle lukuun ottamatta tilanteita, joissa ne esiintyvät jonkin modaalirakenteen vastineena, sillä adverbit eivät ole sopimuskielelle tyypillinen tapa ilmaista modaalisuutta.

Kaikkia modaaliverbejä ei alustavien hakujen perusteella aineistosta löytynyt (esim. sävyiltään puhekieliset *sopia, taitaa, mahtaa, tarvita*), joten tutkittaviksi 14 Kangasniemen luokittelemasta verbistä valikoituivat säädöskielelle tyypilliset mahdollisuutta ilmaisevat *voida, saada, saattaa, pystyä* ja *kyetä* sekä velvollisuutta ja pakkoa ilmaisevat *täytyä, pitää, tulla* sekä näiden verbien kieltomuodot. Modaaliverbien lisäksi analysoiduiksi otettiin säädös- ja sopimuskielelle tyypilliset modaalisuutta ilmaisevat nesessiivirakenteet *on -tAvA, on määrä, on velvollisuus/ velvoitettu* sekä mahdollisuutta ja lupaa ilmaisevat eksistentiaalirakenteet *on oikeus* ja *on oikeutettu*.

Konditionaalia lukuun ottamatta modukset rajattiin tarkastelun ulkopuolelle ja analyysissä otettiin huomioon vain modaaliverbien ja -rakenteiden yhteydessä esiintyvät konditionaalimuodot (*tulisi, pitäisi, voisi, olisi tehtävä*). Vaikka konditionaalimuodot ovat aineistossa harvinaisia, niiden analysoiminen voi paljastaa mielenkiintoisia piirteitä sopimusten modaalisuudesta. Yleiskielessä harvinaista potentiaalia tai säädöskielelle turhan eksplisiittistä imperatiivia ei ollut mahdollista tarkastella tässä tutkimuksessa, sillä niitä ei esiinny tutkimusaineistossa lainkaan. Indikatiivin modaalisuuden tutkiminen muiden kuin modaaliverbien kohdalla on hankalaa, sillä indikatiivin modaalisuus ei näy tekstin pintarakenteessa. Esimerkiksi sopimuslausekkeessa ”syyttäjä ja apulaissyöttäjät *ovat* eri valtioiden kansalaisia” indikatiivimuoto on tulkittava velvoittavaksi ”syyttäjän ja apulaissyöttäjien *on oltava* eri valtioiden kansalaisia”. Näin syvälle menevä analyysi onnistuisi siis vain käymällä manuaalisesti läpi jokainen sopimuksessa esiintyvä indikatiivimuotoinen predikaatti. Indikatiivimuodot on kuitenkin otettu tarkasteluun silloin, kun ne

esiintyvät jommassakummassa rinnakkaistekstissä modaali-ilmauksen vastineena (esimerkiksi *on -tAvA* –rakennetta vastaa venäjänkielisessä sopimustekstissä yleensä modaali-ilmaukseton lause eli ns. nollavastine).

Venäjänkielisistä modaali-ilmauksista tarkasteltavat ilmaukset valittiin A.V. Bondarkon toimittamassa teoksessa *Теория функциональной грамматики: Темпоральность, модальность* (1990) esitettyjen jaottelujen sekä tutkimusaineistosta tehtyjen alustavien koehakujen perusteella. Läheskään kaikkia venäjän kielessä mahdollisia modaalirakenteita ei esiinny tässä tutkimusaineistossa ja etenkin velvoittavia rakenteita esiintyy huomattavan vähän. Analyysiin otettiin lupaa, mahdollisuutta ja kykyä osoittava modaaliverbi *мочь* (voida), mahdollisuutta ja lupaa ilmaisevat predikatiiviset adverbit *можно* (voida, saada), *правомочен* (oikeutettu) ja *способен* (kykenevä) sekä velvollisuutta ja pakkoa ilmaisevat predikatiiviset adverbit *надо* (pitää, täytyy), *нужно* (täytyy, pitää), *нельзя* (ei saa, ei voi), *должен* (täytyy, pitää, pitäisi) ja *обязан* (velvollinen). Analyysiin otettiin mukaan modaaliverbien lisäksi välttämättömyyttä ja velvollisuutta ilmaisevat verbit *следует* (tulee, on -tAvA), *подлежать* (kuuluu) ja *надлежать* (tulee, täytyy) sekä mahdollisuutta ja lupaa ilmaisevat *разрешать* (sallia) ja *допускать* (sallia). Verbien lisäksi tarkasteltiin säädöskielelle yleisiä modaalisia rakenteita *иметь/ предоставлять право, быть вправе* (on oikeus) ja *быть в состоянии* (pystyä, kyetä) ja *не в состоянии* (ei pysty). Myös venäjänkielisestä aineistosta rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle modaaliset adverbit, lukuun ottamatta tapauksia, joissa ne esiintyvät suomenkielisen modaaliverbin tai -rakenteen vastineena. Analysoitavien rakenteiden lisäksi venäjän kielessä on olemassa muitakin modaalisuutta ilmaisevia substantivoituja rakenteita, kuten *дать разрешение* (antaa lupa), *дать право* (myöntää oikeus), *иметь полномочия* (olla oikeutettu). Nämä rakenteet on kuitenkin modaalisten adverbien tavoin rajattu tarkastelun ulkopuolelle, koska ne ovat sopimusteksteissä erittäin harvinaisia, eikä tämän tutkimuksen puitteissa pystytä tarkastelemaan kaikkia kielissä esiintyviä modaalisuuden ilmaissuokeinoja.

Alla olevissa taulukoissa 1 ja 2 on esitetty kaikki tutkittavat modaaliverbit ja -rakenteet, niiden frekvenssit ja suhteelliset frekvenssit. Modaaliverbit ja rakenteet on jaoteltu molemmissa kielissä mahdollisuutta, velvollisuutta ja kieltä ilmaiseviin. Verbit ja rakenteet, jotka voivat esiintyä myös ei-modaalisisessa merkityksessä (esim. *tulla, saada*), on tarkastettu yksitellen ja tutkimuksen piiriin kuulumattomat esiintymät on poistettu tutkimuskorpuksesta.

Taulukko 1. Suomenkieliset modaali-ilmaukset ja niiden frekvenssit

Mahdollisuutta ja lupaa ilmaisevat	f	%	Kieltoa ja mahdottomuutta ilmaisevat	f	%	Velvollisuutta ja pakkoa ilmaisevat	f	%
voida, voidaan, voisi	791	45,8	ei saa	65	3,76	tulee, tulisi	300	17,37
on oikeus/oikeutettu	177	10,25	ei voi	52	3,00	on -tAvA, olisi -tAvA	220	12,74
saada, saisi	42	2,43	ei tule, ei tulisi	5	0,3	velvollisuus/velvollinen	27	1,56
saattaa, saattaisi	17	0,98	ei pysty	5	0,3	on määrä	8	0,46
kyetä, kykenisi	3	0,17	ei kykene	3	0,17	pitää, pitäisi	2	0,11
pystyä	2	0,11	ei pidä, ei pitäisi	3	0,17	täytyä	0	0
			ei ole velvollinen	3	0,17			
			ei ole oikeutta	2	0,11			
Yhteensä	1032	59,76	Yhteensä	138	7,99	Yhteensä	557	32,25
Kaikki yhteensä							1727	

Taulukko 2. Venäjänkieliset modaali-ilmaukset ja niiden frekvenssit

Mahdollisuutta ja lupaa ilmaisevat	f	%	Kieltoa ja mahdottomuutta ilmaisevat	f	%	Velvollisuutta ja pakkoa ilmaisevat	f	%
мочь, мог бы	881	57,58	не может/могут	78	5,1	должен	149	9,74
иметь право	154	10,06	не должен	42	2,75	подлежать	58	3,79
разрешать	26	1,7	не в состоянии	12	0,78	обязан	31	2,03
допускать	12	0,78	не подлежит	10	0,65	следует	28	1,83
способен	8	0,52	не допускаются	5	0,33	надлежать	3	0,2
можно	8	0,52	не обязан	3	0,2	надо	0	0
предоставлять право	6	0,39	не разрешает(ся)	2	0,13	нужно	0	0
правомочен	5	0,33	не способен	2	0,13			
вправе	4	0,23	нельзя	1	0,06			
			не имеет право	1	0,06			
			не следует	1	0,06			
Yhteensä	1104	72,16	Yhteensä	157	10,26	Yhteensä	269	17,58
Kaikki yhteensä							1530	

Taulukoista voidaan havaita, että modaali-ilmaukset ovat suomenkielisissä sopimuksissa hieman yleisempiä kuin venäjänkielisissä sopimuksissa. Frekvenssiero modaali-ilmausten määrässä näyttää aiheutuvan velvollisuutta ja pakkoa ilmaisevista modaali-ilmauksista: venäjänkielisissä sopimuksissa esiintyy alle puolet vähemmän velvoittavia modaali-ilmauksia kuin suomenkielisissä sopimuksissa. Suomenkielisissä sopimuksissa modaali-ilmausten käyttö on lisäksi kirjavampaa: suomenkielisistä modaali-ilmauksista käytetään sopimuksissa yleisesti neljää (*voida, tulla, on -tAvA, on oikeus*) modaali-ilmausta, kun venäjänkielisissä sopimuksissa käytetään yleisesti vain kolmea modaali-ilmausta (*мочь, должен ja иметь право*).

Esiintymistaulukoista paljastuu toisaalta mielenkiintoisia yhtäläisyyksiä tiettyjen modaaliverbien ja -rakenteiden tyypillisyydessä suomen- ja venäjänkielisissä sopimuksissa. Molemmissa kielissä mahdollisuutta, lupaa ja kykyä osoittava verbi, suomessa *voida* (48,8 % kaikista modaalilmauksista) ja venäjässä *мочь* (62,68 % kaikista modaalilmauksista), on selvästi yleisin modaaliverbi. Voida-verbien yleisyys ei ole yllättävää, koska molemmissa kielissä kyseessä on kaikkein yleisimmin kielessä käytetty ja semanttisesti merkitykseltään laaja-alaisin verbi.

On huomionarvoista, että *voida*-verbin frekvenssi on kuitenkin huomattavasti pienempi kuin venäjänkielisen vastineensa. Tämä selittyy sillä, että suomen kielessä on myös toinen sopimuksissa yleinen mahdollisuutta ja lupaa ilmaiseva verbi *saada*.

Johanna Ketola (2002, 133–143) on todennut työoikeudellisten tekstien tutkimuksessaan, että mahdollisuutta ja lupaa ilmaisevat rakenteet ovat huomattavasti yleisempiä kuin velvoittavat. Oma tutkimusaineistoni näyttää taulukkojen perusteella tukevan tätä havaintoa. Vaikka mahdollisuutta ilmaisevien verbien yleisyys antaa kuvan, että sopimuspuolilla olisi oikeus toimia haluamallaan tavalla, mahdollisuus toimia on siitä huolimatta sopimuksissa tarkoin ehdoilla säädeltyä.

Sekä suomen- että venäjänkielisissä sopimuksissa toiseksi yleisin modaalilmaus ilmaisee velvoittavuutta ja pakkoa. Suomenkielisissä sopimuksissa velvoittavuuden ilmaisemiseen käytetään yleisesti kahta modaalilmausta: nesessiiviverbiä *tulla* (17,7 % kaikista modaalilmauksista) sekä nesessiivirakennetta *on -tAvA* (12,7 % kaikista modaalilmauksista). Molemmat ovat niin yleiskielessä kuin lakikielessäkin tyypillisimmät tavat ilmaista velvollisuutta ja pakkoa (ks. Ketola 2002 ja Kangasniemi 1992). Venäjänkielisissä sopimuksissa velvoittavuutta ilmaistaan yleisimmin predikatiivisella adverbilla *должен* (12,5 % kaikista modaalilmauksista). *Должен* on myös yleiskielessä yleisin tapa ilmaista velvollisuutta (Cejtlin 1990, 147). Lisäksi eräs suhteellisen yleinen velvollisuuden ilmaisukeino venäjänkielisissä sopimuksissa on verbi *подлежать* (4,4 % kaikista modaalilmauksista), joka esiintyy tyypillisesti vakiintuneissa sanaliitoissa. Velvoittavat rakenteet ovat kuitenkin venäjänkielisissä sopimuksissa huomattavasti harvinaisempia kuin mahdollisuutta ilmaisevat rakenteet. Suomenkielisissä ja venäjänkielisissä sopimuksissa esiintyvien modaalilmausten määrällinen ero selittyykin venäjän kielen velvoittavien rakenteiden vähyydellä. Venäjän kielessä velvoittavuutta ilmaistaan modaalirakenteiden sijaan usein pelkällä preesensmuotoisella väitelauseella (ns. nollavastineella).

Sekä suomen- että venäjänkielisissä sopimuksissa yleisimmin käytetyt nesessiiviverbit ja -rakenteet ovat velvoittavuusasteikolla melko lieviä. Deonttiselta painoltaan kaikkein velvoittavimpia

ilmaisuja (suomessa *täytyä* ja *on pakko*, venäjässä *надо* ja *нужно*) ei käytetä sopimuksissa lainkaan. Tämä voi selittyä sillä, että sopimukset ovat jo itsessään osapuolia velvoittavia, joten liian eksplisiittistä velvoittamista pyritään välttämään. Liian suorasti velvoittavien modaalisten verbien ja rakenteiden käyttö olisi turhaa, koska sopimukset ovat jo luonnostaan oikeudellisesti osapuolia sitovia ja velvoittavia. Lisäksi se voisi etenkin monenvälisissä sopimuksissa saada sopimusosapuolet perääntymään sopimuksen allekirjoittamisesta.

Seuraavaksi yleisin rakenne molemmissa sopimuskielissä on lupaa ja mahdollisuutta ilmaiseva eksistentiaalirakenne *on oikeus / on oikeutettu* (10,3 % kaikista modaali-ilmauksista) ja venäjänkielissä sopimuksissa *иметь право* (10,2 % kaikista modaali-ilmauksista). *On oikeus* -rakenne eroaa muista tutkimuksessa tarkastelluista modaali-ilmauksista siinä, että sille on olemassa sanatarkka käännösvastine. Muut modaali-ilmaisut ovat tulkinnanvaraisempia ja niille löytyy useampia eri käyttövastineita. *Olla oikeus* -rakenne onkin kansainvälisissä sopimuksissa kaikkein yleisin tapa ilmaista lupaa useissa eurooppalaisissa kielissä (engl. *have a right*, saksa *hat ein Recht*) (Šarčević 1997, 148).

Mahdollisuutta ilmaisevat modaali-ilmaukset ovat siis molemmissa sopimuskielissä selvästi yleisempiä kuin velvollisuutta ja pakkoa ilmaisevat. Suomenkielisessä aineistossa myönteisiä mahdollisuutta tai lupaa ilmaisevia rakenteita (*voida, on oikeus/oikeutettu, saada, saattaa, pystyä, kyetä*) on 59,76 % kaikista modaali-ilmauksista ja venäjänkielisessä aineistossa (*мочь, иметь право, разрешать, допускать, способен, можно, правомочен*) jopa 72,05 % kaikista modaali-ilmauksista.

Velvollisuutta ja pakkoa ilmaisevien rakenteiden yleisyydessä on suomen- ja venäjänkielissä sopimusteksteissä sen sijaan selkeä ero. Vaikka molemmissa kielissä on moninaisia keinoja ilmaista velvollisuutta, suomen kielessä velvollisuus tuodaan modaalirakentein eksplisiittisemmin ilmi kuin venäjän kielessä. Venäjänkielissä normatiivisissa teksteissä pelkkä preesensmuotoisen väitelauseen käyttö ilmaisee velvoittavuutta (Cejtlin 1990, 150). Velvollisuutta ja pakkoa ilmaisevia rakenteita (*tulee, on -tAvA, on velvollisuus/velvollinen, on määrä, pitää, täytyy*) on suomenkielisessä aineistossa kolmasosa (32,25 %) modaali-ilmauksista, kun taas venäjänkielisessä aineistossa velvoittavia rakenteita (*должен, подлежать, надлежать, обязан, следует, надо, нужно*) on vain noin kuudesosa (17,65 %) kaikista modaali-ilmauksista.

Modaali-ilmausten kieltomuotoja esiintyy aineistossa suhteellisen vähän: suomenkielissä sopimusteksteissä 7,99 % kaikista modaali-ilmauksista ja venäjänkielissä sopimuksissa 10,3 %

kaikista modaali-ilmauksista on kieltomuodossa. Kieltomuotoja esiintyy siis sekä suomen- että venäjänkielisissä sopimusteksteissä määrällisesti suunnilleen yhtä paljon. Yksi syy tähän voi olla se, että sopimuksen eri kieliversioissa pyritään yleensä ilmaisemaan myönteiset lauseet myönteisinä ja kielteiset kielteisinä. Kieltomuodot ovat sopimuksissa yleisesti ottaen harvinaisia, sillä sopimuskielessä asiat pyritään ilmaisemaan myönteisinä, jotta ymmärrettävyys ei kärsisi. Joissain tapauksissa kieltomuoto on kuitenkin tehokkaampi tai jopa välttämätön tapa saavuttaa haluttu laillinen vaikutus. (Šarčević 1997, 170–172.) Varsinkin kun on kyse modaali-ilmauksista (velvoitteista, luvasta tai kiellosta), kieltomuotojen käyttö on monissa tapauksissa välttämätöntä.

Myös konditionaalimuodot ovat sopimuksissa harvinaisia: suomenkielisessä aineistossa 4,2 % modaali-ilmauksista ja venäjänkielisessä aineistossa ainoastaan 0,92 % esiintyy konditionaalimuodossa. Suurin osa tutkittavista modaalirakenteista ei esiintynyt tutkimusaineistossa konditionaalissa lainkaan: suomenkielisistä modaali-ilmauksista *voida*, *saada*, *saattaa*, *pitää* ja *tulla*-verbi sekä *on -tAvA* -rakenne saavat konditionaalimuodot (taulukko 3). Venäjänkielisissä sopimuksissa konditionaalialia esiintyy vielä harvemmin: modaali-ilmauksista ainoastaan *мочь*-verbi esiintyy konditionaalissa (14 esiintymää).

Taulukko 3. Suomenkielisten modaali-ilmausten konditionaalimuodot.

Modaali-ilmaus	f
olisi -tAvA	24
tulisi	23
voisi	19
saattaisi	5
saisi	1
pitäisi	1
Yhteensä	73

Konditionaalilla ilmaistaan intensionaalista asiaintilaa, mahdollisuutta yhtenä ajateltavissa olevana vaihtoehtona (VISK 2005, § 1592). Konditionaali toimii sopimuksissa myös ilmaisun lievennyskeinona: asiaa ei sanota niin jyrkästi. Ketolan (2002, 150) mukaan konditionaalit välittävät samantyyppistä merkitystä kuin mahdollistavat lauseet: konditionaali mahdollistaa poikkeuksen tapaukseen, joka yleensä vallitsee. Konditionaali esiintyy suomenkielisissä sopimuksissa yleensä velvoittavan modaali-ilmauksen yhteydessä, jolloin sen tarkoitus on lieventää ilmaisun velvoittavuutta. Venäjänkielisissä sopimuksissa konditionaalialia ei velvoittavien rakenteiden yhteydessä käytetä, ja ainoa konditionaalissa esiintyvä modaali-ilmaus on *мочь*-verbi.

Konditionaalinen esiintymistä sopimuksissa esitellään tarkemmin tapausesimerkkeinä kunkin modaali-ilmauksen yhteydessä analyysiosion luvuissa 4.2.1.–4.3.7.

Tutkimusaineiston suomenkielisten mahdollisuutta ja velvollisuutta ilmaisevien verbien ja rakenteiden jakauma myötäilee Ketolan (2002, 133–143) työlainsäädännöllisiä tekstejä tarkastelevassa tutkimuksessaan saamia tuloksia. Myös Ketola havaitsi, että mahdollisuutta ilmaisevat rakenteet ovat laki- ja säädösteksteissä selvästi yleisempiä kuin velvoittavat rakenteet. Velvoittavuutta ilmaisevien modaaliverbien ja -rakenteiden vähyys voi selittyä sillä, että sopimus on jo itsessään osapuolia velvoittava normatiivinen teksti, eikä velvoitteita tarvitse siksi tuoda esille niin selkeästi. Mahdollisuutta ilmaisevat lauseet ovat puolestaan yleisempiä sopimusten neuvotteluluonteen vuoksi: sopimuspykäliin halutaan jättää tarkoituksella tulkinnanvaraa. Ketola kuitenkin huomauttaa, että mahdollistavat lauseetkaan eivät ole niin tulkinnanvaraisia ja sallivia kuin maallikkolukija saattaisi olettaa (emt. 144). Yleensä mahdollisuus toimia pätee vain tietyissä, tarkoin määritellyissä olosuhteissa ja tietyin ehdoin (esimerkki 3, lihavoinnit). Esimerkissä 3 valtiolla on oikeus säätää sopimuksen määräyksistä poiketen toisenlaisesta toimintatavasta vain siinä tapauksessa, että 1) valtion lainsäädännössä on jo säädetty asiasta ja etteivät 2) kansallisessa lainsäädännössä määrätty ehdot ole huonommat kuin sopimuksen turvaamat.

Esimerkki 3.	
7 artiklan 1 kappaleessa määrätystä vastuun rajoituksesta huolimatta sopimuspuoli voi säätää kansallisen lainsäädäntönsä nimenomaisilla määräyksillä , että vastuunrajoitusjärjestelmää sovelletaan laivan matkustajien kuolemasta tai ruumiinvammasta johtuviin vaatimuksiin sillä edellytyksellä, että vastuun raja ei ole alempi kuin 7 artiklan 1 kappaleessa määrätty raja. (KV7_fi)	Несмотря на предел ответственности , предписанный в пункте 1 статьи 7, <i>государство-сторона может</i> регламентировать специальными положениями национального законодательства систему ответственности, применяемую к требованиям, вызванным смертью или телесными повреждениями пассажиров судна, при условии что предел ответственности будет не ниже предела, предписанного в пункте 1 статьи 7. (KV7_ru)

Vaikka joissakin sopimuspykälissä maallikosta tai jopa kääntäjistä vaikuttaisi hämärältä, missä olosuhteissa osapuoli voi toimia pykälän mahdollistamalla tavalla, juristille ja tuomarille, joka tuntee sopimuslainsäädännön ja vallitsevat käytännöt, pykälä voi olla täysin yksiselitteinen (esimerkki 4). Usein mahdollisuutta ilmaisevissa pykälissä pykälän sisältö jätetään kuitenkin tarkoituksella mahdollisimman avoimeksi, etenkin jos on kyse monenvälisistä sopimuksista:

Esimerkki 4.	
<i>Kun todisteet antavat siihen aiheita, voi valtio suorittaa sopivat kansainvälisen oikeuden mukaiset toimet. (KV6_fi)</i>	<i>При наличии соответствующих доказательств государство может предпринять такие действия, которые могут быть сочтены надлежащими в соответствии с международным правом. (KV6_ru)</i>

Yllä olevassa esimerkissä herää kysymys, milloin todisteita voidaan pitää tarpeeksi vankkoina ja mitkä ovat sopivia toimia asian ratkaisemiseksi. Tällaiset muotoilut ovat hyviä esimerkkejä kansainvälisen oikeuden kielen epämääräisyydestä: periaatteessa on jokaisen sopimusvaltion tulkittavissa, milloin todisteet ovat tarpeeksi vankat toimenpiteisiin ryhtymiseen. On tosin yleistä, että jossain toisessa sopimuspykälässä tai kokonaan eri sopimuksessa määritellään tarkemmin, milloin ja millä ehdoilla valtiolla on oikeus toimia.

Seuraavissa luvuissa analysoidaan yksitellen ensin velvollisuuden ja pakon ilmaisukeinoja molemmissa sopimuskielissä (luvut 4.2.1.–4.2.8.) ja sitten mahdollisuuden ja luvan ilmaisukeinoja (luvut 4.3.1.–4.3.7.). Kieltoa ja mahdottomuutta eli modaali-ilmausten kieltomuotoja sekä konditionaalia tarkastellaan jokaisen ilmauksen yhteydessä. Analyysiosuuden lopuksi tarkastellaan, kuka sopimuksissa velvoittaa ja mahdollistaa, kehen velvoitteet ja luvat kohdistuvat, ja miten tämä näkyy tekstin pintarakenteessa (luku 4.4.).

4.2. Velvollisuus ja pakko

Seuraavissa alaluvuissa 4.2.1.–4.2.3. tarkastellaan ensin aineistossa esiintyviä suomenkielisiä velvollisuuden ja pakon ilmaisukeinoja luvut ja niiden venäjänkielisiä vastineita. Luvuissa 4.2.4.–4.2.8. analysoidaan venäjänkielisiä velvoittavuutta ja pakkoa ilmaisevia modaali-ilmauksia ja niiden suomenkielisiä vastineita. Modaali-ilmauksia tarkastellaan siirtymällä sopimusteksteissä määrällisesti yleisimmistä ilmaisuista harvinaisempiin.

4.2.1. Tulla-verbi

Kaikkein yleisin nesessiiviverbi suomenkielisessä tutkimusaineistossa on *tulla*-verbi, joka ilmaisee deonttista välttämättömyyttä. *Tulla*-verbi esiintyy aineistossa yhteensä 306 kertaa (278 kertaa indikatiivissa, 25 kertaa konditionaalimuodossa ja 3 kertaa kieltomuodossa). Sen esiintymät muodostavat reilun kuudenneksen (17,71 %) kaikista suomenkielisistä modaali-ilmauksista. *Tulla*-verbi ja sen venäjänkielisisä rinnakkaisteksteissä esiintyvät vastineet on esitetty alla olevassa taulukossa 4.

Taulukko 4. *Tulla*-verbi ja sen venäjänkieliset vastineet.

Venäjänkielinen vastine	tulee	tulisi	ei tule	ei tulisi
nollavastine *	235	5		
должен	34	10		
может	2			
подлежать	2			
следует	2	7		
не подлежат			1	
modaaliverbitön kieltolause	1		2	
не должен	1			1
не следует				1
необходимо	1	1		
Yhteensä	278	23	3	2
Tulla-verbi yhteensä				306

*Nollavastineella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa preesensmuotoisia aktiivisia ja passiivisia väitelauseita sekä täydellisiä poistoja.

Myönteistä *tulla*-verbin indikatiivia vastaa venäjänkielisissä sopimuksissa lähes aina ns. nollavastine (84,53 % vastineista) eli indikatiivimuodossa oleva aktiivinen (esimerkki 5) tai passiivinen (esimerkki 6) myönteinen väitelause, jossa ei ole modaalisuutta ilmaisevia aineksia. *Tulla*-verbi on hyvä esimerkki siitä, että venäjän kielessä velvollisuutta ei yleensä tuoda eksplisiittisesti esille modaalililmauksin, sillä imperfektiivisellä aspektilla itsessään on lakiteksteissä velvoittava funktio (Cejtlin 1990, 146).

Esimerkki 5.	
Viranomaisen <i>tulee tehdä</i> asiassa päätös samalla tavalla kuin, jos kysymyksessä olisi kyseisen valtion lainsäädännön mukainen tavallinen törkeä rikos. (KV5_fi)	Эти органы <i>принимают решение</i> таким же образом, как и в случае обычного преступления тяжкого характера в соответствии с законодательством этого государства. (KV5_ru)

Esimerkki 6.	
Henkilölle <i>tulee ilmoittaa</i> hyvissä ajoin ennen istuntoa syytteiden muutoksista tai syytteistä luoromisesta. (KV11_fi)	Обвиняемому <i>предоставляется</i> разумное <i>уведомление</i> до начала слушания о любом изменении или снятии обвинений. (KV11_ru)

Venäjänkielisistä modaalililmauksista *tulla*-verbin indikatiivia vastaa yleisimmin predikatiivinen adverbi *должен* (12,23 %, esimerkki 7). *Должен* on venäjänkielisen aineiston yleisin velvoittavuuden ja pakon ilmaisutapa ja myös *tulla*-verbin sanakirjavastine. Muut *tulla*-verbin sopimuksissa käytetyt vastineet ovat yksittäistapauksia, joita ei esitellä tässä tarkemmin.

Esimerkki 7.	
2. Pyynnön esittäneen sopimuspuolen oikeusviranomaisen <i>tulee</i> tarpeen vaatiessa <i>liittää</i> oikeusapupyyntöön selvitys tämän artiklan 1 kappaleessa mainittuja oikeuksia ja velvollisuuksia koskevasta lainsäädännöstä. (NL4_fi)	2. Учреждение юстиции запрашивающей Договаривающейся Стороны <i>должно</i> в случае необходимости <i>приложить</i> к просьбе справку о законодательстве, касающемся прав и обязанностей, упомянутых в пункте 1 настоящей статьи. (NL4_ru)

Tulla-verbi esiintyy aineistossa konditionaalissa 25 kertaa ja se on suomenkielisen aineiston yleisin konditionaalissa esiintyvä modaali-ilmaus. Konditionaalien tarkoituksena velvoittavuutta ilmaisevan modaali-ilmauksen yhteydessä on lieventää ilmaisun velvoittavuutta. Mielenkiintoinen havainto aineistosta on, että lievemmin velvoittavaa *tulla*-verbin konditionaalina (*tulisi*) vastaa venäjänkielisissä sopimuksissa lähes aina modaali-ilmaus: *должен* (43,5 % esiintymistä, esimerkki 8) tai *следует* (30,4 % esiintymistä, esimerkki 9), kun sen indikatiivimuodon vastineena on lähes aina nollavastine. *Tulla*-verbin konditionaalina esiintyy tosin aineistossa pelkästään muutamissa monenvälisissä kansainvälisissä sopimuksissa, joten se on sopimusteksteissä harvinainen ja näissä tapauksissa sen käyttö on saattanut olla kääntäjän henkilökohtainen valinta. Toisaalta konditionaalien käyttö voi selittyä myös sillä, että sillä kehoitetaan, mutta ei veloiteta toimijaa toimimaan tietyllä tavalla. Kehoituksen kohteena ovatkin tarkastelluissa sopimuksissa yleensä toimielimet ja työryhmät (esim. ympäristörahaston toimielimet, kansalliset viranomaiset tai väliaikainen komitea).

Esimerkki 8.	
Konferenssin <i>tulisi</i> pyrkiä kaikkiin keinoihin sopimaan muutoksista konsensuksella, <i>eikä</i> niistä <i>pitäisi</i> äänestää ennen kuin kaikki keinot konsensukseen pääsemiseksi on käytetty. (KV6_fi)	Эта конференция <i>должна</i> приложить все усилия для достижения соглашения по любым поправкам консенсусом, и голосование по ним <i>не должно</i> проводиться до тех пор, пока не исчерпаны все усилия по достижению консенсуса. (KV6_ru)

Esimerkki 9.	
Neuvotteluissa <i>tulisi kiinnittää</i> huomiota siihen, voidaanko apua antaa muulla tavalla tai tietyin ehdoin. (KV11_fi)	В ходе таких консультаций <i>следует рассмотреть</i> вопрос о том, может ли такая помощь быть предоставлена иным образом или на каких-либо условиях. (KV11_ru)

Tulla-verbi esiintyy vain harvoin kielto muodossa, joten muodot *ei tule* ja *ei tulisi* ovat aineistossa erittäin harvinaisia, kuten myös niiden venäjänkielisissä rinnakkaisteksteissä vastineena käytetyt ilmaukset *не следует* ja *не подлежат*. Epätyypillisten ilmausten käyttö johtuu näissä tapauksissa todennäköisesti jostakin toisesta sopimuskielestä tulevasta interferenssistä, sillä lauseet ovat muutenkin rakenteeltaan kömpelöitä ja käännösmäisiä (esimerkki 10, kursivoinnit).

Esimerkki 10.	
Katsastukseen osallistuva sopimusvaltio saa pitää hallussaan tämän työaineiston, jota <i>ei tule saattaa katsastuksen järjestävän sopimusvaltion läpikäytäväksi tai tarkastettavaksi.</i> (KV3_fi)	Такие рабочие материалы могут быть сохранены государством-участником, участвующим в освидетельствовании, и они <i>не подлежат</i> какому-либо просмотру или проверке государством-участником, проводящим освидетельствование. (KV3_ru)

Johanna Ketolan (2003, 26) aineistossa *tulla*-verbi on toiseksi yleisin tapa ilmaista velvoittavuutta nesessiivirakenteen *on -tAvA* jälkeen. *On -tAvA* -rakenne on myös suomen yleiskielessä yleisin tapa ilmaista velvoittavuutta (emt. 26). *Tulla*-verbi vaikuttaakin tässä tutkimusaineistossa ”yliedustuneelta”, mikä saattaa johtua yksittäisen korpustekstin, *Avoin taivas* -sopimuksen, dominanssista. *Tulla*-verbi esiintyy yksistään tässä sopimuksessa 184 kertaa, mikä vastaa 60,7 % *tulla*-verbin kaikista esiintymistä. On mahdollista, että näin suuri määrällinen ero johtuu siitä, että *Avoin taivas* -sopimus on aineiston keskiarvoa huomattavasti pidempi (19 099 sanaa, aineiston keskiarvo 5040 sanaa), minkä takia siinä oletettavasti esiintyisi myös enemmän modaali-ilmauksia. *Tulla*-verbin yleisyyttä suomenkielisessä aineistossa voisi toisaalta selittää myös lakikielen ilmiö, jota Heikki E.S. Mattila (2003, 61–62) kutsuu *oikeuden imperatiivisuudeksi*. Eksplisiittiset velvollisuuden ilmaisut ovat oikeuden imperatiivisen luonteen heijastumia kieleen: käskevä, eksplisiittisesti velvoittava kieli muistuttaa lukijaa säännösten ehdottomuudesta ja arvovallasta. Syy *tulla*-verbin yleisyyteen voi olla myös sopimusneuvottelujen luonteessa: sopimusosapuolet ovat ehkä halunneet korostaa velvoittavuutta tavallista painokkaammin, koska kyseessä on asevalvontasopimus, joka on tehty lujittamaan yhteistyötä ja rauhaa NATO:n ja entisen Varsovan liiton maiden välillä kylmän sodan jälkeen. Venäjänkielisessä rinnakkaissopimuksessa *Договор по открытому небу* *tulla*-verbiä vastaa kuitenkin useimmiten modaali-ilmauksen sijaan modaali-ilmaukseton aktiivi- (56,5 % vastineista) tai passiivilause (29,3 % vastineista) eli nollavastine, mikä ei tue jälkimmäistä oletusta. Todennäköisesti *tulla*-verbin yliedustuminen *Avoin taivas* -sopimuksessa johtuukin muiden sopimustekstien aiheuttamasta kielellisestä interferenssistä tai suomalaisen sopimuksen kääntäjien ja tekstinlaattijoiden tekemästä kielellisestä valinnasta.

4.2.2. Nesessiivirakenteet *on -tAvA* ja *on määrä*

Nesessiivirakenteet ilmaisevat lähinnä deonttista modaalisuutta. Nesessiivirakenteisiin kuuluvat välttämättömyyttä ilmaisevien modaaliverbien (*täytyä, pitää, tulla*) lisäksi *olla*-verbin sisältävät modaaliset verbiliitot (*on -tAvA*) sekä nominaaliset predikaatit (*on määrä, on syytä, on tarpeen*). (VISK 2005, § 1581.)

On -tAvA -rakenne on *tulla*-verbin jälkeen suomenkielisen tutkimusaineiston toiseksi yleisin tapa ilmaista velvoittavuutta. Rakenne esiintyy ainoastaan myönteisenä: 196 kertaa indikatiivissa (*on -tAvA*) ja 24 kertaa konditionaalissa (*olisi -tAvA*). Rakenteen yleisyys velvoittavuuden ilmaisemisessa on todettu myös muissa tutkimuksissa. Ketolan (2002, 126) työoikeudellisista teksteistä koostuvassa aineistossa *on -tAvA* -rakenne on yleisin tapa ilmaista velvoittavuutta, ja Kangasniemen (1992, 103–104) mukaan rakenne on suomen yleiskielessä tavallisin keino ilmaista velvoittavuutta. Se on tutkimusten mukaan myös deonttisesti voimakkain tapa ilmaista velvollisuutta heti imperatiivin jälkeen (emt. 110–111). *On -tAvA* -rakenne on tyypillinen suomalaiselle lakikielelle, mutta venäjän kielessä sille ei tämän tutkimusaineiston perusteella ole olemassa yhtä tiettyä yleisesti käytettyä vastinetta (taulukko 5).

Taulukko 5. *On -tAvA* -rakenne ja sen venäjänkieliset vastineet.

Venäjänkielinen vastine	on -tAvA	olisi -tAvA
nollavastine	151	1
должен	21	13
подлежать	17	
обязан	3	
надлежать	1	
может	1	
следует	1	10
необходимо	1	
Yhteensä	196	24
Каikki yhteensä		220

On -tAvA vaikuttaa siis olevan suomalaiselle sopimuskielelle tyypillinen rakenne, jolle ei ole venäjän sopimuskielessä varsinaista käyttövastinetta. Venäjänkielisissä sopimuksissa rakennetta vastaa yleensä nollavastine (77,0 % tapauksista) eli modaali-ilmaukseton myönteinen väitelause aktiivissa (esimerkki 11) tai passiivissa (esimerkki 12).

Esimerkki 11.	
Siihen asti kunnes riita on ratkaistu tämän osan mukaisesti, riidan osapuolten <i>on pyrittävä</i> kaikin keinoin sopimaan käytännöllisistä väliaikaisista järjestelyistä. (KV6_fi)	До урегулирования спора в соответствии с настоящей частью стороны в споре <i>прилагают</i> все <i>усилия</i> к тому, чтобы достигнуть временной договоренности практического характера. (KV6_ru)
Esimerkki 12.	
<i>Jokaiselle</i> , joka joutuu oikeudellisten toimenpiteiden kohteeksi jonkin 1 artiklassa mainitun rikoksen johdosta, <i>on taattava</i> oikeudenmukainen kohtelu asian kaikissa käsittelyvaiheissa <...>. (KV1_fi)	<i>Любому лицу</i> , в отношении которого осуществляется судебное разбирательство в связи с любым из преступлений, указанных в статье 1, <i>гарантируется</i> справедливое обращение на всех стадиях судебного разбирательства <...> (KV1_ru)

Kuten *tulla*-verbin yhteydessä jo todettiin, tällaiset modaali-ilmaukset lauseet venäjänkielisissä sopimuksissa ovat silti yhtä vahvasti velvoittavia kuin suomenkieliset modaalilauseet, sillä venäläisissä sopimusteksteissä verbin imperfektiivisellä aspektilla on velvoittava funktio ja se on tulkittavissa yhtä vahvasti velvoittavaksi kuin deonttiset modaaliverbit ja -rakenteet. Epäsuora velvoittaminen sopiikin erityisesti sopimustekstien luonteeseen.

Modaalisisista ilmauksista *on -tAvA* -rakennetta vastaa venäjänkielisissä sopimuksissa deonttisesti velvoittava predikatiivinen adverbti *должен* (9,55 % vastineista, esimerkki 13) tai verbi *подлежать* (7,73 % vastineista, esimerkki 14). *Должен* on venäjänkielisen aineiston yleisin velvollisuutta ja pakkoa ilmaiseva modaali-ilmaus ja verbi *подлежать* sen sijaan esiintyy yleensä sopimuksissa vakiintuneissa ilmauksissa ja sanaliitoissa. Sen esiintymistä venäjänkielisissä sopimuksissa tarkastellaan lähemmin luvussa 4.2.5.

Esimerkki 13.	
Tällaista oikaisua tehtäessä <i>on otettava huomioon</i> tämän sopimuksen muut määräykset, ja sopimusvaltioiden toimivaltaisten viranomaisten <i>on</i> tarvittaessa <i>neuvoteltava</i> keskenään. (RU2_fi)	При определении такой корректировки <i>должны учитываться</i> другие положения настоящего Соглашения, и компетентные органы Договаривающихся Государств <i>будут</i> при необходимости <i>консультироваться</i> друг с другом. (RU2_ru)

Esimerkki 14.	
Tämä sopimus <i>on ratifioitava</i> ja se tulee voimaan 30 päivän kuluttua ratifioimiskirjojen vaihtamisesta, joka tapahtuu Moskovassa. (NL4_fi)	Настоящий Договор <i>подлежит ратификации</i> и вступит в силу по истечении 30 дней после обмена ратификационными грамотами в Москве. (NL4_ru)

Mielenkiintoista on, että modaalisesti lievemmin velvoittavaa *olisi -tAvA* rakennetta vastaa venäjänkielisissä sopimuksissa lähes aina modaali-ilmaus: joko *следует* (41,7 %, esimerkki 15) tai predikatiivinen adverbti *должен* (54,1 %, esimerkki 16).

Esimerkki 15.	
Harkittaessa kemikaalien sisällyttämistä tähän yleissopimukseen <i>olisi laadittava</i> arviointi niiden mahdollisista valvontatoimenpiteistä. (KV15_fi)	<i>Следует проводить</i> оценку возможных мер регулирования, предусматривающих полный набор вариантов, <...>, находящихся на рассмотрении для включения в настоящую Конвенцию. (KV15_ru)

Esimerkki 16.	
Jos jokin kalakanta putoaa rajavertailupisteen alapuolelle tai jos tämä on pelättävissä, <i>olisi aloitettava</i> säilyttämis- ja hoitotoimet kannan elvyttämisen helpottamiseksi. (KV6_fi)	Если размеры запаса падают ниже предельного опорного критерия или если ему грозит риск упасть ниже такого критерия, <i>должны приниматься</i> меры по сохранению и управлению для содействия восстановлению запаса. (KV6_ru)

Ilmiö on samanlainen kuin *tulla*-verbin esiintymissä: lähes kaikki konditionaalimuodot esiintyvät yhdessä monenvälisessä sopimuksessa ja kyseessä on todennäköisesti jostakin toisesta sopimuskielestä aiheutuva kielellinen interferenssi. Konditionaalin käytölle suomenkielisessä sopimuksessa ei ole mitään erityistä kielellistä perustetta, ja niiden sijasta olisi voitu käyttää tyypillisempää *on -tAvA* –rakenteen indikatiivia tai passiivia (vrt. *Harkittaessa kemikaalien sisällyttämistä tähän yleissopimukseen laaditaan / on laadittava* arviointi niiden mahdollisista valvontatoimenpiteistä).

Muita nesessiivirakenteissa mahdollisia predikaatteja ovat sellaiset *olla*-verbin ja substantiivin muodostamat sanaliitot kuin *on pakko*, *on tarpeen*, *on määrä* ja *on syytä*. Aineistossa esiintyy näistä nesessiivirakenteista ainoastaan rakenne *on määrä* (esimerkki 17), joka esiintyy yhdeksän kertaa yhdessä aineiston sopimuksessa, *Avoim-taivas* –sopimuksessa. Venäjänkielisessä sopimuksessa rakenne saa aina nollavastineen eli sitä vastaa substantiivirakenne tai väitelause.

Esimerkki 17.	
Ilmoituksessa tulee mainita: A) toivottu maahantulopaikka ja tarvittaessa Avoim taivas-lentokenttä, jolta tarkkailulennon <i>on määrä</i> alkaa; (KV3_fi)	Такое уведомление включает: А) желаемый пункт въезда и, если это применимо, аэродром открытого неба, где <i>начинается</i> наблюдательный полет; (KV3_ru)

On määrä -rakenne on luultavasti suora käännös jostakin toisesta sopimuskielestä (esim. engl. *is supposed to*), sillä se esiintyy aina samantyyppisissä rakenteissa *jonka alueen yli on määrä lentää* tai *jolta tarkkailulennon on määrä alkaa*. Nesessiiviset sanaliitot ovat sopimuksissa ylipäätään harvinaisia luultavasti siksi, että niille on olemassa lakikielessä luontevampia vastineita ja ne ovat eksplisiittisesti liian velvoittavia (esim. *on pakko*).

4.2.3. Eksistentiaalirakenteet *on velvollisuus* ja *on velvollinen*

Velvoittavuutta osoittavia eksistentiaalirakenteita *on velvollisuus* ja *on velvollinen* esiintyy sopimusteksteissä yllättävän vähän, ja ne ovat huomattavasti harvinaisempia kuin vastakohtarakenteensa *on oikeus* ja *on oikeutettu*. Suomenkielisessä aineistossa rakenne *on velvollinen* esiintyy 17 kertaa ja *on velvollisuus* vain 13 kertaa (taulukko 6), kun vastaavasti mahdollistavat *on oikeus* ja *on oikeutettu* esiintyvät aineistossa yhteensä 179 kertaa. Lisäksi velvoittavat rakenteet esiintyvät sopimusteksteissä lähes aina yhdessä vastakohtaparinsa *on oikeus* -rakenteen kanssa (ks. esimerkit 18 ja 19).

Taulukko 6. *On velvollisuus ja on velvoitettu -rakenteet ja niiden vastineet.*

Venäjänkielinen vastine	on velvollisuus	on velvollinen/ velvoitettu	ei ole velvoitettu
обязан	7	13	
не обязан			3
обязанность	3	1	
ответственность	2		
обязательство	1		
Yhteensä	13	14	3

Rakenteita *on velvollisuus* ja *on velvoitettu* vastaa venäjänkielisissä sopimuksissa yleensä predikatiivinen adverbiksi *обязан* (esimerkki 18) tai siitä johdettu substantiivi *обязанность* (esimerkki 19). Molemmat ovat yleisesti käytettyjä käännösvastineita suomenkielisille rakenteille, ja sopimuskielessä vakiintuneita tapoja ilmaista velvollisuutta.

Esimerkki 18.	
Satamavaltiolla <i>on oikeus ja velvollisuus</i> toteuttaa toimenpiteitä kansainvälisen oikeuden mukaisesti edistääkseen osa-alueellisten, alueellisten ja maailmanlaajuisten säilyttämis- ja hoitotoimenpiteiden tehokkuutta. (KV6_fi)	Государство порта <i>имеет право и обязано</i> принимать, сообразуясь с нормами международного права, меры к тому, чтобы содействовать эффективности субрегиональных, региональных и всемирных мер по сохранению и управлению. (KV6_ru)

Esimerkki 19.	
1. Henkilöllä <...> on oikeus kieltäytyä antamasta lausuntoa tai suorittamasta muuta tointa, mikäli hänellä on kieltäytymiseen <i>oikeus tai velvollisuus</i> pyynnön esittäneen tai vastaanottaneen sopimuspuolen lainsäädännön mukaan. (NL4_fi)	1. Лицо <...> вправе отказаться от дачи показаний или выполнения иных функций, если <i>право или обязанность</i> отказаться предусмотрены законодательством запрашивающей или запрашиваемой Договаривающейся Стороны. (NL4_ru)

Rakenteiden harvinaisuutta sopimusteksteissä voi selittää se, että ne velvoittavat liian näkyvästi ja painokkaasti. Kuten aiemmin muiden nesessiivisten rakenteiden kohdalla todettiin, sopimusteksteissä pyritään välttämään liian eksplisiittistä velvoittamista. Rakenteet korvataan sopimuksissa yleensä muilla lakikielelle tyypillisemmällä ilmauksilla, kuten *on -tAvA* -rakenteella tai *tulla*-verbillä. *On velvollisuus* ja *on velvoitettu* esiintyvät erittäin harvoin kieltomuodossa ja näitä tapauksia oli aineistossa ainoastaan kolme.

Seuraavissa alaluvuissa 4.2.4.–4.2.8. tarkastellaan venäjänkielisiä modaali-ilmauksia ja niiden suomenkielisiä vastineita.

4.2.4. Должен

Venäjänkielisessä aineistossa kaikkein yleisin velvoittavuutta ja pakkoa ilmaiseva modaali-ilmaus on predikatiivinen adverbi *должен*. Se esiintyy sopimusteksteissä 191 kertaa: 149 kertaa myönteisenä ja 42 kertaa kieltomuodossa ja on koko venäjänkielisen aineiston toiseksi yleisin modaali-ilmaus (12,57 % kaikista modaali-ilmauksista). *Должен* ja sen suomenkielisissä sopimuksissa esiintyvät vastineet on esitetty taulukossa 7.

Taulukko 7. Должен ja sen suomenkieliset vastineet.

Suomenkielinen vastine	должен	Suomenkielinen vastine	не должен
nollavastine	45	nollavastine	23
tulla	34	ei saa	13
on -tAvA	31	ei ole -tAvA	1
olisi -tAvA	18	ei pitäisi	1
on määrä	2	ei tarvitse	1
saada	2	tulee	1
on oikeus	1	ei tulisi	1
joutua	1	ei voida	1
modaaliainekseton kieltolause	1		
pitää	1		
voida	1		
konditionaali	1		
Yhteensä	149	Kieltomuodot yhteensä	42
Kaikki yhteensä			191

Myönteisen predikatiivisen adverbien *должен* suomenkielisissä vastineissa on huomattavissa sama ilmiö kuin *tulla*-verbin venäjänkielisissä vastineissa: *должен* saa usein suomenkielisissä sopimuksissa modaali-ilmauksen sijaan ns. nollavastineen eli sitä vastaa pelkkä aktiivinen tai passiivinen väitelause, jossa ei ole modaalisuutta ilmaisevia aineksia (30,2 % vastineista, esimerkit 20 ja 21).

Esimerkki 20.	
Становясь участником настоящей Конвенции, каждая Сторона <i>назначает</i> орган, или, в случае необходимости, органы, которые <i>должны получать</i> такие запросы и <i>отвечать</i> на них. Уведомление о таком назначении <i>направляется</i> через Генерального секретаря всем другим Сторонам в течение одного месяца с момента назначения. (KV4_ru)	Tullessaan tämän yleissopimuksen sopimuspuoleksi kunkin sopimuspuolen <i>on määrättävä</i> viranomainen tai tarvittaessa viranomaisia, jotka <i>ottavat vastaan</i> tällaisia pyyntöjä ja <i>vastaavat</i> niihin. Määräyksistä <i>on ilmoitettava</i> pääsihteerin välityksellä kaikille muille sopimuspuolille kuukauden kuluessa määräyksen antamisesta. (KV4_fi)

Esimerkissä 20 predikatiivilla *должен* ei ole suomenkielisessä sopimuksessa modaalista vastinetta, mutta suomenkielisessä sopimuspykälässä on lisäksi kaksi velvoittavaa modaali-ilmausta (kursivoitu), jotka saavat venäjänkielisessä sopimuksessa nollavastineen. Modaali-ilmauksia on siis molemmissa sopimusversioissa, mutta modaalinen rakenne on siirretty eri kohtaan. Näin ollen pykälän ”modaalinen paino” ja siten myös semanttinen tulkinta pysyy samana, vaikka modaaliset ainekset eivät ole tekstissä toistensa vastineina.

Esimerkki 21.	
Протест должен быть заявлен до начала или в начале разбирательства. (KV11_ru)	Vastustus esitetään ennen oikeudenkäynnin alkamista tai sen alkaessa. (KV11_fi)

Esimerkissä 21 suomenkielisessä sopimustekstissä on käytetty passiivia, vaikka pykälä olisi sopimuskielelle tyypillisesti voitu ilmaista velvoittavammin rakenteella: *vastustus on esitettävä* tai *vastustus tulee esittää*. Kontekstia tarkastelemalla passiivin käytölle voi löytyä samankaltainen syy kuin väitelauseen käytölle edellisessä esimerkissä 20.

Silloin kun *должен* saa suomenkielisissä sopimusteksteissä modaalivastineen, sitä vastaa yleisimmin indikatiivi- tai konditionaalimuotoinen *on -tAvA* -rakenne (32,89 % vastineista, esimerkki 22) tai *tulla*-verbi (30,20 % vastineista, esimerkki 23). *Tulla* ja *on -tAvA* ovatkin suomalaiselle säädöskielelle tyypillisimmät tavat ilmaista velvollisuutta ja pakkoa.

Esimerkki 22.	
Заявление должно быть представлено в течение трех лет с момента первого уведомления о действиях, приводящих к налогообложению не в соответствии с положениями настоящего Соглашения. (RU2_ru)	Asia on saatettava käsiteltäväksi kolmen vuoden kuluessa siitä kun henkilö sai tiedon toimenpiteestä, joka on aiheuttanut sopimuksen määräysten vastaisen verotuksen. (RU2_fi)

Esimerkki 23.	
Комитет устанавливает свои собственные правила процедуры, однако в этих правилах, в частности, должно быть предусмотрено следующее: (KV2_ru)	Komitea hyväksyy oman työjärjestyksensä, jossa tulee kuitenkin määrätä muun muassa, että: (KV2_fi)

Muut adverbien *должен* vastineena käytetyt rakenteet ovat yksittäistapauksia, jotka on esitetty taulukossa 6 ja joita ei käsitellä tässä tarkemmin.

Predikatiivisen adverbien *должен* kieltomuodolla ilmaistaan deonttista kieltoa. Suomenkielisissä sopimusteksteissä sitä vastaa yleensä nollavastine eli modaaliainekseton kieltolause (54,76 %, esimerkki 24) tai modaali-ilmauksista deonttinen *ei saa* (30,95 %, esimerkki 25).

Esimerkki 24.	
Такие меры не должны наносить ущерб правам обвиняемого или быть несовместимыми с ними, а также наносить ущерб проведению справедливого и беспристрастного судебного разбирательства. (KV11_ru)	Nämä toimenpiteet eivät vaikuta syytetyn oikeuksiin tai oikeudenmukaiseen ja puolueettomaan oikeudenkäyntiin eivätkä ole ristiriidassa niiden kanssa. (KV11_fi)

Esimerkki 25.	
Ни одно Государство-участник не должно высылать, возвращать (« r e f o u l e r») или выдавать какое-либо лицо другому государству, если существуют серьезные основания полагать, что ему может угрожать там применение пыток. (KV2_ru)	Mikään sopimusvaltio ei saa karkottaa, palauttaa tai luovuttaa ketään toiseen valtioon, jos on perusteltu syy uskoa, että hän olisi siellä vaarassa joutua kidutetuksi. (KV2_fi)

Esimerkissä 24 suomenkielinen pykälä on tulkittavissa deonttisesti niin, että *'toimenpiteet eivät saa vaikuttaa syytetyn oikeuksiin'*. Kieltoa ei kuitenkaan ole välttämätöntä tuoda näin eksplisiittisesti esille modaaliverbillä, sillä sopimusteksteissä esiintyvät kieltomuodot ovat tulkittavissa automaattisesti velvoittaviksi. Esimerkin 25 suomenkielisessä sopimuksessa modaaliverbin käyttö on sen sijaan välttämätöntä, jotta voidaan ilmaista toiminnan olevan kiellettyä.

4.2.5. *Подлежать*

Verbi *подлежать* on venäjänkielisissä sopimuksissa toiseksi yleisin tapa ilmaista velvollisuutta ja pakkoa. Se esiintyy kuitenkin sopimuksissa suhteellisen harvoin ja sen esiintymät muodostavat vain 4,46 % kaikista sopimuksissa esiintyvistä modaali-ilmauksista. *Подлежать*-verbiä päätettiin kuitenkin tarkastella erikseen, koska se esiintyy sopimuskielille tyypillisissä vakiintuneissa ilmauksissa ja sanaliitoissa. Yleisimpiä rakenteita, joissa verbi esiintyy, ovat *подлежит ратификации* (on ratifioitava), *подлежит принятию / одобрению* (on hyväksyttävä), *подлежит наказанию* (on rangaistava), *подлежит уголовной ответственности* (on oikeudellisessa vastuussa) ja *подлежит налогообложению* (on verovelvollinen). *Подлежать* ja sen suomenkieliset vastineet on esitetty alla taulukossa 8.

Taulukko 8. *Подлежать* ja sen suomenkieliset vastineet.

Venäjänkielinen vastine	подлежать	не подлежит
nollavastine	31	1
on -tAvA	21	
modaali-ilmaukseton kieltolause		8
tulisi	2	
tulee	2	
voidaan	2	
ei saa		1
Yhteensä	58	10

Suomenkielisissä sopimuksissa *подлежать*-verbiä vastaavia vakiintuneita sanaliittoja tai vastineita ei esiinny, vaan sitä vastaa lähes puolessa tapauksista nollavastine (47,06 %, esimerkit 26 ja 27). Näyttäisi siis siltä, että myös kaikki venäjänkieliset velvollisuutta ilmaisevat modaali-ilmaukset saavat suomenkielisissä sopimuksissa usein nollavastineen (vrt. *tulla*-verbi ja *on -tAvA* –rakenne).

Esimerkki 26.	
В таком случае избыточная часть платежа по-прежнему подлежит налогообложению в соответствии с законодательством каждого Договаривающегося Государства, с учетом других положений настоящего Соглашения. (RU2_ru)	Tässä tapauksessa verotetaan tämän määrän ylittävää maksun osasta kummankin sopimusvaltion lainsäädännön mukaan, ottaen huomioon tämän sopimuksen muut määräykset. (RU2_fi)

Esimerkki 27.	
Расчетное время отбытия с пункта въезда на аэродром открытого неба, где начинается наблюдательный полет, а также место, дата и время начала предполетной инспекции подлежат подтверждению наблюдаемой Стороной. (KV3_ru)	Lennon arvioidun lähtöajan maahantulopaikasta Avoin taivas- lentokentälle, josta tarkkailulento alkaa sekä lentoa edeltävän tarkastuksen paikan, päivämäärän ja alkamisajankohdan vahvistaa tarkkailtava valtio. (KV3_fi)

Modaali-ilmauksista *подлежать*-verbiä vastaa useimmiten *on -tAvA* –rakenne (30,88 % vastineista, esimerkki 28), joka on myös verbin sanakirjavastine. *Подлежать*-verbin vastineena esiintyy satunnaisesti myös *tulla*-verbi (esimerkki 29).

Esimerkki 28.	
в случае вынесения решения об оправдании обвиняемый подлежит немедленному освобождению с соблюдением нижеследующего: (KV11_ru)	Jos syyte hylätään, syytetty on vapautettava välittömästi, ottaen huomioon seuraavat ehdot: (KV11_fi)

Esimerkki 29.	
Сумма конверсии подлежит зачислению на Специальный счет ежегодными частями --. (RU4_fi)	Konversiosumma tulee kirjata erityistilille vuosittaisina osuuksina --. (RU4_ru)

Подлежать-verbin kieltomuoto on aineistossa harvinainen: se esiintyy sopimuksissa kaikkiaan vain 10 kertaa. Kielteisellä *подлежать*-verbillä ilmaistaan tarpeettomuutta tehdä jotakin ja sitä vastaa suomenkielisissä sopimusteksteissä lähes aina modaali-ainekseton kieltolause (esimerkki 30).

Esimerkki 30.	
Вместе с тем <i>лицо</i> , которое отказывается от попытки совершить преступление или иным образом предотвращает завершение преступления, не подлежит наказанию в соответствии с настоящим Статутом за покушение на совершение этого преступления, <...>. (KV11_ru)	<i>Sellaiselle henkilölle</i> , joka luopuu rikoksen yrityksestä tai muutoin estää rikoksen täyttymisen, ei määrätä rangaistusta rikoksen yrityksestä tämän perussäännön nojalla, <...>. (KV11_fi)

Nollavastineen käyttö kielteisen *подлежать*-verbin vastineena johtune siitä, että suomalaisessa sopimuskielessä ei ole sille luonnollista modaalivastinetta, sillä *tulla*-verbi ja *on -tAvA* -rakenne esiintyvät vain harvoin kieltomuodossa. Esimerkin 30 suomenkielisessä sopimusversiossa kyllä voisi olla kieltoa vahvistava modaali-ilmaus, esimerkiksi '*henkilölle ei tule/ei tulisi määrätä rangaistusta*', mutta se voitaisiin kokea liian jyrkäksi kielloksi.

4.2.6. *Обязан*

Venäjänkielisissä sopimuksissa sopimusosapuoliin kohdistuvaa velvoitetta ilmaistaan myös predikatiivisella adverbilla *обязан*, joka vastaa lähinnä suomenkielisiä eksistentiaalirakenteita *on velvollisuus* ja *on velvollinen*. Kaikki adverbien *обязан* esiintymät ja vastineet on esitetty alla olevassa taulukossa 9.

Taulukko 9. *Обязан* ja sen suomenkieliset vastineet.

Suomenkielinen vastine	обязан	не обязан
on velvollinen	14	
on velvollisuus	7	
ei ole velvollinen		3
on -tAvA	7	
on velvoite	2	
nollavastine	1	
Yhteensä	31	3

Обязан on suomenkielisten vastineidensa tavoin sopimuskielessä melko harvinainen ja se muodostaa vain 2,24 % kaikista modaali-ilmauksista, kun taas sen vastakohtaparit *иметь право* ja *предоставить право* muodostavat 10,46 % modaali-ilmauksista. Predikatiivin *обязан* vastineena suomenkielisissä sopimuksissa on yleensä eksistentiaalirakenne *on velvollinen* (41,18 %, esimerkki 31) tai *on velvollisuus* (20,59 %, esimerkki 32), jotka ovat myös sen sanakirjavastineita.

Esimerkki 31.	
Государство-участник в соответствии с международным правом и международной практикой обязано выплачивать возмещение за ущерб, нанесенный им в процессе выполнения настоящего Договора другим государствам- участникам, либо их физическим или юридическим лицам, либо их собственности. (KV3_ru)	Sopimusvaltio on kansainvälisen oikeuden ja käytännön mukaisesti velvollinen suorittamaan korvausta toiselle sopimusvaltiolle tai sen luonnolliselle henkilölle tai oikeushenkilölle tai omaisuudelle sattuneesta vahingosta, jonka se tätä sopimusta toteuttaessaan on aiheuttanut. (KV3_fi)

Esimerkki 32.	
Государства обязаны урегулировать свои споры путем переговоров, обследования, посредничества, примирения, арбитража, судебного разбирательства, обращения к региональным органам или соглашениям или иными мирными средствами по своему выбору. (KV6_ru)	Valtioilla on velvollisuus ratkaista riitansa käyttämällä neuvotteluja, tutkimusmenettelyä, välitystä, sovintomenettelyä, välitysoikeudellista tai tuomioistuinmenettelyä, alueellisten elinten tai sopimusten apua taikka muita rauhanomaisia keinoja oman valintansa mukaan. (KV6_fi)

Modaali-ilmauksista predikatiivin *обязан* vastineena käytetään myös nesessiivirakennetta *on -tAvA* (20,59 %, esimerkki 33), joka on suomen kielelle luonnollisempi tapa ilmaista velvollisuutta. Myös yllä olevat esimerkit 31 ja 32 voitaisiin ilmaista *on -tAvA* -rakenteella, mutta sanat *velvollisuus* ja *обязанность* aiheuttavat luultavasti kääntäjässä niin vahvan kielellisen ärsykkeen, että se käännetään ehkä jo alitajuisesti sanatarkalla vastineella.

Esimerkki 33.	
Преступления, указанные в статье 1, рассматриваются государствами- участниками для целей выдачи, как если бы они были совершены не только в месте их совершения, но также и на территории государств, которые обязаны установить свою юрисдикцию в соответствии с пунктом 1 статьи 5. (KV1_ru)	Rikokset, joita tarkoitetaan 1 artiklassa, käsitellään, sikäli kuin on kysymys luovuttamisesta sopimusvaltioiden välillä, niin kuin ne olisi tehty paitsi niiden tekopaikassa, myös niiden valtioiden alueella, joiden on 5 artiklan 1 kappaleen nojalla ulotettava tuomiovaltansa niihin. (KV1_fi)

4.2.7. Следует

Taipumaton, ainoastaan yksikön 3. persoonassa esiintyvä velvollisuutta ilmaiseva *следует* esiintyy aineistossa 29 kertaa: 28 kertaa myönteisenä ja kerran kielto muodossa. Se muodostaa 10,4 % venäjänkielisistä velvoittavista ilmaisuista, mutta ainoastaan 1,9 % kaikista modaali-ilmauksista. Sen käyttö sopimusteksteissä ei siis ole kovin yleistä. *Следует* ja sen suomenkielisissä sopimuksissa esiintyvät vastineet on esitetty alla taulukossa 10.

Taulukko 10. *Следует* ja sen suomenkieliset vastineet.

Vastine	следует	не следует
olisi -tAvA	11	
tulisi	10	
nollavastine	4	
tulee	2	
on -tAvA	1	
ei tulisi		1
Yhteensä	28	1
Kaikki esiintymät		29

Следует ei ole deonttiselta velvoittavuudeltaan yhtä velvoittava kuin esimerkiksi *должен* ja sen sävy on pikemmin suosituksia antava kuin velvoittava. Suomenkielisissä sopimuksissa verbiä *следует* vastaakin yleensä joko *on -tAvA* -rakenteen (39,29 %, esimerkki 34) tai *tulla*-verbin konditionaali (35,71 %, esimerkki 35).

Esimerkki 34.	
<i>Помощь следует фокусировать</i> на совершенствовании возможностей по осуществлению сбора и проверки данных, программ использования наблюдателей, анализа данных и исследовательских проектов, что помогает в оценке запасов. (KV6_ru)	<i>Tuen olisi tähdättävä</i> tietojen keruun ja tarkistamisen, tarkkailijaohjelmien, tietojen analysoinnin ja kalakantojen arviointia tukevien tutkimushankkeiden täytäntöönpanoon liittyvän valmiuden lisäämiseen. (KV6_fi)

Esimerkki 35.	
В ходе таких консультаций <i>следует рассмотреть</i> вопрос о том, может ли такая помощь быть предоставлена иным образом или на каких-либо условиях. (KV11_ru)	Neuvotteluissa <i>tulisi kiinnittää</i> huomiota siihen, voidaanko apua antaa muulla tavalla tai tietyin ehdoin. (KV11_fi)

Sopimuksissa konditionaalimuodoilla pyritään lieventämään velvoittavuutta ja näin sopimuksissa voidaan asettaa tavoitteita ilman selvää velvoittavuutta. Esimerkeissä olisi siis suotavaa, että tuki tähtäisi sopimuksessa mainittuihin toimenpiteisiin ja että neuvottelijat kiinnittäisivät huomiota muihin avustuskeinoihin, mutta se ei ole välttämätöntä eikä pakollista, eikä sanktiota kehoituksen noudattamatta jättämisestä tule.

4.2.8. Muut velvollisuuden ja pakon ilmaukset

Kuten tutkimuksessa on jo muiden rakenteiden kohdalla aikaisemmin todettu, sopimuskielessä vältetään liian painavaa eksplisiittistä velvoittamista. Tämä näkyy tutkimusaineistossa siinä, ettei vahvimmin velvoittavia modaali-ilmauksia käytetä lainkaan. Suomenkielistä *täytyä*-verbiä ja venäjänkielisiä predikatiivisia adverbeja *надо* ja *нужно* ei esiinny aineiston sopimuksissa lainkaan. Sen sijaan *pitää*-verbi esiintyy suomenkielisessä aineistossa kaksi kertaa, molemmissa tapauksissa kahdenvälisissä sopimuksissa (esimerkki 36).

Esimerkki 36.	
Virka-apupyynnössä, joka on tehty tai vahvistettu kirjallisesti <i>pitää olla</i> toimivaltaisen henkilön allekirjoitus sekä virka-apua pyytävän viranomaisen leima. (RU1_fi)	Просьба об оказании содействия, переданная или подтвержденная в письменной форме, <i>должна быть</i> подписана компетентным лицом и удостоверена печатью запрашивающего органа. (RU1_ru)

Vaikka *pitää*-verbi esiintyy yleiskielessä melko yleisesti, se on sopimuksissa harvinainen todennäköisesti juuri deonttisen velvoittavuutensa vuoksi, ja se on velvoittavampi kuin esimerkiksi *tulla* (Kangasniemi 1992, 100). *Pitää*-verbin sijasta käytetäänkin sopimuksissa lähes poikkeuksetta *tulla*-verbiä.

Eksplisiittisten, suoraan velvoittavien modaali-ilmausten lisäksi lakiteksteissä käytetään myös velvoittavuuden ja mahdollisuuden ilmaisemiseen keinoja, joita ei tekstin pintarakenteesta erota modaaliseksi. Tällaisia ovat passiivi ja väitelauseet ja niitä on tässä tutkimuksessa kutsuttu nollavastineiksi.

Ketola (2002, 125) on havainnut omassa lisenssiaatintyössään, että lakikielessä liian jyrkkää velvoittavuuden ilmaisemista nesessiiviverbein vältetään, etteivät kansalaiset kokisi velvoittamista liian voimakkaaksi. Sama pätee myös kansainvälisiin sopimuksiin, jotka ovat neuvottelujen tuloksena saavutettuja poliittisia kompromisseja. Ketolan mukaan pakko esitetään nykyään käskymuodon sijaan mieluummin joko tosiasiana ja väitteen muodossa tai useimmiten velvollisuutta ilmaisevana sanamuotona, jolloin ohjailun sävy on erilainen (emt. 125). Tämä pätee myös sopimuksiin, sillä niissä ei käytetä suoria käskymuotoja lainkaan, ja joissa velvoittavuutta voidaan ilmaista pelkällä väite- tai passiivilauseella, sillä sopimus jo itsessään velvoittaa sopimusosapuolia (esimerkki 37). Heikkinen (2000, 205) kutsuu tätä lakiteksteille tyypillistä ilmiötä, jossa kuvauksen esittäminen tilanteesta on tulkittava käskyksi, *ideationaaliseksi imperatiiviksi*.

Esimerkki 37.	
Sopimusvaltiot täyttävät tämän sopimuksen mukaiset velvollisuutensa vilpittömässä mielessä ja käyttävät tämän sopimuksen tunnustamia oikeuksia tavalla, joka ei merkitse oikeuksien väärinkäyttöä. (KV6_fi)	Государства-участники добросовестно выполняют принятые на себя по настоящему Соглашению обязательства и осуществляют права, признанные в настоящем Соглашении, таким образом, чтобы не допускать злоупотребления правами. (KV6_ru)

Esimerkissä 37 väitelauseet ovat tulkittavissa modaalisesti velvoittaviksi, vaikka velvoittavuus ei näy lauseen pintarakenteessa. Lauseet voitaisiin merkityksen muuttumatta muuttaa muotoon: *sopimusvaltioiden on täytettävä* tai *sopimusvaltioiden tulee täyttää velvollisuutensa*. Heikkisen (2000, 144) mukaan tällaisissa lauseissa velvoittavuus on uudelleenkontekstualisoitua: velvoittaminen voitaisiin esittää suoraan käskien, mutta asian kuvaamisella ja asian toteamisella päästään samaan lopputulokseen. Hän kutsuu tätä säädös- ja lakiteksteille tyypillistä piirrettä *institutionaalisuuden yleispäteväksi velvoittavuudeksi*. (emt. 144.) Sopimusten, joilla on voimaansaattamisen jälkeen jokaisessa jäsenvaltiossa sama lain voima, ei tarvitse korostaa velvoittavuutta, vaan se tulee valmiiksi annettuna.

Väite- ja passiivilauseiden käyttö velvoittamisen ilmaisemiseen on huomattavasti yleisempää venäjänkielisissä sopimuksissa. Kun suomenkielisessä sopimuksessa käytetään eksplisiittisesti velvoittavaa modaali-ilmausta, venäjänkielisessä rinnakkaistekstissä käytetään usein sen vastineena verbin imperfektiivistä aspektia tai passiivia. Kaikkein selvimmin ilmiö näkyy aineistossa nesessiiviverbin *tulla* (esimerkki 38) ja nesessiivirakenteen *on -tAvA* kohdalla (esimerkki 39).

Esimerkki 38.	
Tätä tarkoitusta varten tulee laatia riskiprofiili, jossa selvitetään ja arvioidaan D liitteessä mainittuja tietoja. Riskiprofiilin tulee sisältää , mikäli mahdollista, seuraavat tiedot: (KV15_fi)	Для этого подготавливается характеристика рисков, в которой более подробно рассматривается и оценивается информация, указанная в приложении D, и приводится , насколько это возможно, следующая информация: (KV15_ru)
Esimerkki 39.	
Toimikunnan jäsenten on oltava asiantuntijoita, joilla on välitön ja huomattava kokemus räjähteiden valmistamiseen, tunnistamiseen tai tutkimukseen liittyvissä asioissa. (KV12_fi)	Члены Комиссии являются экспертами, обладающими непосредственным и значительным опытом в вопросах, касающихся изготовления или обнаружения взрывчатых веществ или проведения соответствующих исследовательских разработок. (KV12_ru)

Passiivin ja väitelauseen käytössä velvoittamisen ilmaisuun on siis selvä ero suomen- ja venäjänkielisessä sopimuskielessä, joka sopimuskääntäjän tulisi ottaa huomioon kääntäessään sopimuksia venäjän ja suomen välillä.

4.3. Mahdollisuus ja lupa

Tässä luvussa tarkastellaan ensin alaluvuissa 4.3.1.–4.3.4. aineiston suomenkielisiä mahdollisuuden ja luvan ilmaisukeinoja ja niiden venäjänkielisiä vastineita. Luvuissa 4.3.5. – 4.3.7. analysoidaan venäjänkielisiä mahdollisuutta ja kykyä ilmaisevia modaali-ilmauksia ja niiden suomenkielisiä vastineita.

4.3.1. *Voida*

Voida-verbi on suomenkielisessä aineistossa selvästi yleisin mahdollisuutta, lupaa ja pystymistä ilmaiseva modaali-ilmaus ja myös koko aineiston yleisin modaali-ilmaus. *Voida* esiintyy suomenkielisissä sopimuksissa yhteensä 843 kertaa: 775 kertaa myönteisenä, 52 kertaa kielteisenä ja 16 kertaa konditionaalissa. *Voida*-verbin eri muodot muodostavat lähes puolet (48,8 %) kaikista suomenkielisen aineiston modaali-ilmauksista. Verbin yleisyyttä sopimusteksteissä – kuten yleiskielessäkin – selittää sen semanttinen monitulkintaisuus, sillä se voi myönteisenä ilmaista niin deonttista, dynaamista kuin episteemistä mahdollisuutta. *Voida* ja sen venäjänkieliset vastineet on esitetty taulukossa 11.

Taulukko 11. Voida-verbi ja sen venäjänkieliset vastineet

Venäjänkieliset vastineet	Aktiivi (voi, voivat)	Passiivi (voidaan)	Konditionaali (voisi, voitaisiin)	Kieltomuodot (ei voi, ei voida)
мочь-verbi	555	115	12	
kielteinen мочь-verbi				28
nollavastine	31	45	4	10
подлежать		5		
не в состоянии				5
способен	4	3		
можно		4		
иметь право	2	1		
позволять	2	3		
правомочен	2			
не допускаются				2
не позволять				1
не должно				1
разрешить	1			
необходимо		1		
не иметь права				2
не должен				1
невозможно				1
нельзя				1
Yhteensä	598	177	16	52
Kaikki yhteensä				843

Voida-verbiä vastaa venäjänkielisessä aineistossa 84,2 % tapauksista мочь-verbi. Noin kymmenesosassa tapauksista (10,56 %) voida saa venäjänkielisessä sopimuksessa nollavastineen, eli sitä vastaa modaali-ilmaukseton väitelause. Loput sopimuksissa käytetyt vastineet (5,22 %) ovat yksittäistapauksia. Tämän perusteella voidaan todeta, että мочь on sopimusteksteissä voida-verbin käyttövastine.

Voida saa sopimusteksteissä tyypillisimmin deonttisen tulkinnan (esimerkit 40 ja 41), koska sopimukset ovat luonteeltaan normatiivisia tekstejä, joilla luodaan osapuolia laillisesti sitovia oikeuksia ja velvollisuuksia. Esimerkissä 40 sopimusvaltion mahdollisuus irtisanoutua sopimuksesta perustuu sopimuksessa määriteltyihin ehtoihin ja lupaan, joten modaalisuus on luonteeltaan deonttista, yhteisten normien määrittämää.

Esimerkki 40.	
Sopimusvaltio voi irtisanoa tämän yleissopimuksen ilmoittamalla siitä kirjallisesti Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteerille. (KV5_fi)	Любое государство-участник может денонсировать настоящую Конвенцию путем письменного уведомления Генерального секретаря Организации Объединенных Наций. (KV5_ru)

Sen sijaan esimerkissä 41 mahdollisuus kieltäytyä perustuu valtion omiin lakeihin eli tämän kahdenvälisen sopimuksen säädös ei voi mennä valtion sisäisen lainsäädännön edelle.

Esimerkki 41.	
Sopimuspuoli voi kieltäytyä tunnustamasta tämän artiklan 3 kappaleessa tarkoitettua avioliittoa päteväksi, <i>jos</i> tunnustaminen <i>on ristiriidassa</i> tämän sopimuspuolen <i>lainsäädännön peruseriaatteiden kanssa</i> . (NL4_fi)	Договаривающаяся Сторона может отказать в признании действительным брака, упомянутого в пункте 3 настоящей статьи, <i>если</i> такое признание <i>противоречит основным принципам законодательства</i> этой Договаривающейся Стороны. (NL4_ru)

Deonttista *voida*-verbiä vastaa venäjänkielisissä sopimuksissa lähes aina *мочь*, mutta deonttista mahdollisuutta voidaan venäjän kielessä ilmaista myös predikatiivisella adverbilla *можно* (Beljaeva 1990, 133). *Можно* on kuitenkin sopimuksissa harvinainen, ja se esiintyy koko aineistossa vain 8 kertaa, yleensä *voida*-verbin vastineena (esimerkki 42).

Esimerkki 42.	
Лицо, которое можно рассматривать применительно к составу Суда как гражданина более чем одного государства, считается гражданином того государства, в котором это лицо обычно пользуется своими гражданскими и политическими правами. (KV11_ru)	Henkilöllä, jonka tuomioistuimen jäsenyyden kannalta voitaisiin katsoa olevan useamman kuin yhden valtion kansalainen, katsotaan olevan sen valtion kansalaisuus, jossa tämä henkilö tavallisesti käyttää kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia. (KV11_fi)

Myös deonttinen *voida* saa venäjänkielisissä sopimuksissa usein nollavastineen. Tyypillisesti *voida*-verbiä vastaa venäjänkielisessä sopimuksessa modaali-ilmaukseton passiivilause (esimerkki 43) tai venäläiselle lakikielelle tyypillinen partisiippirakenne, joka on ilmaistu suomenkielisessä sopimuksessa sivulauseella (esimerkki 44).

Esimerkki 43.	
Tätä valintaa voidaan myöhemmin muuttaa oikeudenkäyntimenettelyä ja todistelua koskevien sääntöjen mukaisesti. (KV11_fi)	Последующие изменения такого выбора производятся в соответствии с Правилами процедуры и доказывания. (KV11_ru)

Esimerkki 44.	
Sopimusvaltiot sisällyttävät sellaiset rikokset myöhemmin jokaiseen niiden välillä tehtävään luovuttamista koskevaan sopimukseen rikoksina, <i>joiden johdosta rikoksentekijä voidaan luovuttaa.</i> (KV8_fi)	Государства-участники обязуются включать такие преступления в качестве преступлений, <i>влекущих выдачу</i> , во все договоры о выдаче, которые будут впоследствии заключаться между ними. (KV8_ru)

Myös dynaamiseksi tulkittavaa *voida*-verbiä vastaa useimmiten sopimuksissa *мочь*. Dynaaminen *voida* ilmaisee joko olosuhteiden aiheuttamaa luvallisuutta (esimerkki 45) tai toimijan omista kyvyistä tai sisäisestä mahdollisuudesta riippuvaa mahdollisuutta (esimerkki 46). Esimerkissä 45 myönnetty poikkeuslupa voidaan tulkita dynaamiseksi, sillä mahdollisuus toimia normaalista poikkeavalla tavalla johtuu vallitsevista erityisolosuhteista.

Esimerkki 45.	
<i>Kiireellisissä tapauksissa ja sopimusvaltioiden sopiessa</i> siitä, pyynnöt <i>voidaan esittää</i> suullisesti, mutta ne on välittömästi vahvistettava kirjallisesti. (KV14_fi)	<i>При чрезвычайных обстоятельствах и в случае согласования</i> этого Государствами-участниками просьбы <i>могут направляться</i> в устной форме, однако они незамедлительно подтверждаются в письменной форме. (KV14_ru)

Sen sijaan esimerkissä 46 on selvästi kyse subjektin omasta kyvystä toimia. Dynaamisesti tulkittavaa *voida*-verbiä vastaa venäjän kielessä usein kykyä ja pystymistä ilmaiseva *способен*, etenkin silloin, kun toimijana on eloton subjekti.

Esimerkki 46.	
Seuraavat teolliset päästölähteet <i>voivat tuottaa</i> verrattain suuria määriä näitä kemikaaleja ja päästää niitä ympäristöön: (KV15_fi)	В приводимые ниже категории включены промышленные источники, <i>способные привести</i> к сравнительно высокому уровню образования таких химических веществ и их выбросам в окружающую среду: (KV15_ru)

Episteemistä modaalisuutta ilmaiseva *voida*-verbi esittää arvion asiantilan todennäköisyydestä, ja se voidaan ilmaista toisin sanoilla 'on mahdollista, että' (VISK 2005, § 1571). Episteeminen tulkinta on kuitenkin sopimusteksteissä harvinainen ja sitä ei aina pysty yksiselitteisesti erottamaan dynaamisesta tulkinnasta. Alla olevassa esimerkissä 47 *voida* voidaan tulkita episteemiseksi, koska pykälässä esitetään mahdollinen asiointi, jossa väärinkäsityksiä ja riitaisuuksia syntyy, mutta joka ei välttämättä toteudu. Esimerkissä *voida* etäännyttää ja pehmentää sanomaa: kysymyksiä syntyy ja keskuskomitea ratkaisee ne, mutta väärinkäsityksien ja riitaisuuksien syntyminen on paljon

epätodennäköisempää. Myös episteemistä *voida*-verbiä vastaa venäjänkielisissä sopimuksissa yleensä *мочь*-verbi.

Esimerkki 47.	
3. Keskuskomitean tehtävänä on selvittää ja ratkaista <i>kysymykset, jotka syntyvät</i> eri paikkakunnilla tämän sopimuksen toimeenpanemisen yhteydessä, sekä tutkia ja ratkaista kaikki <i>väärinkäsitykset, jotka voivat syntyä</i> välirauhaehtoja toteutettaessa, kuin myös <i>riittäisyydet, jotka voivat johtua</i> siitä, että jompikumpi puoli rikkoo välirauhaehtoja. (NL1_fi)	3. На Центральную комиссию возлагается разъяснение и разрешение <i>вопросов возникающих</i> на местах в связи с исполнением сего договора, а также разбор и разрешение всех <i>недоразумений, могущих возникнуть</i> при проведении в жизнь условий перемирия, и <i>конфликтов, могущих возникнуть</i> от нарушения той или другой стороной условий перемирия. (NL1_ru)

Episteemistä modaalisuutta ilmentää vielä selvemmin konditionaalimuotoinen *voida*-verbi. Konditionaali on kuitenkin myönteisten modaali-ilmausten yhteydessä aineistossa harvinainen: *voida* esiintyy konditionaalissa ainoastaan 16 kertaa. Myös konditionaalimuotoista *voida*-verbiä vastaa venäjänkielisissä sopimuksissa useimmiten *мочь* (esimerkki 48).

Esimerkki 48.	
Tuomari ei osallistu sellaisen tapauksen käsittelyyn, jossa hänen puolueettomuuttaan <i>voitaisiin</i> kohtuudella <i>epäillä</i> millä tahansa perusteella. (KV11_fi)	Судья не участвует в рассмотрении дела, в связи с которым его или ее беспристрастность <i>могла бы быть</i> разумно <i>поставлена</i> под сомнение на том или ином основании. (KV11_ru)

Esimerkissä 48 konditionaalina voidaan ajatella mahdollistavan poikkeuksen tapaukseen, joka yleensä vallitsee. Pykälässä lähtöoletuksena on, ettei tuomarin osallistumiselle tapauksen käsittelyyn yleensä ole estettä, mutta mahdollistetaan tuomarin vetäytyminen tapauksen tutkinnasta sellaisessa tapauksessa, jossa tapauksen puolueeton tutkinta vaarantuisi. Konditionaalina sijaan voitaisiin käyttää passiivista *voida*-verbiä (*jossa hänen puolueettomuuttaan voidaan epäillä, её беспристрастность может быть поставлена под сомнение*), mutta konditionaali pehmentää pykälän sanomaa ja samalla korostaa, että kyse on vain harvinaisesta poikkeustapauksesta ja ettei tuomarin puolueettomuutta normaalisti ole syytä epäillä.

Kielteinen *voida* on aineistossa melko harvinainen: vain 6,18 % verbin esiintymistä on kielto muodossa. Kielteisenä *voida*-verbi voi ilmaista deonttista kiellonalaisuutta, dynaamista pystymättömyyttä tai episteemistä mahdottomuutta (Sippola 1997, 88). Se on aineistossa toiseksi yleisin tapa ilmaista kieltoa ja mahdottomuutta *saada*-verbin jälkeen. Sitä vastaa venäjänkielisissä sopimuksissa yleensä kielteinen *мочь*-verbi (53,84 %, esimerkki 49) tai nollavastine (19,23 %, esimerkki 50). Myönteisen *voida*-verbin tavoin myös kielteinen *voida* saa sopimusteksteissä

tavallisesti deonttisen tulkinnan, joka tarkoittaa, että toiminta ei ole sallittua eikä myöskään mahdollista (VISK 2005, § 1613). Esimerkissä 49 kieltö perustuu lainsäädäntöön, joten *voida* on selvästi deonttinen.

Esimerkki 49.	
<...> jos asia koskee tekoa, josta pyynnön vastaanottaneen <i>sopimuspuolen lain mukaan ei voida syyttää</i> vanhentumisen, armahduksen tai muun laillisen perusteen vuoksi. (NL4_fi)	<...> в отношении деяния, за которое <i>согласно законодательству</i> запрашиваемой Договаривающейся Стороны уголовное преследование не может быть возбуждено вследствие истечения срока давности, акта амнистии или по иному законному основанию. (NL4_ru)

Esimerkissä 50 mahdottomuus toimia artiklan mukaisesti perustellaan sopimuksen toisen artiklan sisällöllä eli sopimus itsessään kieltää kieltää osapuolia toimimasta. Esimerkit 49 ja 50 ovat sopimusteksteille hyvin tyypillisiä, sillä mahdollisuus tai mahdottomuus toimia perustuu sopimuksissa enimmäkseen lainsäädäntöön tai sopimukseen.

Esimerkki 50.	
7. Tämän artiklan määräyksiä <i>ei voida</i> soveltaa sopimuspuolten välisiin erimielisyyksiin, joihin sovelletaan 32 artiklan määräyksiä. (KV4_fi)	7. Положения настоящей статьи не применяются в отношении споров между Сторонами, подпадающих под действие положений статьи 32. (KV4_ru)

Esimerkissä 51 *voida* saa puolestaan dynaamisen tulkinnan, sillä se, ettei riitaa kyetä ratkaisemaan johtuu osapuolista itsestään tai ulkoisista olosuhteista. Sopimuspuolten rooli on kuitenkin häivytetty taustalle passiivimuodolla ja se antaa kuvan, etteivät sopimusvaltiot pysty välttämättä itse vaikuttamaan neuvottelujen onnistumiseen.

Esimerkki 51.	
Kahden tai useamman sopimusvaltion välinen tämän yleissopimuksen tulkintaa tai soveltamista koskeva riita, jota <i>ei voida</i> ratkaista neuvottelemalla kohtuullisessa ajassa, saatetaan yhden tällaisen sopimusvaltion pyynnöstä välimiesmenettelyyn. (KV14_fi)	Любой спор между двумя или более Государствами-участниками относительно толкования или применения настоящей Конвенции, который не может быть урегулирован путем переговоров в течение разумного периода времени, передается по просьбе одного из этих Государств-участников на арбитражное разбирательство. (KV14_ru)

Мочь-verbin lisäksi dynaamista kykenemättömyyttä voitaisiin ilmaista venäjäksi rakenteella *не в состоянии*, mutta se on aineistossa erittäin harvinainen. Episteemiseksi tulkittavia kielteisiä *voida*-verbejä, joilla ilmaistaan tapahtuman toteutumisen mahdottomuutta, ei löytynyt aineistosta lainkaan.

4.3.2. Saada

Saada ilmaisee deonttista mahdollisuutta ja lupaa tehdä jotakin, ja se on suomen kielen yleisin mahdollisuutta (ja kielteisenä mahdottomuutta) ilmaiseva modaaliverbi. *Saada* eroaakin muista modaaliverbeistä siinä, että se esiintyy yleisemmin kielteisenä kuin myönteisenä. Tässä tutkimusaineistossa *saada* on *voida*-verbiin verrattuna erittäin harvinainen: se muodostaa vain 6,18 % kaikista modaali-ilmauksista, kun *voida*-verbin esiintymät muodostavat 48,8 % kaikista modaali-ilmauksista. On mahdollista, että *saada*-verbin harvinaisuus sopimusteksteissä johtuu *voida*-verbin ylliedustumisesta. Sopimuskielessä modaali-ilmausten käyttö on yleensä selkeyden ja yksiselitteisyyden vaatimusten vuoksi yksipuolista, ja *voida*-verbiä suositaan mahdollisesti siksi, koska se ilmaisee sallimista ja lupaa *saada*-verbiä neutraalimmin (VISK 2005, § 1569).

Saada-verbillä voidaan tuoda korostetusti esille, että osapuolella on sopimuksen nojalla lupa toimia – tai kielteisessä muodossa osapuolelta on evätty lupa toimia. *Voida*-verbi sen sijaan ei tuo yhtä eksplisiittisesti esille mihin lupa toimia perustuu (toimijan omiin ominaisuuksiin ja kykyihin, olosuhteisiin vai ulkopuolisen toimijan käskyyn). Taulukossa 12 on esitetty *saada*-verbin esiintymät ja niiden vastineet sopimuksissa.

Taulukko 12. *Saada*-verbi ja sen venäjänkieliset vastineet.

Venäjänkielinen vastine	saa	saisi	Venäjänkielinen vastine	ei saa
мочь	12		nollavastine	33
nollavastine	12		kielteinen мочь-verbi	16
разрешать	9	1	не должен	10
modaaliainekseton kieltolause	5		не подлежит	2
допускать	2		не допускаются	2
должен	1		запрещается	1
			не разрешаются	1
Yhteensä	41	1	Yhteensä	65
Kaikki yhteensä				107

Myönteistä *saada*-verbiä vastaa venäjän kielessä useimmiten *мочь* (29,27 %, esimerkki 52), nollavastine (29,27 %, esimerkki 53) tai sallimista ja lupaa ilmaiseva *разрешать* (21,95 %, esimerkki 54).

Esimerkki 52.	
Näitä tietoja ja asiakirjoja <i>saa käyttää</i> muihin tarkoituksiin ainoastaan, jos pyynnön vastaanottanut sopimuspuoli on antanut siihen suostumuksensa. (RU1_fi)	Указанные информация и документы <i>могут использоваться</i> в иных целях лишь с согласия запрашиваемой Договаривающейся Стороны. (RU1_ru)

Esimerkissä 52 venäjänkielisen sopimuksen *мочь* on merkitykseltään *saada*-verbiä neutraalimpi ja *мочь*-verbin käyttö vastaakin pitkälti suomen kielen *voida*-verbiä. Esimerkissä 53 lupaa ei venäjän kielessä tuoda ollenkaan tekstin pintatasolla esille, vaan toiminnan rajat luodaan väitelauseella.

Esimerkki 53.	
Ellei toisin sovita, henkilöitä <i>saa</i> olla yhteensä enintään neljäkymmentä ja kustakin sopimusvaltiosta <i>saa</i> olla enintään neljä henkilöä. (KV3_fi)	Если не согласовано иное, общее число лиц <i>не превышает</i> 40 человек и <i>включает не более</i> четырех человек от любого отдельно взятого государства-участника. (KV3_ru)

Разрешать on sen sijaan merkitykseltään lähempänä *saada*-verbiä, koska sillä ilmaistu lupa on eksplisiittisempää. Esimerkissä 54 verbillä tuodaan korostetusti esille, että kauppalaivoille *annetaan lupa* kulkea, niiden kulku *sallitaan*, sen sijaan että todettaisiin vain, että kauppalaivat *voivat* kulkea rajan yli.

Esimerkki 54.	
Suomalaiset kauppalaivat <i>saavat kulkea</i> entisen suomalais-venäläisen rajan yli Vigrundin tornin länsipuolitse. (NL1_fi)	Финским торговым судам <i>разрешается переходить</i> бывшую русско- финляндскую границу к западу от башни Вигрунд. (NL1_ru)

Joskus lupaa antavaa myönteistä väitelausetta voi toisessa sopimusversiossa vastata kieltolause merkityksen muuttumatta (esimerkki 55). Sopimuskäännöksissä kuitenkin yleensä suositellaan, että myönteiset lauseet käännetään myönteisillä ja kieltolauseet kielteisillä lauseilla (Šarčević 1997, 170–172).

Esimerkki 55.	
Päätös <i>voi perustua ainoastaan</i> syytteissä mainittuihin tosiseikkoihin ja olosuhteisiin sekä mahdollisiin syytteiden muutoksiin. (KV11_fi)	Решение <i>не должно выходить за рамки</i> фактов и обстоятельств, изложенных в документе, содержащем обвинения, или в любых поправках к документу, содержащему обвинения. (KV11_ru)

Esimerkissä 55 *saada*-verbiä vastaa velvoittavan predikatiivisen adverbien *должен* kieltomuoto. Venäjänkielinen kielteinen lause ilmaisee saman asian eri näkökulmasta (vrt. suom. *päätös ei saa poiketa tosiseikoista ja olosuhteista*), eikä pykälän semanttinen merkitys tai tulkinta muutu. Toisaalta venäjänkielisessä pykälässä asia olisi voitu ilmaista myös myönteisellä väitelauseella: *Решение может основываться только на фактах и обстоятельствах*. Esimerkin pykälä onkin mielenkiintoinen poikkeus ja syy kielteisen rakenteen valintaan voisi löytyä muita sopimuksen kieliversioita vertailemalla.

Saada-verbiä käytetään sopimuksissa huomattavasti yleisemmin deonttiseen kieltämiseen kuin sallimiseen: 60,75 % *saada*-verbin esiintymistä on kieltomuodossa. Kielteinen *ei saa* ilmaisee deonttista, ulkoapäin saneltua, auktoriteetin sanelemaa kieltoa. *Saada* on koko tutkimusaineiston yleisin kieltomuodossa esiintyvä modaali-ilmaus ja Kangasniemen (1992, 112) mukaan myös suomen yleiskielen yleisin keino osoittaa, että jokin on kielletty.

Venäjänkielisessä aineistossa kielteistä *saada*-verbiä vastaa tavallisesti modaali-ilmaukseton kieltolause (50,77 %, esimerkki 56), kielteinen *мочь*-verbi (24,62 %, esimerkki 57) tai kielteinen predikatiivinen adverbi *не должен* (15,38 %, esimerkki 58).

Esimerkki 56.	
Mikään tässä sopimuksessa <i>ei saa</i> rajoittaa valtioiden yleissopimuksen mukaisia oikeuksia, lainkäyttövaltaa ja velvollisuuksia. (KV6_fi)	Ничто в настоящем Соглашении не наносит ущерба правам, юрисдикции и обязанностям государств согласно Конвенции. (KV6_ru)

Yllä olevassa esimerkissä suomenkielisessä sopimuksessa *ei saa* korostaa kieltoa, ja sitä ettei sopimus saa missään nimessä sisältää oikeuksia rajoittavia pykäläiä. Myös suomenkielisessä sopimuksessa olisi kuitenkin voitu ilmaista kieltoa pelkällä kieltolauseella merkityksen muuttumatta (vrt. *mikään tässä sopimuksessa ei rajoita valtioiden oikeuksia*).

Esimerkki 57.	
Kummankaan puolen lentokoneet <i>eivät saa</i> kulkea yli sen linjan, jolla sen joukot nykyään sijaitsevat. (NL1_fi)	Летательные аппараты обеих сторон не могут переходить линии настоящего расположения своих войск. (NL1_ru)

Esimerkissä 57 on kyseessä Suomen ja Neuvostoliiton välinen kahdenvälinen rauhansopimus, jossa on haluttu korostaa, että lennot rajalinjan yli ovat ehdottomasti kiellettyjä rauhan ylläpitämiseksi. Tällaisissa lauseissa kielteisen modaaliverbin käyttö on välttämätöntä. Toisaalta venäjänkielisessä sopimuksessa kiellon merkitystä olisi voitu vielä vahventaa kieltoa korostavilla verbeillä *не разрешается* tai *не допускается* (suom. *ei sallita*). Esimerkistä on havaittavissa myös koko aineistolle tyypillinen ilmiö: kahdenvälisissä sopimuksissa eri kieliversiot vastaavat toisiaan sana- ja lausetasolla paljon tarkemmin kuin monenvälisissä kansainvälisissä sopimuksissa.

Esimerkki 58.	
Rikostunnusmerkistöä tulee tulkita täsmällisesti, <i>eikä</i> sitä <i>saa laajentaa</i> analogiapäätelmien avulla. (KV11_fi)	Определение преступления должно быть точно истолковано и не должно применяться по аналогии. (KV11_ru)

Esimerkissä 58 venäjänkielisessä sopimuksessa kieltämiseen on käytetty velvoittavaa predikatiivista adverbia *должен*, joka on venäjän kielelle tyypillinen ja sopimuksissa yleisesti käytetty tapa osoittaa deonttista kieltoa.

4.3.3. Saattaa

Saattaa-verbi ilmaisee, että jokin on mahdollista tai todennäköistä. Se on kuitenkin aineistossa harvinainen, sillä se ilmaisee – toisin kuin muut tarkastellut mahdollisuutta ilmaisevat verbit – pelkästään episteemistä mahdollisuutta (Kangasniemi 1992, 363). *Saattaa* ja sen venäjänkieliset vastineet on esitetty taulukossa 13.

Taulukko 13. *Saattaa* ja sen venäjänkieliset vastineet.

Venäjänkielinen vastine	saattaa	saattaisi
мочь	11	5
nollavastine	1	
Yhteensä	12	5

Saattaa-verbiä käytetään sopimuskielessä mahdollisuuden ilmaisemiseen harvoin, ja se esiintyy lähes aina sivulauseissa. Sitä vastaa venäjänkielisissä sopimuksissa lähes poikkeuksetta *мочь* (esimerkki 59). Konditionaalimuotoista *saattaisi*-verbiä vastaa sen sijaan aina *мочь* (esimerkki 60).

Esimerkki 59.	
Virka-apu evätään, jos sen antaminen <i>saattaa loukata</i> pyynnön vastaanottaneen sopimuspuolen täysivaltaisuutta tai vaarantaa sen turvallisuutta taikka on ristiriidassa sen lainsäädännön perusperiaatteiden kanssa. (RU1_fi)	В оказании содействия отказывается, если исполнение просьбы <i>может нанести ущерб</i> суверенитету или безопасности либо противоречит основным принципам законодательства запрашиваемой Договаривающейся Стороны. (RU1_ru)

Esimerkissä 59 *saattaa*-verbillä korostetaan sopimusosapuolen tapauskohtaisesti tekemää tulkintaa tilanteesta, ja arviota siitä, miten helposti toimenpiteisiin voidaan ylipäättään ryhtyä. Pykälä antaa vaikutelman, ettei virka-avun epäämiseen ryhdytä aivan heppoisin perustein.

Esimerkki 60.	
Sopimuspuolten tulee välittää pääsihteerille ilmoitusta koskevat huomautuksensa sekä lisätiedot, jotka <i>saattaisivat</i> auttaa lautakuntaa arvioinnin laatimisessa ja toimikuntaa päätöksen tekemisessä. (KV4_fi)	Стороны сообщают Генеральному секретарю свои замечания, касающиеся уведомления, вместе со всей дополнительной информацией, которая <i>может</i> помочь Комитету в проведении оценки и Комиссии в выработке решения. (KV4_ru)

Esimerkissä 60 suomenkielisessä versiossa konditionaalinen ja venäjänkielisessä versiossa sanan *kaikki* (всей) käyttö korostaa, että pääsihteerille tulisi välittää kaikki sellaiset tiedot, joista voisi mahdollisesti olla apua päätöksen tekemisessä. *Saattaa*-verbillä on siis esimerkkien perusteella oma erikoistunut käyttötarkoituksensa, eikä esimerkiksi *voida*-verbin käyttö toisi tilanteen episteemistä tulkintaa yhtä vahvasti esille. *Saattaa* eroaa lisäksi muista mahdollisuutta ilmaisevista rakenteista siten, ettei se esiinny lainkaan kieltomuodossa (\neq ei saada).

4.3.4. Eksistentiaalirakenteet *on oikeus* ja *on oikeutettu*

Modaaliset eksistentiaalirakenteet *on oikeus* ja *on oikeutettu* ovat sopimusteksteille erittäin tyypillinen ja vakiintunut tapa ilmaista mahdollisuutta, ja niille on olemassa monissa eurooppalaisissa kielissä suora käänkösvastine. *On oikeus* on selvästi yleisempi sopimusteksteissä kuin sille synonyyminen *on oikeutettu* -rakenne: *on oikeus* esiintyy suomenkielisessä aineistossa 170 kertaa, ja vastaavasti *on oikeutettu* ainoastaan 9 kertaa. Rakenteiden esiintymät ja vastineet on esitetty taulukossa 14.

Taulukko 14. *On oikeus* ja *on oikeutettu* –rakenteet ja niiden venäjänkieliset vastineet.

Venäjänkielinen vastine	on oikeus	on oikeutettu	ei ole oikeutta
иметь право	140	6	
не иметь право			2
правомочен	10	1	
предоставлять право	4	1	
вправе	3		
nollavastine	3	1	
разрешать	2		
право	2		
позволять	1		
должен	1		
иметь полномочия	1		
уполномочен	1		
Yhteensä	168	9	2

On oikeus -rakennetta vastaa venäjänkielisissä sopimusteksteissä 82,4 % tapauksista *иметь право* ja 5,88 % *правомочен* (esimerkit 61 ja 62). Myös *on oikeutettu* -rakenteen vastineet noudattavat samaa jakaumaa: *иметь право* muodostaa kaksi kolmasosaa (66,67 %) vastineista. Tämä on luonnollista käännöksille silloin, kun kielissä on olemassa ilmaukselle suora sanatarkka vastine.

Esimerkki 61.	
3. Valvontakomissiolla <i>on oikeus</i> saada Suomen viranomaisilta kaikki edellä olevan tehtävän täyttämiseksi välttämättömät tiedoitukset. (NL3_fi)	3. Контрольная Комиссия <i>будет иметь право</i> получать от финских властей всю необходимую ей для выполнения вышеуказанной задачи информацию. (NL3_ru)

Esimerkki 62.	
Tuomioistuimella <i>on oikeus</i> pyytää kaikkien sellaisten todisteiden esittämistä, jotka se katsoo tarpeelliseksi totuuden selvittämiseksi. (KV11_fi)	Суд <i>правомочен</i> требовать представления всех доказательств, которые он считает необходимыми для установления истины. (KV11_ru)

Venäjänkielisessä aineistossa *on oikeus* -rakenteen vastineena esiintyy lisäksi useita synonyymisia, mutta harvemmin käytettyjä ilmauksia: *предоставлять право* 'antaa oikeus', *вправе* 'on oikeus', *быть правомочен* 'on toimivaltainen' ja *быть уполномочен* 'on valtuutettu'. Niitä käytetään sopimuksissa kuitenkin vain satunnaisesti, ja ilmeisesti sopimuksissa pyritään käyttämään pääsääntöisesti vastineparia *on oikeus* – *иметь право*.

On oikeus ja *on oikeutettu* poikkeavat muista tutkimusaineiston modaali-ilmauksista, sillä niitä vastaa rinnakkaistekstissä lähes aina suora vastine *иметь право*, eikä nollavastinetta esiinny juuri lainkaan. Muiden aineiston modaali-ilmausten vastineissa variaatioita esiintyy enemmän.

Kielteiset *on oikeus* ja venäjässä *не иметь право* esiintyvät koko tutkimusaineistossa ainoastaan kaksi kertaa ja molemmat niistä *Avoin taivas* -sopimuksessa (esimerkki 63). Näiden rakenteiden kielto muodot eivät ole sopimusteksteille luonnollinen tapa ilmaista kieltoa, koska ne kieltävät liian jyrkästi. Tyypillisemmin kieltoa ilmaistaisiin suomen kielessä kielteisellä *saada-* tai *voida-*verbillä ja venäjän kielessä kieltolausella tai *мочь-*verbillä. Kyse on tässäkin esimerkitapauksessa ilmeisesti käänösinterferenssistä eli jonkin toisen sopimustekstin vaikutuksesta ilmausten valintaan.

Esimerkki 63.	
Sellaisilla sopimusvaltioilla, jotka eivät ole osallistuneet katsastukseen, <i>ei ole oikeutta</i> vastustaa katsastusselostukseen sisällytettyjä johtopäätöksiä. (KV3_fi)	Государства- участники, которые не участвовали в освидетельствовании, <i>не имеют право</i> отклонить выводы, содержащиеся в отчете об освидетельствовании. (KV3_ru)

Seuraavissa alaluvuissa 4.3.5.–4.3.7. tarkastellaan venäjänkielisiä mahdollisuuden ja luvan ilmaisukeinoja ja niiden suomenkielisissä sopimuksissa esiintyviä vastineita.

4.3.5. Мочь

Мочь on venäjänkielisen aineiston selvästi yleisin modaali-ilmaus: se esiintyy aineistossa myönteisenä 881 kertaa ja kielteisenä 78 kertaa, ja sen eri muodot kattavat yhteensä 62,7 prosenttia kaikista venäjänkielisen aineiston modaali-ilmauksista. *Мочь*-verbi on myös venäjän yleiskielessä yleisin tapa ilmaista mahdollisuutta (ja kielteisenä kieltoa), ja sen semanttinen merkityskenttä on kaikista modaali-ilmauksista laajin (Beljaeva 1990, 141). Sillä voidaan ilmaista suomen kielen *voida*-verbin tapaan kaikkia modaalisuuden merkityksiä: deonttista, dynaamista ja episteemistä modaalisuutta. Taulukossa 15 on esitetty kaikki *мочь*-verbin esiintymät ja sen suomenkieliset vastineet.

Taulukko 15. *Мочь* ja sen suomenkieliset vastineet.

Suomenkielinen vastine	мочь	мог бы	Kieltomuodot	не мочь
voida	668	8	ei voi	29
nollavastine	143		ei saa	22
saattaa, saattaisi	20		nollavastine	20
saada	15		ei pysty	4
mahdollisesti	11		ei pääse	2
todennäköisesti	3		ei tarvitse	1
konditionaali	2	4		
mahdollisuus, mahdollinen	1			
pystyä	1			
luultavasti	1			
on -tAvA	1			
modaaliton kieltolause	1	1		
Yhteensä	868	13		78

Myönteistä *мочь*-verbiä vastaa suomenkielisessä aineistossa lähes aina *voida* (76,7 %, esimerkki 64) tai *nollavastine* (16,23 %, esimerkki 65). Esimerkissä 64 osapuolten mahdollisuus sopimuksesta irtautumiseen perustuu sopimuksen ehtoihin eli *мочь* ja *voida* ilmaisevat sopimuksille tyypillisintä deonttista, ulkoapäin annettua lupaa toimia.

Esimerkki 64.	
1. В любое время по истечении трех лет со дня вступления настоящей Конвенции в силу для Стороны эта Сторона может выйти из Конвенции, направив письменное уведомление Депозитарию. (KV15_ru)	1. <i>Sopimuspuoli voi</i> irtisanoa tämän yleissopimuksen milloin tahansa sen jälkeen, kun on kulunut kolme vuotta siitä päivästä, jona yleissopimus on tullut kyseisen sopimuspuolen osalta voimaan, ilmoittamalla siitä kirjallisesti tallettajalle. (KV15_fi)

Esimerkissä 65 *мочь*-verbi on suomenkielisessä sopimuksessa kierretty 1. partiisiin passiivilla *tarvittava*. Näin suomenkielisessä sopimuksessa onnistutaan lyhentämään ilmaisua huomattavasti ja vähennetään ymmärrystä hankaloittavia peräkkäisiä ja sisäkkäisiä sivulauseita. Partisiippirakenteita esiintyy suomenkielisissä sopimuksissa *мочь*-verbin vastineena melko yleisesti.

Esimerkki 65.	
Получив информацию о том, что лицо, которое совершило или предположительно совершило преступление, указанное в статье 2, может находиться на его территории, соответствующее государство-участник принимает такие <i>меры, которые могут потребоваться</i> в соответствии с его внутренним законодательством для расследования фактов, указанных в этой информации. (KV13_ru)	Saatuuan tiedon siitä, että 2 artiklassa tarkoitetun rikoksen tehnyt henkilö tai sellaisesta rikoksesta epäilty henkilö voi olla sen alueella, sopimusvaltio ryhtyy kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti <i>tarvittaviin toimenpiteisiin</i> tutkiakseen tiedoissa mainitut tosiasiat. (KV13_fi)

Мочь-verbin yleisin vastine suomenkielisissä sopimuksissa on kuitenkin *voida*. *Мочь*- ja *voida*-verbeillä ilmaistaan sopimuksissa niin deonttista (esimerkki 66), dynaamista (esimerkki 67) kuin episteemistä modaalisuutta (esimerkki 68).

Esimerkki 66.	
12. Несмотря на прочие положения настоящей статьи, <i>государство флага может</i> в любое время принять меры в целях выполнения своих обязательств по статье 19 в отношении предполагаемого нарушения. (KV6_ru)	12. Huolimatta tämän artiklan muista määräyksistä <i>lippuvaltio voi</i> milloin tahansa suorittaa toimet täyttääkseen 19 artiklan mukaiset velvollisuutensa väitetyt rikkomuksen osalta. (KV6_fi)

Esimerkissä 66 on kyse deonttisesta mahdollistamisesta, sillä lupa perustuu sopimuksen pykälään. *Voida*-verbiä käytetään sopimusteksteille tyypillisesti poikkeuksen mahdollistamiseen: vaikka lippuvaltiot normaalitilanteessa noudattavat ensisijaisesti sopimuksen muita määräyksiä, ne voivat poiketa määräyksistä erikoistapauksissa pykälän 12 myöntämällä poikkeusluvalla.

Esimerkki 67.	
Цель обзора заключается в том, чтобы оценить, <i>может</i> ли <i>рассматриваемое химическое вещество</i> в результате его переноса в окружающей среде на большие расстояния вызвать значительные неблагоприятные последствия для здоровья человека и/или окружающей среды, которые оправдывали бы принятие глобальных мер. (KV15_ru)	Selonteon tarkoituksena on arvioida sitä, <i>voiko kemikaalilla</i> ympäristökaukokulkeutuvuutensa takia todennäköisesti olla sellaisia merkittäviä haitallisia vaikutuksia ihmisten terveydelle ja/tai ympäristölle, jotka antaisivat aiheutta maailmanlaajuisille toimenpiteille. (KV15_fi)

Esimerkissä 67 voiminen voidaan tulkita joko dynaamiseksi tai episteemiseksi. Dynaamista tulkintaa tukee se, että mahdollisuus tai uhka riippuu kemikaalin ominaisuuksista. Toisaalta episteeminenkin tulkinta on mahdollinen, koska pykälässä arvioidaan haittavaikutusten toteutumisen mahdollisuutta. Esimerkistä käy hyvin ilmi voimista osoittavien verbien monitulkintaisuus.

Episteemistä *мочь*-verbiä vastaa suomenkielisissä sopimuksissa joissain tapauksissa modaalinen adverb *mahdollisesti* (esimerkki 68). Modaalisten adverbien käyttö sopimuksissa on kuitenkin harvinaista, ja myös esimerkiksi 68 se olisi voitu korvata *voida*- tai *saattaa*-verbillä.

Esimerkki 68.	
Она выполняет функции, возложенные на нее в соответствии с Конвенцией, и с этой целью: <...> d) рассматривает и принимает любые дополнительные меры, которые могут потребоваться для достижения целей Конвенции. (KV15_ru)	Se suorittaa yleissopimuksen mukaiset tehtävänsä ja tätä tarkoitusta varten: <...> d) harkitsee ja toteuttaa lisätoimenpiteitä, joita mahdollisesti edellytetään yleissopimuksen tavoitteiden saavuttamiseksi. (KV15_fi)

Episteemistä modaalisuutta ilmaisee kaikkein selvimmin konditionaalimuotoinen *мочь*-verbi. *Мочь* onkin venäjänkielisen aineiston ainoa modaali-ilmaus, joka esiintyy konditionaalissa. Konditionaalimuotoista *мочь*-verbiä vastaa suomenkielisessä aineistossa joko suora vastine *voida* (esimerkki 69) tai konditionaali (esimerkki 70). Esimerkissä 70 arviota tilanteen toteutumisesta on vielä korostettu modaalisella adverbilla *todennäköisesti*.

Esimerkki 69.	
В течение этого периода времени государство исполнения приговора не предпринимает действий, которые могли бы нанести ущерб выполнению им своих обязательств согласно статье 110. (KV11_ru)	Tämän ajanjakson aikana täytäntöönpanovaltio ei ryhdy toimenpiteisiin, jotka voisivat vaikuttaa sen 110 artiklan mukaisiin velvoitteisiin. (KV11_fi)

Esimerkki 70.	
Ни Прокурор, ни заместители Прокурора не занимаются никакой деятельностью, которая могла бы препятствовать осуществлению их прокурорских функций или поставить под сомнение их независимость. (KV11_ru)	Syyttäjä tai apulaissyyttäjä ei ryhdy toimintaan, joka todennäköisesti haittaisi syyttäjän tehtävien hoitamista tai vaikuttaisi hänen riippumattomuuteensa kohdistuvaan luottamukseen. (KV11_fi)

Kielteisellä *мочь*-verbillä ilmaistaan pystymättömyyttä, kieltoa ja mahdottomuutta (Beljaeva 1990, 141). Kielteinen *мочь*-verbi on aineiston yleisin tapa ilmaista pystymättömyyttä ja kieltoa ja se vastaa suomen kielen kielteisiä *saada*- ja *voida*-verbejä. Kielteisellä *мочь*-verbillä ilmaistaan

aineistossa sekä deonttista mahdottomuutta (esimerkki 71) että dynaamista kykenemättömyyttä (esimerkki 72).

Esimerkki 71.	
Государства-участники не могут отклонять просьбу о выдаче или взаимной правовой помощи только на основании того, что она касается преступления, связанного с налогами. (KV13_ru)	Tämän mukaisesti sopimusvaltiot eivät saa evätä luovuttamista tai keskinäistä oikeusapua koskevaa pyyntöä pelkästään sillä perusteella, että se koskee verorikosta. (KV13_fi)

Esimerkissä 71 *мочь*-verbin vastineena on käytetty kielteistä *saada*-verbiä, jota käytetään suomen kielessä yleisimmin deonttiseen kieltämiseen.

Esimerkki 72.	
любая Сторона, которая не может принять дополнительное приложение, уведомляет об этом Депозитария в письменном виде в течение одного года со дня сообщения Депозитарием о принятии дополнительного приложения. (KV15_ru)	sopimuspuoli, joka ei voi hyväksyä uutta liitettä, ilmoittaa siitä tallettajalle kirjallisesti vuoden kuluessa siitä päivästä, jona tallettaja on antanut uuden liitteen hyväksymisen tiedoksi. (KV15_fi)

Esimerkissä 72 sopimuspuolen kykenemättömyyttä ilmaistaan suomenkielisessä sopimuksessa modaaliverbillä *voida*, joka on sopimuskielelle tyypillisin ja neutraalein tapa ilmaista dynaamista kykenemättömyyttä. Kykenemättömyys voitaisiin tuoda korostetummin esille modaaliverbeillä *ei kykene* tai *ei pysty*, mutta niitä käytetään sopimuskielessä harvoin.

Kielteisellä *мочь*-verbillä voidaan ilmaista myös episteemistä mahdottomuutta eli arviota tilanteen toteutumattomuudesta. Kuten muidenkin modaali-ilmausten tapauksessa, kielteisen *мочь*-verbin episteeminen tulkinta on erittäin harvinainen, eikä tutkimusaineistosta löytynyt yhtään selvästi episteemiseksi tulkittavaa tapausta.

4.3.6. *Иметь право, предоставлять право ja вправе*

Rakenteet *иметь право* ja *предоставлять право* ovat suomenkielisten vastineidensa *on oikeus* ja *on oikeutettu* tavoin sopimusteksteille erittäin tyypillinen ja vakiintunut tapa ilmaista mahdollisuutta ja lupaa. Rakenteille synonyuminen modaali-ilmaus *вправе* on sen sijaan aineistossa harvinainen: se esiintyy vain 4 kertaa koko aineistossa. Sitä käytetään sopimuksissa *иметь право* –rakenteen tavoin, joten erillisiä tapausesimerkkejä ei tässä kohta esitellä. Taulukossa 16 on esitetty *иметь право* ja *предоставлять право* –rakenteiden esiintymät ja suomenkieliset vastineet.

Taulukko 16. Rakenteet *иметь право* ja *предоставлять право* ja niiden suomenkieliset vastineet.

Suomenkielinen vastine	иметь право	предоставлять право	не имеет право
on oikeus	142	4	
on oikeutettu	8	2	
nollavastine	2		
voida	2		
ei ole oikeutta			1
Yhteensä	154	6	1
Kaikki yhteensä			161

Rakenne *предоставлять право* on sopimusteksteissä huomattavasti harvinaisempi kuin synonyymien rakenteensa *иметь право*: se muodostaa vain 3,73 % kaikista tapauksista. Ilmiö on täysin samanlainen suomenkielisten vastineiden *on oikeus* ja *on oikeutettu* tapauksissa: *on oikeus* muodostaa 94,98 % tapauksista ja *on oikeutettu* vastaavasti vain 5,02 %. Aineistosta huomattiin, että *on oikeutettu* ja *предоставлять право* esiintyvät useimmiten vanhoissa Suomen ja Neuvostoliiton välisissä sopimuksissa (ks. esimerkki 74). Vaikuttaa siltä, että ilmaisu *on oikeutettu* on vanhentunut ja väistynyt nykyaikaisemman *on oikeus* -rakenteen tieltä.

Иметь право –rakennetta vastaa suomenkielisissä sopimuksissa 92,2 % tapauksista *on oikeus* (esimerkki 73) ja vain 5,2 % tapauksista *on oikeutettu* (esimerkki 74). Kuten jo aiemmin todettiin, *on oikeus* on suomenkielisessä aineistossa selvästi yleisempi.

Esimerkki 73.	
g) соответствующие Государства-участники, упомянутые в подпункте « б » имеют право быть представленными при рассмотрении вопроса в Комитете и делать представления устно и / или письменно; (KV2_ru)	g) Asianomaisilla tämän kappaleen b-kohdassa tarkoitetuilla sopimusvaltioilla on oikeus olla edustettuina, kun asiaa käsitellään komiteassa, sekä tehdä huomautuksia suullisesti ja/tai kirjallisesti. (KV2_fi)

Esimerkki 73 on tyypillinen tapaus *иметь право* ja *on oikeus* –rakenteiden käytöstä sopimusteksteissä, sillä rakenteiden subjektina eli oikeutettuna sopimuksissa ovat yleensä sopimusvaltiot.

Esimerkki 74.	
Центральная комиссия имеет право посещения мест, где произошел конфликт, и опроса всех лиц, показания коих могут осветить происшедший конфликт. (NL1_ru)	Keskuskomitea on oikeutettu käymään niillä paikoilla, missä riitaisuuksia on sattunut sekä kuulustelemaan kaikkia niitä henkilöitä, joiden todistukset voivat valaista tapahtunutta riitaisuutta. (NL1_fi)

Esimerkki 74 on Suomen ja Neuvostoliiton välisestä välirauhansopimuksesta vuodelta 1920. Sopimus on aineiston vanhin, ja se näkyy myös kielenkäytössä: uudemmassa sopimuksessa rakennetta *on oikeutettu* vastaisi luultavasti *on oikeus*, eikä puhuttaisi *riitaisuuksista*, vaan *konflikteista* tai *ristiriidoista*.

Luvan epääminen ja kieltäminen *иметь право* -rakenteen kieltomuodolla on erittäin harvinaista ja tällainen tapaus esiintyy aineistossa vain kerran. Rakenteen sijaan kieltämiseen käytetään sopimuksissa jotain muuta modaalil- ilmausta, kuten *не может* tai *не должен*.

Seuraavassa alaluvussa 4.3.7. käsitellään vielä sopimuksissa harvinaisemmin esiintyviä luvan (ja kielteisenä kiellon) ilmaisukeinoja.

4.3.7. Muut mahdollisuutta ja lupaa ilmaisevat rakenteet

Venäjänkielisessä aineistossa esiintyy yleisesti käytettyjen ilmausten lisäksi harvinaisempia lupaa ja mahdollisuutta ilmaisevia rakenteita, joita suomenkielisissä sopimuksissa vastaavat modaaliverbit, adverbit tai muut modaaliset rakenteet. Tällaisia modaalil- ilmauksia ovat deonttista lupaa ilmaisevat modaaliverbit *разрешать* (*sallia*) ja *допускать* (*sallia*) sekä dynaamista eli toimijan sisäistä kykenemättömyyttä ilmaiseva rakenne *не в состоянии* (*ei kykene*).

Разрешать on venäjän kielen modaalil- ilmauksista eksplisiittisin tapa tuoda esille, että jokin on sallittua tai luvallista. Se vastaakin suomen kielessä lähinnä verbiä *sallia*. *Разрешать* esiintyy venäjänkielisissä sopimuksissa ainoastaan 28 kertaa, mikä tukee havaintoa siitä, että sopimuksissa vältetään liian suoran eksplisiittisen velvoittavuuden ohella liian eksplisiittistä luvan antamista. Verbiä *разрешать* vastaa suomenkielisissä sopimuksissa yleensä modaaliverbi *saada* (esimerkki 75) tai *sallia* (esimerkki 76). *Saada* vastaa usein passiivista *разрешать*-verbiä, ja suomenkielisessä sopimuksessa *saada*-verbillä ikään kuin häivytetään aktiivinen luvan antaja ja vain passiivisesti myönnetään lupa toimia.

Esimerkki 75.	
<p>Во всех случаях, когда <i>Государству-участнику</i> согласно его внутреннему законодательству разрешается выдавать или иным образом передавать одного из своих граждан только при условии, что это лицо будет возвращено в это государство для отбытия наказания, назначенного в результате судебного разбирательства или производства, в связи с которыми запрашивалась выдача или передача этого лица, и это Государство-участник и Государство-участник, запрашивающее выдачу этого лица, согласились с таким порядком и другими условиями, которые они могут счесть надлежащими, такая условная выдача или передача являются достаточными для выполнения обязательства, установленного в пункте 10 настоящей статьи. (KV14_ru)</p>	<p>Jos sopimusvaltio saa kansallisen lainsäädäntönsä mukaan luovuttaa kansalaisensa ainoastaan sillä ehdolla, että kyseinen henkilö palautetaan tähän sopimusvaltioon kärsimään rangaistusta, joka hänelle määrätään sen oikeudenkäynnin seurauksena, jota varten kyseisen henkilön luovuttamista on pyydetty, ja kyseinen sopimusvaltio ja henkilön luovuttamista pyytävä sopimusvaltio sopivat tästä mahdollisuudesta sekä muista tarpeellisiksi katsomistaan ehdoista, tällainen ehdollinen luovuttaminen riittää täyttämään tämän artiklan 10 kappaleen mukaisen velvoitteen. (KV14_fi)</p>

Ylläoleva pykälä on erinomainen esimerkki pitkästä ja monimutkaisesta rakenteesta, jota sopimusteksteissä on ymmärrettävyyden säilyttämiseksi suositeltavaa välttää. Koko pykälä koostuu yhdestä virkkeestä, jossa on sisäkkäin useita alisteisia sivulauseita ja jossa vasta lopuksi kerrotaan pääasia eli että luovuttaminen riittää velvoitteen täyttämiseen. Pykälässä yhteen virkkeeseen on haluttu saada mahtumaan kaikki asiaan vaikuttavat ehdot, ja seurauksena on hankalasti ymmärrettävä, polveileva rakenne. Uusista säädöskielen yksinkertaisuuden vaatimuksista huolimatta tällaisia lausehvirviöitä esiintyy sopimusteksteissä edelleenkin.

Esimerkki 76.	
<p>По просьбе любой из сторон <...> Суд разрешает использование такой стороной или таким государством любого другого языка, помимо английского или французского, при условии, что, по мнению Суда, такое разрешение является достаточно обоснованным. (KV11_ru)</p>	<p>Oikeudenkäynnin osapuolen <...> pyynnöstä tuomioistuin sallii muun kuin englannin tai ranskan kielen käytön tällaisen osapuolen tai valtion osalta, edellyttäen, että tuomioistuin katsoo sen riittävän perustelluksi. (KV11_fi)</p>

Esimerkissä 76 *sallia* vastaa aktiivista *разрешать*-verbiä, ja molemmat verbit vaativatkin aina aktiivisen luvanantajan. Sopimuksissa ei ole yleensä tarkoituksenmukaista tuoda selvästi ilmi luvan tai velvoitteen antajaa, ja ehkä tämä on yksi syy siihen, miksi eksplisiittiset *разрешать* ja *sallia* ovat sopimusteksteissä harvinaisia.

Допускать ilmaisee *разрешать*-verbin tavoin eksplisiittisesti lupaa ja sallimista ja sekin on sopimuksissa harvinainen: verbi esiintyy aineistossa vain 17 kertaa. *Допускать*-verbillä ei ole

suomenkielisissä sopimuksissa yhtä yleistä käyttövastinetta, mutta *разрешать*-verbin tavoin sitä vastaa usein verbi *sallia* (esimerkki 77).

Esimerkki 77.	
Такие программы касаются, в частности и в той мере, в какой это допускается внутренним законодательством, следующих вопросов: (KV14_ru)	Ohjelmissa tulee käsitellä erityisesti seuraavia asioita siinä määrin kuin valtion kansallinen lainsäädäntö sen sallii : (KV14_fi)

Venäjänkielisessä aineistossa esiintyy lisäksi dynaamista eli toimijan sisäistä kykenemättömyyttä ilmaiseva rakenne *не в состоянии*, joka esiintyy aineistossa pelkästään kieltomuodossa. Suomenkielisessä aineistossa sitä vastaa useimmiten dynaamista mahdottomuutta ilmaiseva kielteinen *пустыя-* tai *кыетä-*verbi (esimerkki 78).

Esimerkki 78.	
Государства-участники при необходимости сотрудничают с Организацией Объединенных Наций и другими государствами-участниками в рамках осуществления настоящей Конвенции, в частности в любом случае, когда <i>принимающее государство не в состоянии</i> принять требуемые меры. (KV5_ru)	Sopimusvaltiot ovat tarpeen mukaan yhteistyössä Yhdistyneiden Kansakuntien ja muiden sopimusvaltioiden kanssa tämän yleissopimuksen täytäntöönpanossa ja erityisesti sellaisissa tapauksissa, joissa <i>isäntävaltio ei kykene</i> ryhtymään vaadittaviin toimenpiteisiin. (KV5_fi)

Sekä suomen- että venäjänkielisessä sopimuksessa tekijän kykenemättömyys voitaisiin ilmaista vaihtoehtoisesti neutraalimmin modaaliverbillä *ei voi* ja *не может*. Esimerkissä käytetyillä modaalirakenteilla on kuitenkin haluttu tuoda korostetusti esille, että kykenemättömyys johtuu tekijästä itsestään.

Tutkimuksen analyysiosiossa on käsitelty yksityiskohtaisesti sopimusteksteissä esiintyvät modaalilmaukset ja niiden rinnakkaissopimuksissa käytetyt vastineet. Ennen johtopäätöksiin siirtymistä luvussa 4.4. tarkastellaan vielä lyhyesti yleisellä tasolla sitä, kuka sopimuksissa velvoittaa ja mahdollistaa ja miten.

4.4. Sopimusten implisiittisyys vs. eksplisiittisyys

Sopimukset ovat kansainvälistä oikeutta, joilla sopimuspuolille annetaan oikeuksia ja valtuuksia, velvoitetaan toimimaan tai olemaan toimimatta ja kielletään rikkomasta sopimusta rangaistuksen uhalla. Sopimusten valtuuttaminen tai velvoittaminen voi olla joko implisiittistä, jolloin sitä, ketä velvoitetaan toimimaan, ei tuoda tekstin tasolla ilmi, vaan se on pääteltävissä asiayhteydestä, tai

eksplisiittistä, jolloin velvoitettu tuodaan tekstissä selkeästi ilmi (esim. *sopimuspuolen tulee*). Monissa virka- ja lakikieltä koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että lakikielessä velvoittavuus on yleensä implisiittistä (Ketola 2002; Heikkinen 2000). Heikkinen (2000, 204) on jopa sanonut hieman kärjistetysti tutkimistaan virkateksteistä niiden sävyn olevan ”toisinaan avoimen käskevä mutta huomattavasti useammin manipuloivasti ohjaileva”. Tämä näyttäisi pätevän jossain määrin myös sopimusteksteihin.

Sopimuksissa se, ketä velvoitetaan tai kelle annetaan lupa toimia, tuodaan yleensä eksplisiittisesti ilmi. Yleisimpiä toimijoita sopimuksissa ovat *sopimusvaltio* (*государство-участник*), *valtio* (*государство*) ja *sopimuspuoli* (*сторона*). Luvan myöntäjää tai velvoittajaa ei kuitenkaan sopimusteksteissä yleensä kerrota, koska velvoittajana on useimmiten itse sopimus eli voimassaoleva laki, eikä sitä tarvitse tuoda sanatasolla ilmi joka kerta. Silloin kun velvoittaja tai luvan myöntäjä kuitenkin tuodaan sanatasolla ilmi, se tehdään implisiittisesti viittaamalla sopimuksen määräyksiin, osioihin, liitteisiin tai sopimuksen yksittäiseen artiklaan (esimerkki 79).

Esimerkki 79.	
Toimivaltaa tai tapauksen käsiteltäväksi ottamista koskevista päätöksistä voi valittaa valitusjaostoon 82 artiklan mukaisesti. (KV11_fi)	Решения в отношении юрисдикции или приемлемости могут быть обжалованы в Апелляционную палату в соответствии со статьей 82. (KV11_ru)

Sopimuksissa esiintyy luonnollisesti myös lakiteksteille tyypillistä intertekstuaalisuutta eli viittauksia muihin sopimuksiin, joiden nojalla osapuolia velvoitetaan toimimaan (esimerkki 80).

Esimerkki 80.	
Niin kauan kuin tällaista henkilöstöä ei ole vapautettu, tulee heitä kohdella kansainvälisesti hyväksytyjen ihmisoikeusstandardien sekä vuoden 1949 Geneven sopimusten periaatteiden ja hengen mukaisesti. (KV5_fi)	До освобождения с ними обращаются в соответствии с общепризнанными стандартами в области прав человека и принципами и духом Женевских конвенций 1949 года. (KV5_ru)

Voidaan siis yhteenvedona sanoa, että sopimusten implisiittisyys ja eksplisiittisyys on kaksijakoista: velvoitettu ja luvan saaja kerrotaan usein eksplisiittisesti, kun taas luvan antajaa tai velvoittajaa ei tuoda useimmiten tekstin pintatasolla esille. Tämä selittyy sopimusten luonteella: sopimuksilla luodaan kansainvälisesti sitovia oikeuksia ja velvollisuuksia, jolloin oikeuksien saajana ja velvollisuuksien kantajana ovat luonnollisesti sopimuksen osapuolet tai toinen niistä. Viime kädessä sopimuksissa velvoittaja on, jos sitä ei erikseen eksplisiittisesti mainita, osapuolten allekirjoittama sopimus.

5. TULOKSET

Tässä luvussa tarkastellaan analyysin perusteella saatuja tuloksia ja esitellään modaali-ilmauksille tyypillisiä piirteitä sopimusteksteissä.

5.1. Sopimuskohtaiset erityispiirteet

Modaali-ilmauksia käytetään sekä kahdenvälisissä että monenvälisissä valtiosopimuksissa, mutta tutkimusaineistossa ilmeni suuria frekvenssieroja modaali-ilmausten määrässä eri sopimusten välillä. Modaali-ilmausten määrä vaihtelee suuresti: esimerkiksi Suomen tasavallan hallituksen ja Venäjän federaation hallituksen välillä solmitussa sopimuksessa maantien rakentamisesta ei esiinny lainkaan modaali-ilmauksia, kun *Avoim taivas* -sopimuksessa esiintyi 512 modaali-ilmausta, eli lähes kolmasosa kaikista aineistossa esiintyvistä modaali-ilmauksista. Mielenkiintoisimmat erot ilmenivät juuri Suomen Venäjän ja Neuvostoliiton tekemien sopimusten ja monenvälisen kansainvälisten sopimusten välillä. Suomen Venäjän ja Neuvostoliiton kanssa solmimissa kahdenvälisissä sopimuksissa esiintyi huomattavasti vähemmän modaali-ilmauksia kuin monenvälisissä kansainvälisten organisaatioiden solmimissa sopimuksissa: suomenkielisistä modaali-ilmauksista vain 17,78 % ja venäjänkielisistä 17,76 % esiintyi kahdenvälisissä sopimuksissa.

Eroja modaaliverbien ja -rakenteiden esiintymisessä voidaan havainnollistaa sopimuksissa kaikkein yleisimmin esiintyvällä modaaliverbillä *voida* ja sen venäjänkielisellä vastineella *мочь* (taulukko 16). Suomen Venäjän ja Neuvostoliiton kanssa solmimissa kahdenvälisissä sopimuksissa *voida*-verbiä ja vastaavasti venäjänkielisissä sopimuksissa *мочь*-verbiä esiintyy kaikista aineiston esiintymistä vain noin 7 prosenttia, kun taas monenvälisissä sopimuksissa yksistään aineiston pisimmässä sopimuksessa, *Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön johdanto-osassa (KV11)*, esiintyy lähes kolmannes kaikista *voida*- ja *мочь*-verbeistä.

Taulukko 17. Sopimuskohtaiset erot voida- ja мочь-verbin esiintymisessä.

Kahdenvälinen sopimus	voida-verbi (f)	Kahdenvälinen sopimus	мочь-verbi (f)
RU3_fi	0	RU3_ru	0
RU4_fi	0	RU4_ru	0
NL2_fi	3	NL2_ru	2
NL3_fi	4	NL3_ru	3
NL1_fi	5	NL1_ru	5
RU1_fi	11	NL4_ru	11
NL4_fi	12	RU1_ru	14
RU2_fi	26	RU2_ru	35
Yhteensä	61		70

Monenvälinen sopimus	voida-verbi (f)	Monenvälinen sopimus	мочь-verbi (f)
KV7_fi	7	KV7_ru	10
KV5_fi	8	KV1_ru	11
KV1_fi	9	KV5_ru	14
KV12_fi	11	KV12_ru	15
KV8_fi	16	KV8_ru	22
KV13_fi	26	KV9_ru	30
KV9_fi	30	KV13_ru	32
KV2_fi	32	KV2_ru	40
KV10_fi	33	KV6_ru	53
KV6_fi	49	KV10_ru	58
KV15_fi	64	KV15_ru	65
KV4_fi	77	KV3_ru	77
KV14_fi	77	KV4_ru	85
KV3_fi	83	KV14_ru	85
KV11_fi	264	KV11_ru	292
Yhteensä	786		889

Aineiston kahdessa pisimmässä sopimuksessa, *Avoin taivas* -sopimuksessa ja *Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön johdanto-osassa* esiintyi lähes puolet (49,65 %) kaikista aineiston suomenkielisistä modaali-ilmauksista ja 43,68 % venäjänkielisistä modaali-ilmauksista. Modaali-ilmausten suurta määrää selittää osaltaan näiden monenvälisen sopimusten luonne: molemmissa sopimuksissa on osapuolina kymmeniä valtioita, ja moni pykälä on neuvottelujen tulosta. Teksti on siis tarkoituksella jätetty mahdollisimman avoimeksi, mikä heijastuu suoraan käytettyjen modaali-ilmausten määrään. Toisaalta modaali-ilmausten runsas käyttö monenvälisissä sopimuksissa voi johtua osittain toisista sopimuksista johtuvasta käänösinterferenssistä tai eri kansainvälisten organisaatioiden noudattamista käänösstrategioista.

Kahdenvälisissä sopimuksissa on sen sijaan todennäköisesti pyritty mahdollisimman tarkkaan ja selkeään ilmaisuun, koska se on naapurivaltioiden välistä toimintaa ja suhteita säätelevissä sopimuksissa molempien osapuolten etu.

Myös monenvälisissä sopimuksissa modaali-ilmausten määrä vaihtelee suuresti sopimuksesta riippuen. Nämä erot voivat selittyä osittain sillä, että aineiston sopimukset on laaditut pitkällä aikavälillä (1979–2001), jonka aikana myös sopimuksissa käytetty kieli ja ylipäätään lakikielen normit ja suositukset ovat muuttuneet. Toinen syy suuriin määrällisiin eroihin voi olla se, että sopimukset ovat useiden eri kansainvälisten toimijoiden laatimia (YK, EU, itsenäiset valtiot), joilla kaikilla on omat käännösosastonsa ja strategiansa, joten sopimukset eivät välttämättä ole keskenään täysin verrannollisia.

Vaikka suoraa yleistystä siitä, että modaali-ilmaukset olisivat tyypillisempiä monenvälisille sopimuksille, ei voida tehdä, joitakin päätelmiä modaali-ilmausten esiintymiseroista tämän tutkimuksen perusteella voidaan silti tehdä. Modaali-ilmausten määrään näyttää vaikuttavan kahdenvälisen ja monenvälisen sopimusneuvottelujen erilainen luonne: asioista on helpompi neuvotella kahden osapuolen välillä ja neuvottelujen pohjalta syntyneestä sopimuksestakin saadaan kielellisesti paljon tarkempi, kun osapuolten ei tarvitse jättää siihen tulkinnanvaraa. Kahdenvälisissä sopimuksissa modaali-ilmauksille on löydettävissä myös selvemmat käännösvastineet rinnakkaisteksteistä kuin monenvälisissä sopimuksissa. Tämä voi johtua siitä, että kahdenväliset sopimukset on helpompi muokata kielellisesti toisiaan vastaaviksi kuin eri aikoina usealla eri kielellä laadittavat monenväliset sopimustekstit.

Tutkimuksessa havaitut modaali-ilmausten määrälliset erot voivat lisäksi selittyä osaksi tutkittavien sopimusten määrällä ja tekstien pituuserolla. Suomen Venäjän ja Neuvostoliiton kanssa solmimat sopimukset ovat lähes poikkeuksetta lyhempiä kuin aineiston monikieliset sopimukset ja niitä on määrällisesti vähemmän. Jotta esiintymiseroista saataisiin selkeämpiä tuloksia, tutkimusaineiston tulisi olla huomattavasti laajempi ja sen tulisi koostua pituudeltaan mahdollisimman yhtenäisistä teksteistä.

5.2. Yleisiä piirteitä modaali-ilmausten käytössä

Tutkimuksen perusteella voidaan tehdä joitain yleistyksiä sopimustekstien modaalisuudesta.

Modaali-ilmausten yleisyys sopimuksissa. Modaali-ilmauksia esiintyy molemmissa sopimuskielissä lähes yhtä paljon. Frekvenssierot selittyvät suurimmilta osin sillä, että suomenkielisissä sopimuksissa velvoittavia rakenteita käytetään enemmän kuin venäjänkielisissä sopimuksissa. Huomionarvoista on myös, että modaali-ilmauksia käytetään sopimuksissa yksipuoleisesti: kaikkia kielenkäytössä mahdollisia modaali-ilmauksia ei esiinny sopimusteksteissä. Ainoastaan muutamat modaaliverbit ja -rakenteet ovat määrällisesti merkittäviä: *voida*, *tulla*, *on -tAvA* sekä *on oikeus* suomenkielisissä sopimuksissa sekä *мочь*, *должен* ja *иметь право* venäjänkielisissä sopimuksissa. Käytettyjen rakenteiden yksipuolisuutta selittävät sopimustekstien vakiintuneet ilmaisukeinot ja säädöstekstien täsmällisyyden ja yksiselitteisyyden vaatimus.

Sopimusten velvoittavuus. Suomenkielisissä sopimuksissa velvoittavuus tuodaan useammin esille eksplisiittisellä nesessiiviverbillä tai -rakenteella, kun taas venäjänkielisille sopimusteksteille on tyypillistä verbin imperfektiivisen aspektin tai passiivin käyttö ilmaisemaan velvoittavuutta. Molemmissa sopimuskielissä velvoittaminen on kuitenkin yhtä painavaa: venäjän kielessä velvoittamiseen vain käytetään erilaisia kielellisiä keinoja kuin suomen kielessä.

Mahdollistavien rakenteiden yleisyys. Valtiosopimuksissa esiintyy huomattavasti runsaammin mahdollistavia ja lupaa antavia modaalirakenteita kuin velvoittavia. Yksi selitys mahdollistavien rakenteiden yleisyydelle on, että niiden avulla sopimukseen saadaan jätettyä tulkinnanvaraa. Toiseksi sopimustekstit ovat jo itsessään osapuolia velvoittavaa lakia, joten velvoittavuutta ei tarvitse aina tuoda eksplisiittisesti esille. Mahdollistavilla rakenteilla sen sijaan luodaan poikkeuksia vallitseviin normeihin ja sääntöihin, joten niiden käyttäminen on välttämätöntä kaikkien erityistilanteiden kuvaamiseksi.

5.3. Modaali-ilmaukset ja niiden käyttövastineet sopimuskielissä

Tämän tutkimuksen perusteella sopimuksissa on havaittavissa yleisesti käytettyjä ja sopimustekstien kääntämisessä suositeltavia vastineita modaali-ilmauksille. Seuraavassa taulukossa 18 on esitetty sopimuksissa käytetyt modaali-ilmaukset ja niiden yleiset käyttövastineet. Taulukkoon on otettu mukaan vain yleisimmät sopimusteksteissä käytetyt ilmaukset. Modaali-ilmauksia, joiden suhteellinen frekvenssi on alle 1 %, ei esitetä, koska niitä käytetään

sopimusteksteissä niin harvoin, että yleistyksiä käyttövastineista on mahdoton tehdä näin suppean aineiston perusteella.

Taulukko 18. Modaali-ilmaukset ja niiden vastineet sopimusteksteissä.

Suomenkielinen modaali-ilmaus	Venäjänkieliset vastineet
voida	мочь
tulla	nollavastine, должен
on -tAvA	nollavastine, должен, подлежать
on oikeus/oikeutettu	иметь право
ei saa	nollavastine, не может, не должен
ei voi	не может
saada	мочь, nollavastine
on velvollisuus/velvollinen	обязан
saattaa	мочь

Venäjänkielinen modaali-ilmaus	Suomenkieliset vastineet
мочь	voida
иметь право	on oikeus
должен	nollavastine, tulla, on -tAvA
не может	ei voi, ei saa, nollavastine
подлежать	nollavastine, on -tAvA
не должен	nollavastine, ei saa
обязан	on velvollisuus/velvollinen, on -tAvA
следует	olisi -tAvA, tulisi
разрешать	saada, sallia

Taulukossa on esitetty modaali-ilmausten yleisimmät vastineet. Useimmilla ilmauksilla on useita vaihtoehtoisia vastineita, mutta muutamilla ilmauksilla (kuten vastinepareilla *voida* ja *мочь* ja *on oikeus* ja *иметь право*) on vain yksi selkeä käyttövastine. Tämäntyyppinen taulukko voisi olla hyödyllinen sopimustekstien kääntäjälle tai käännösopiskelijalle, joka voi nopeasti tarkistaa luontevat vastineet kullekin ilmaukselle ja näin kiinnittää tietoisesti enemmän huomiota tähän vähälle huomiolle jätettyyn kääntämisen osa-alueeseen.

Seuraavaksi luvussa 6 esitetään tutkimuksesta aikaansaadut johtopäätökset, pohditaan tutkimuksen hyötyä kääntäjille ja esitetään tästä tutkimuksesta kumpuavia mahdollisia jatkotutkimuksen kohteita.

6. LOPUKSI

Tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että mitä enemmän sopimusosapuolia sopimuksessa on mukana, sitä enemmän siinä esiintyy modaali-ilmauksia. Tämä kertoo juuri sopimusten neuvotteluluonteesta: sopimusteksti halutaan monenvälisissä neuvotteluissa jättää tai joissain tapauksissa joudutaan jättämään mahdollisimman avoimeksi, että kaikki neuvotteluosapuolet hyväksyisivät sen. Kahdenvälisissä neuvotteluissa sopimukseen pääseminen on huomattavasti yksinkertaisempaa ja tämä näkyy myös sopimustekstin selkeytenä.

Tutkimuksessa havaittiin, että mahdollisuuden ilmaisukeinot ovat molemmissa kielissä yleisemmin käytettyjä kuin velvollisuutta ja pakkoa ilmaisevat rakenteet. Tälle on monta mahdollista selitystä. Ensinnäkin mahdollisuuden eksplisiittinen ilmaisu on myös yleiskielessä yleisempää kuin velvoittaminen. Toiseksi sopimustekstit ovat jo luonnostaan velvoittavia, eikä velvoitteita ja pakkoa ole välttämätöntä tuoda ilmi eksplisiittisesti modaali-ilmauksin. Kolmanneksi myös sopimusten neuvotteluluonne voi selittää velvoittavien ilmaisujen vähyyttä: neuvotellussa sopimustekstissä ei haluta velvoittaa liian näkyvästi, jotta mahdollisimman monet osapuolet suostuisivat allekirjoittamaan sen.

Modaali-ilmauksia esiintyi sekä suomen- että venäjänkielisissä sopimusteksteissä lähes saman verran. Joitain kielikohtaisia eroja oli silti havaittavissa. Imperfektiivisen aspektin ja passiivin käyttö velvoittavuuden ilmaisemiseen näyttää olevan yleisempää venäjänkielisissä kuin suomenkielisissä sopimusteksteissä. Erityisen selvä ero on *tulee*-verbin ja *on -tAvA* -rakenteen kohdalla. Yleisiä johtopäätöksiä ei kuitenkaan voida tehdä näin suppean tutkimusaineiston perusteella.

Tutkimuksessa havaittiin myös, että modaalirakenteiden käyttö sopimuksissa on yksipuolista eikä suurta vaihtelua rakenteiden käytössä esiinny. Tämä johtuu todennäköisesti säädöstekstille asetetusta yksiselitteisyyden ja täsmällisyyden vaatimuksesta: yhtä merkitystä tulisi vastata vain yksi rakenne. Todennäköisesti kansainvälisissä sopimuksissa vaihtelua kuitenkin esiintyy enemmän kuin alkuperäiskielisessä lakitekstissä, koska sopimukset ovat monikielisten neuvottelujen ja kääntämisen tulos. Alun perin suomeksi ja venäjäksi kirjoitettujen lakitekstien ja kansainvälisten sopimusten vertailu olisikin mielenkiintoinen jatkotutkimuskohde modaalisuuden kannalta.

Tutkimus voisi hyödyttää käännöstieteen opiskelijoita ja sopimustekstien parissa työskenteleviä kääntäjiä ainakin siten, että modaali-ilmauksiin kiinnitettäisiin enemmän huomiota. Niitä esiintyy

sopimusteksteissä runsaasti ja niiden pienetkin vivahteet voivat muuttaa tekstin merkitystä suuresti. Modaali-ilmauksiin ei kuitenkaan usein kiinnitetä juurikaan huomiota, kun kääntäjä joutuu kamppailemaan erikoisterminologian parissa saadakseen aikaan tarkan ja merkitykseltään samanlaisen käännöksen. Sopimustekstit ovat käännöslajina vaativa, koska jokaisella valitulla sanalla on suuri merkitys ja tekstejä luetaan todella tarkasti. Siksi sopimustekstien tutkimus – ja lakitekstien yleensä – on tärkeää ja alalla on vielä paljon modaalisuuden tavoin vähän tutkittuja tutkimuskohteita. Sopimustekstien tutkiminen laajemmalla aineistolla ja useammilla kielipareilla olisikin hedelmällinen jatkotutkimuksen aihe.

LÄHTEET

- Beljaeva, E.I. 1990. Vozmožnost'. Teoksessa: Bondarko, A.V. (toim.) *Teorija funkcional'noj grammatiki. Temporal'nost', modal'nost'*. 123–142.
- Bhatia, V.K; Engberg; Gotti & Heller (toim.) 2005. *Vagueness in normative texts*. Bern: Language corporation.
- Bondarko, A.V. (toim.) *Teorija funkcional'noj grammatiki. Temporal'nost', modal'nost'*. Leningrad: Nauka.
- Cejtlin, S.N. 1990. Neobhodimost'. Teoksessa: Bondarko (toim.) *Teorija funkcional'noj grammatiki. Temporal'nost', modal'nost'*. 142–154.
- Flint, Aili 1980. *Semantic structure in the Finnish lexicon: verbs of possibility and sufficiency*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Galkina-Fedoruk, E.M.; Gorškova, K. V & Šanskij, N. M. (toim.) 1979. *Sovremennyj russkij jazyk: leksikologija, fonetika, morfologija*. Ann Arbor : University Microfilms International.
- Hakapää, Kari 2010. *Uusi kansainvälinen oikeus*. Helsinki: Talentum.
- Hakapää, Kari 2008. Kieli ja kompromissi kansainvälisissä sopimuksissa: YK:n merioikeusyleissopimus. Teoksessa: Foley, Richard; Salmi-Tolonen, Tarja; Tukiainen, Iris; Vehmas, Birgitta (toim.) *Kielen ja oikeuden kohtaamisia: Heikki E. S. Mattilan juhlakirja*. Helsinki: Talentum. 31–46.
- Hakulinen, Auli & Karlsson, Fred 1979. *Nyky-suomen lauseoppia*. Jyväskylä: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Heikkinen, Vesa 2000. Teksteihin tunkeutuvat todellisuudet. Teoksessa: Heikkinen, Vesa; Hiidenmaa, Pirjo; Tiililä, Ulla (toim.), *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus. 116–214.
- Heikkinen, Vesa; Hiidenmaa, Pirjo & Tiililä, Ulla (toim.) 2000. *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus.

- Kangasniemi, Heikki 1992. *Modal expressions in Finnish*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Karapuu, Heikki 1999. Kansainvälisten yleissopimusten ja EY-säädösten autenttiset tekstit kansallisessa lainkäytössä. Teoksessa: Jyränki, Antero (toim.) *Oikeuden kielet. Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa*. Turku: Turun yliopisto. 170–180.
- Kesola, Elina 2007. *Suomen Venäjän ja Neuvostoliiton kanssa solmimien valtiosopimusten termistö ja termien käytön johdonmukaisuus*. Tampereen yliopisto. Pro gradu –tutkielma.
- Ketola, Johanna 2002. *Työoikeudellisten lakitekstien ideationaalisia, tekstuaalisia sekä interpersoonaisia merkityksiä*. Vaasan yliopisto. Lisensiaatintyö.
- Kinnunen, Tuija 1997. *Lakitekstien kääntäminen*. Tampereen yliopisto. Pro gradu –tutkielma.
- Koivisto, Ritva 1997. *Lexical Precision and Vagueness in the Language of International Law: A Case Study of the United Nations Framework Convention on Climate Change*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Koivu, Virpi & Mattila, Heikki E.S. 2006. Interpretation of multilingual texts in Finland. Teoksessa Hollo, Erkki J. (toim.) *Finnish Legal System and Recent Development*. Helsinki: Edita. 24–48.
- Koivu, Virpi 2008. Yksi sopimus – monta tulkintaa: kansainväliset sopimukset eri kieliversioiden soveltamisen aiheuttamat kielelliset haasteet. Teoksessa: Foley, Richard; Salmi-Tolonen, Tarja; Tukiainen, Iris; Vehmas, Birgitta (toim.) *Kielen ja oikeuden kohtaamisia: Heikki E. S. Mattilan juhlakirja*. Helsinki: Talentum. 141–156.
- Koskenniemi, Martti 1998. Kansainvälinen oikeus. Teoksessa: *Encyclopaedia Iuridica Fennica VI: Kansainväliset suhteet*. 366–378.
- Lainlaatijan opas 1996. Helsinki: Oikeusministeriö. 121–143.
- Lehto, Leena 1998. Lakikielen kääntäminen. Teoksessa: *Encyclopaedia Iuridica Fennica VI: Kansainväliset suhteet*. 535–542.

- Lehto, Leena 1999. Juridisten tekstien kääntämisen yleisistä ongelmista. Teoksessa: Jyränki, Antero (toim.) *Oikeuden kielet. Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa*. Turku: Turun yliopisto. 119–129.
- Lukašuk, I. I. 2004. *Sovremennoe pravo meždunarodnyh dogovorov. Tom I: Zaključenje meždunarodnyh dogovorov*. Moskva: Wolters Kluver.
- Pelttari, A. 1998. Valtiosopimus. Teoksessa: *Encyclopaedia Iuridica Fennica VI: Kansainväliset suhteet*. 928–936.
- Piehl, Aino & Vihonen, Inkaliisa 2006. *Vuosikymmen EU-suomea*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Polesé, Vanda & D’Avanzo Stefania 2010. Linguistic and legal vagueness in EU directives harmonizing protection for refugees and displaced persons. Teoksessa: Giannoni, Davide Simone & Frade, Celina (toim.) *Researching language and the law: textual features and translation issues*. Bern: Peter Lang.
- Probirskaja, Svetlana 2009. *Rajankäyntiä – Suomen ja Venäjän kahdenväliset valtiosopimukset käännöstieteellisen avainsana-analyysin valossa*. Tampereen yliopisto. Väitöskirja.
- Probirskaja-Turunen, Svetlana 2001. *Juridisen termistön kääntäminen: Venäläiset ja suomalaiset oikeushenkilöt*. Tampereen yliopisto. Pro gradu -tutkielma.
- Šarčević, Susan 1997. *New approach to legal translation*. Haag: Kluwer Law International.
- Savonen, Riku 2009. *Evidentiaalisuus ideologian ilmentäjänä. Korpuslingvistinen avainsana-analyysi alun perin suomeksi kirjoitetuista ja venäjältä käännettyistä historiateksteistä*. Tampereen yliopisto. Pro gradu -tutkielma.
- Sippola, Minna 1997. *EU-esitteiden modaaliset verbi-ilmaisut*. Tampereen yliopisto. Pro gradu -tutkielma.
- Tabory, Mala 1980. *Multilingualism in international law and institutions*. Alphen aan den Rijn: Sijthoff & Noordhoff.
- Virtaniemi, Asta 1992. *Säädöskielen virkerakenne*. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu -tutkielma.

Zolotova, G.A. 1982. *Kommunikativnye aspekty russkogo sintaksisa*. Moskva: Izdatel'stvo Nauka. 274–281.

Internetlähteet:

Valtiosopimusoikeutta koskeva Wienin yleissopimus vuodelta 1969.
http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1980/19800033/19800033_2.

Tarkistettu: 30.4.2013.

Valtiosopimusopas 2012. Kansainvälisten ja EU-sopimusten valmistelua ja voimaansaattamista koskevat ohjeet. Ulkoasiainministeriö: Ulkoasiainministeriön julkaisuja.
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=42082&contentlan=1&culture=fi-FI>. Tarkistettu: 30.4.2013.

VISK 2005 = Suomalaisen kirjallisuuden seura. *ISO suomen kielioppi § 1551–1613*.
<http://kaino.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1562>. Tarkistettu 30.4.2013.

LIIETTEET

Liite 1. Korpustekstit, sanamäärät ja sopimuksista käytetyt lyhennekoodit

Suomenkielinen sopimusteksti	Koodi	Venäjänkielinen sopimusteksti	Solmimisvuosi	Koodi
Välirauhasopimus Suomen Tasavallan ja Venäjän Sosialistisen Federatiivisen Neuvostotasavallan välillä (1076 sanaa)	NL1_fi	Договор о перемирии между Российской Социалистической Федеративной Советской Республикой и Финляндской Республикой (1244 sanaa)	1920	NL1_ru
Työjärjestys Suomen tasavallan ja Venäjän Sosialistisen Federatiivisen Neuvostotasavallan välisenrauhansopimuksen 37 artiklan nojalla asetetulla Suomalais-venäläiselle Keskuskomitealle (1059 sanaa)	NL2_fi	Наказ Центральной Смешанной Русско-Финляндской Комиссии, учрежденной на основании статьи 37-й Мирного Договора между Российской Социалистической Федеративной Советской Республикой и Финляндской Республикой (1315 sanaa)	1921	NL2_ru
Välirauha-sopimus toiselta puolen Sosialististen Neuvostotasavaltani Liiton ja Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin Yhdistyneen Kuningaskunnan sekä toiselta puolen Suomen välillä (2558 sanaa)	NL3_fi	Договор о перемирии между Союзом Советских Социалистических Республик и Соединенным Королевством Великобритании и Северной Ирландии, с одной стороны, и Финляндией, с другой (2991 sanaa)	1944	NL3_ru
Sopimus Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton välillä oikeussuojasta ja oikeusavusta siviili-, perhe- ja rikosasioissa (2107 sanaa)	NL4_fi	Договор между Финляндской Республикой и Союзом Советских Социалистических Республик о правовой защите и правовой помощи по гражданским, семейным и уголовным делам (2567 sanaa)	1980	NL4_ru
Sopimus Suomen tasavallan hallituksen ja Venäjän federaation hallituksen välillä yhteistyöstä rikosten torjunnassa (1010 sanaa)	RU1_fi	Соглашение между Правительством Финляндской Республики и Правительством Российской Федерации о сотрудничестве в борьбе с преступностью (1228 sanaa)	1994	RU1_ru
Sopimus Suomen tasavallan hallituksen ja Venäjän federaation hallituksen välillä tuloveroja koskevan kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi (4769 sanaa)	RU2_fi	Соглашение от 4 мая 1996 года между Правительством Российской Федерации и Правительством Финляндской Республики об избежании двойного налогообложения (5933 sanaa)	1996	RU2_ru
Sopimus Suomen tasavallan hallituksen ja Venäjän federaation hallituksen välillä maantien rakentamisesta (568 sanaa)	RU3_fi	Соглашение между Правительством Финляндской Республики и Правительством Российской Федерации о строительстве автомобильной дороги (661 sanaa)	2002	RU3_ru
Sopimus Suomen tasavallan entiseltä Neuvostoliitolta olevien velkasaatavien osittaisesta hoitamisesta (727 sanaa)	RU4_fi	Соглашение между Правительством Финляндской Республики и Правительством Российской Федерации о частичном урегулировании задолженности бывшего СССР (966 sanaa)	2003	RU4_ru
Kansainvälinen yleissopimus panttivankien ottamista vastaan (1692 sanaa)	KV1_fi	Международная конвенция о борьбе с захватом заложников (2096 sanaa)	1979	KV1_ru
Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yhteissopimus (3336 sanaa)	KV2_fi	Конвенция против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания (4104 sanaa)	1984	KV2_ru
Avoin taivas -sopimus (19099 sanaa)	KV3_fi	Договор по открытому небу (24587 sanaa)	1992	KV3_ru
Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa vastaan (8241 sanaa)	KV4_fi	Конвенция Организации Объединенных Наций о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ (10161 sanaa)	1994	KV4_ru

Yleissopimus Yhdistyneiden Kansakuntien ja sen yhteydessä toimivan henkilöstön turvallisuudesta (2218 sanaa)	KV5_fi	Конвенция о безопасности персонала Организации Объединенных Наций и связанного с ней персонала (2732 sanaa)	1994	KV5_ru
Sopimus hajallaan olevien kalakantojen ja laajasti vaeltavien kalakantojen säilyttämistä ja hoitoa koskevien 10 päivänä joulukuuta 1982 tehdyn Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeusyleissopimuksen määräysten täytäntöönpanosta (9546 sanaa)	KV6_fi	Соглашение об осуществлении положений Конвенции Организации Объединенных Наций по морскому праву от 10 декабря 1982 года, которые касаются сохранения трансграничных рыбных запасов и запасов далеко мигрирующих рыб и управления ими (11488 sanaa)	1995	KV6_ru
Merioikeudellisia vaateita koskevan vastuun rajoittamisesta tehdyn vuoden 1976 kansainvälisen yleissopimuksen muuttamisesta tehty vuoden 1996 pöytäkirja (1576 sanaa)	KV7_fi	Протокол 1996 года об изменении конвенции об ограничении ответственности по морским требованиям 1976 года (1949 sanaa)	1996	KV7_ru
Terrorististen pommi-iskujen torjumista koskeva kansainvälinen yleissopimus (2648 sanaa)	KV8_fi	Международная конвенция о борьбе с бомбовым терроризмом (3272 sanaa)	1997	KV8_ru
Ilmaston muutosta koskevan Yhdistyneiden Kansakuntien puitesopimuksen Kioton pöytäkirja (5595 sanaa)	KV9_fi	Киотский протокол рамочной конвенции Организации Объединенных Наций об изменении климата (7007 sanaa)	1997	KV9_ru
Lahjontaa koskeva Euroopan Neuvoston rikosoikeudellinen yleissopimus (3847 sanaa)	KV10_fi	Конвенция об уголовной ответственности за коррупцию (4960 sanaa)	1998	KV10_ru
Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussääntö johdanto-osa (20436 sanaa)	KV11_fi	Римский статут международного уголовного суда преамбула (25414 sanaa)	1998	KV11_ru
Yleissopimus muovailtavien räjähteiden merkitsemisestä tunnistamista varten (1815 sanaa)	KV12_fi	Конвенция о маркировке пластических взрывчатых веществ целях их обнаружения (2342 sanaa)	1998	KV12_ru
Terrorismin rahoituksen torjumista koskeva kansainvälinen yleissopimus (3711 sanaa)	KV13_fi	Международная конвенция о борьбе с финансированием терроризма (4670 sanaa)	1999	KV13_ru
Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus (8611 sanaa)	KV14_fi	Конвенция Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности (10268 sanaa)	2000	KV14_ru
Pysyviä orgaanisia yhdisteitä koskeva Tukholman yleissopimus (9670 sanaa)	KV15_fi	Стокгольмская конвенция о стойких органических загрязнителях (12041 sanaa)	2001	KV15_ru
Yhteensä 115915 sanaa		Yhteensä 143996 sanaa		

РУССКОЕ РЕЗЮМЕ

Название работы: Выражение долженствования и возможности в международных договорах на финском и на русском языках

Введение

Перевод юридических текстов является самой старой отраслью перевода. Несмотря на это, изучение особенностей перевода юридических текстов не пользовалось большим спросом среди переводоведов в течение нескольких последних десятилетий (Сарчевич 1997, 1). Международные договоры являются основным источником международного права, с помощью них регулируются деятельность государств и других международных субъектов (Коскенниemi 1998, 368).

В последние годы в Финляндии растёт количество исследований по юридическим текстам. В опубликованных до сих пор исследованиях изучались в частности терминология юридических текстов (Пробирская-Турунен 2001), структура юридических текстов (см. напр. Виртаниemi 1992; Утила 1997), неясность в юридических текстах (Койвисто 1997) и специфику юридического языка Европейского Союза (см. напр. Саяваара 2006; Вихонен 2006; Пиль 2006). Немногие исследователи рассматривали также модальность с точки зрения лингвистики, но до сих пор никто не исследовал модальность на многоязычном аутентичном материале с точки зрения переводоведения.

Материал исследования, цель и структура работы

Так как в международных договорах определяются права и обязанности международных субъектов (государств, международных организаций), в них часто встречаются модальные выражения. В этом исследовании рассматриваются и сравниваются средства выражения возможности и долженствования – то есть модальности – в международных договорах на финском и на русском языках. Материал состоит из 23 параллельных русско-финских текстов из корпуса юридических текстов «*Multijur*» Тамперского университета. Финскоязычные договоры составляют всего 115915 слов, а русскоязычные – 143996 слов. Незначительная разница в количестве слов текстов объясняется структурными различиями

языков. Договоры разделяются на две группы: 1) двусторонние договоры между Финляндией и СССР и между Финляндией и Российской Федерацией (8 текстов) и 2) многосторонние международные договоры (15 текстов).

Целью этого исследования является сравнение выражения возможности и долженствования в договорах на финском и на русском языках и выяснение того, существует ли между найдёнными языковыми средствами эквивалентность. Исследование выражения возможности и долженствования в договорах является важным и актуальным, потому что из-за различий в параллельных текстах и различных толкований договора могут возникать серьёзные проблемы в отношениях государств.

Теоретическая часть данного исследования состоит из двух частей. В первой части (во второй главе) рассматриваются особенности составления и перевода международных договоров, роль и обязанности юридического переводчика в этом процессе а также проблемы, связанные с переводом договоров. Во второй части (в третьей главе) рассматриваются модальность как языковое явление, семантическое выделение модальности и средства выражения модальности на финском и на русском языках.

В аналитической части исследования (в главе 4) рассматриваются отдельно все выбранные для анализа выражения модальности и их эквиваленты в договорах. В главе 5 представлены результаты анализа и выводы. В заключительной части (в главе 6) обсуждаем важность данного исследования в преподавании перевода и полезность исследования для переводчиков международных договоров, а также представляем возможные темы для будущего исследования.

Процесс составления и перевода международных договоров

Международные договоры можно классифицировать по многим признакам. Обычно договоры разделяются на две группы: 1) двусторонние и 2) многосторонние. Эти группы отличаются друг от друга в том, что многосторонние договоры обычно являются результатом долгих переговоров и компромиссных решений. Из-за этого многоязычные договоры содержат больше нечётких и неясных мест, чем двусторонние договоры, которые составляют обычно на двух или трёх языках. Кроме того, процесс перевода многосторонних договоров сложнее, потому что в процессе могут действовать несколько различных правовых систем и культур, которые все влияют как на ход переговоров, так и на окончательную версию договора.

В Венской Конвенции о праве международных договоров (Вена, 23 мая 1969 г.) определяются принципы составления и толкования международных договоров. Хотя в пункте 3 статьи 33 указано, что предполагается, что термины договора имеют одинаковое значение в каждом аутентичном тексте, в действительности в договорах встречаются неточные выражения. О толковании этих неточных мест в Конвенции указано лишь, что «договор должен толковаться добросовестно в соответствии с обычным значением, которое следует придать терминам договора в их контексте, а также в свете объекта и целей договора» (Венская Конвенция, п. 1, ст. 31), из чего следует, что даже сами правила толкования договора можно толковать по-разному.

В обязанности переводчика юридических документов входит обеспечение одинакового толкования всех параллельных текстов договора. К этому стремятся в частности через сотрудничество разных специалистов в процессе составления договора, а также через одновременное составление параллельных текстов, но в реальности это требует много времени, и может оказаться невозможным в составлении многостороннего договора, в котором участвует десятки государств и который составляется на многих языках (например в Европейском Союзе договор может быть составлен на 23 официальных языках ЕС).

По словам Лехто самой главной целью юридического переводчика является составление точного перевода оригинального текста, который должен одинаково толковаться во всех судебных учреждениях всех стран-участниц договора. Однако, переводчик не имеет право самостоятельно толковать договор и исправлять неясные места, он должен просто переводить (Лехто 1998, 540; Сарчевич 1997, 92). Принимая во внимание вышеупомянутые принципы перевода международных договоров, роль переводчика кажется тяжёлой и точный перевод почти невозможным. Но несмотря на это, не один переводчик несёт ответственность за правильность и понятность текста, а в процессе составления договора принимают участие многочисленные специалисты: юристы – теоретики и практики, лингвисты-эксперты, редакторы и др. Перевод юридических текстов всё же требует от переводчика высокой квалификации, знания правовой системы и культуры обеих стран, а также отличного владения языками, на которых составляется договор.

Модальность как языковое явление и анализируемые выражения

Модальность в грамматике – это категория, выражающая различными языковыми средствами отношение сообщаемого высказывания к объективной действительности с точки зрения реальности, возможности, долженствования или необходимости. В русском языке модальность может быть выражена формой наклонения, интонацией, а также лексически особыми модальными частицами и словами (Галкина-Федорук Е. 1979, 380–381). В финском языке модальность выражается формой наклонения или особыми модальными глаголами, наречиями, прилагателями и частицами (Хакулинен и Карлссон 1979, 265). В этом исследовании мы сосредоточимся именно на модальных словах (особенно модальных глаголах), потому что они являются самым распространённым средством выражения модальности в официальных документах, особенно в международных договорах.

Финский лингвист Хейкки Кангасниemi (1992, 291) классифицировал выражения долженствования и возможности в финском языке и выделил 14 модальных глаголов. Не все из этих глаголов употребляются в договорах, поэтому для анализа выбрали следующие глаголы возможности и разрешения *voida*, *saada*, *saattaa*, *pustyä* и *kyetä* и глаголы долженствования и необходимости *täytyä*, *pitää* и *tulla*. Кроме вышеупомянутых глаголов для анализа выбрали модальные конструкции, описанные в *Большой грамматике финского языка* (ISO Suomen kielioppi): *on tehtävä*, *on määrä*, *on velvollisuus/velvoitettu on oikeus* и *on oikeutettu*. В анализе изучали также отрицательные формы данных глаголов и конструкций.

Е. И. Беляева и С. Н. Цейтлин определили выражения долженствования и возможности в русском языке (Бондарко 1990). На основании их работ для анализа выбрали следующие русские модальные глаголы и структуры: выражения долженствования *надо*, *нужно*, *нельзя*, *должен*, *обязан*, *следует*, *подлежать* и *надлежать* и выражения возможности *мочь*, *можно*, *правомочен*, *способен*, *разрешать*, *допускать*, *иметь/предоставлять право*, *быть вправе* и *быть (не) в состоянии*.

В данном исследовании модальность рассматриваются через следующие семантические категории модальности: деонтическая (*deontic*), динамическая (*dynamic*) и эпистемологическая (*epistemic*) модальности. **Деонтическая модальность** выражает то, что возможно, необходимо или разрешается с точки зрения закона или моральных принципов. **Динамическая модальность** выражает возможность или необходимость с точки зрения конкретных объективных обстоятельств, и может быть внутренней либо внешней.

Эпистемологическая модальность выражает возможность, вероятность утверждений с точки зрения имеющихся фактов. (ВИСК 2005, § 1554–1556.) В договорах – и вообще в официальных документах – чаще всего встречается деонтическая модальность.

Модальные выражения в международных договорах

В финских текстах договоров было найдено всего 1727 модальных выражений. Из них выражения возможности и разрешения составляет 59,79 %, выражения долженствования и необходимости 32,25 % и выражения отрицания 7,99 %.

В русских текстах договоров модальных выражений встретилось немного меньше – всего 1530 выражений. Из них выражения возможности и разрешения составляют 72,16 %, выражения долженствования и необходимости 17,58 % и выражения отрицания 10,26 %.

Таким образом, в договорах на обоих языках более распространёнными являются выражения возможности. Результат ожидаемый, потому что уже в предыдущих исследованиях было доказано, что в договорах возможность чаще выражается эксплицитно, чем необходимость (Кетола 2002, 133–143). Договор является сам по себе нормативным документом, регулирующим права и обязанности сторон, и поэтому долженствование не каждый раз выражается эксплицитно. Употребление выражений возможности необходимо в договорах, потому что только с помощью этих выражений в договорах могут описывать все специальные ситуации, в которых стороны имеют право действовать против существующих норм.

Из результатов можно отметить интересную разницу между языками: в русских текстах договоров выражения долженствования и необходимости употребляются гораздо реже, чем в финских текстах договоров. Хотя в русском языке есть много средств выражения долженствования, необходимость по большей части не выражается в договорах эксплицитно модальным выражением. По словам Цейтлина (1990, 150) в нормативных текстах на русском языке необходимость может быть выражена конструкциями, содержащими формы настоящего времени.

Самыми употребительными модальными выражениями в нашем материале являются финский модальный глагол возможности *voida* и русский модальный глагол возможности *мочь*. Глагол *voida* составляет 48,8 % всех зафиксированных в корпусе средств выражения

модальности, а *мочь* целых 62,68 %. Данные глаголы являются самыми распространёнными средствами выражения возможности также в разговорном языках. В финских договорах встречаются также другой модальный глагол возможности *saada*, который составляет всего 6,18 % всех модальных выражений.

Самыми распространёнными средствами выражения долженствования в финском языке являются модальный глагол *tulla* (17,7 % всех выражений) и конструкция *on -tAvA* (12,7 %). Их эквивалентами в русских договорах являются обычно глагол настоящего времени без выражения модальности либо предикативное наречие *должен*. В русском языке самым общим выражением долженствования модальное предикативное наречие *должен*, доля которого в исследовательском материале составляет 12,5 %. Его эквиваленты в финских договорах либо глагол настоящего времени без модального выражения либо вышеупомянутые выражения *tulla* и *on -tAvA*.

Типичными средствами разрешения в договорах являются модальные конструкции *on oikeus* и *иметь право*. Обе составляют примерно 10 % всех модальных конструкций, появляющихся в договорах. Эти конструкции имеют эквиваленты в большинстве европейских языках, и они очень типичны для языка договоров (Сарчевич 1997, 148).

Кроме вышеупомянутых, другие выражения используются в договорах не часто. Можно сказать, что средства выражения модальности, используемые в договорах, являются довольно ограниченными, потому что далее не все возможные для языках выражения не используются. Возможно, что это последствие принципа однозначности, точности и ясности международных договоров.

Модальные глаголы с отрицанием используются в договорах редко: в финских договорах всего лишь 7,99 % материала, а в русских 10,3 %. Обычно при составлении договора стараются избегать отрицания, чтобы составлять понятный и точный текст договора. Самыми распространёнными выражениями отрицания в финских договорах являются отрицательные формы глаголов *saada* (47,1 % всех отрицательных выражений) и *voida* (37,68 %). В русском языке для отрицания используются чаще всего глагол *мочь* (49,68 % всех отрицательных выражений) или предикативное наречие *должен* с отрицанием (26,75 %).

Как и отрицание, условное наклонение появляется в договорах редко: лишь 4,2 % выражений в финском материале и всего лишь 0,92 % в русском материале в условном наклонении. С

помощью условного наклонения выражаются действия, желаемые или возможные при определенных условиях (ВИСК 2005, § 1592), а также смягчаются высказывание.

Результаты анализа договоров

При проведении исследования обнаружилось, что выражения **долженствования** и **необходимости** являются гораздо более распространёнными в договорах на финском языке, чем в договорах на русском языке. В русском языке **долженствование** и **необходимость** можно выразить глаголом в несовершенном виде без модального выражения. Таким образом, можно сделать вывод, что средства выражения модальности **долженствования** в русском языке несколько отличаются от финского.

В международных договорах выражения **возможности** используются значительно чаще, чем **выражения долженствования**. С одной стороны с **выражениями возможности** договаривающиеся стороны могут умышленно оставлять смысл данного пункта неясным, то есть каждая сторона может толковать пункт по-своему и защищать свои интересы. С другой стороны, договоры являются нормативными документами, которые сами по себе обязывают стороны, и из-за этого **долженствование** не требуется каждый раз выражать **эксплицитно**. **Выражения возможности** имеют другой характер в договорах – ими оформляются **исключения** и описываются **специальные условия**.

На основе результатов данного исследования мы можем предлагать некоторые устойчивые эквиваленты каждому модальному выражению. В приведенных ниже таблицах указаны часто употребляемые в договорах выражения с эквивалентами.

Модальное выражение	Эквиваленты
voida	мочь
tulla	несовершенный вид, должен
on -tAvA	несовершенный вид, должен, подлежать
on oikeus /oikeutettu	иметь право
ei saa	несовершенный вид, не может, не должен
ei voi	не может
saada	мочь, несовершенный вид
on velvollisuus/velvollinen	обязан
saattaa	мочь

Модальное выражение	Эквиваленты
мочь	voida
иметь право	on oikeus
должен	несовершенный вид, tulla, on -tAvA
не может	ei voi, ei saa, несовершенный вид
подлежать	несовершенный вид, on -tAvA
не должен	несовершенный вид, ei saa
обязан	on velvollisuus/velvollinen, on -tAvA
следует	olisi -tAvA, tulisi
разрешать	saada, sallia

Большинство выражений имеют два или три эквивалента. Только выражения *мочь* и *иметь право* на русском и *voida* и *on oikeus* на финском имеют явные эквиваленты. Наша таблица может оказаться полезной юридическим переводчикам при переводе международных договоров либо студентам-переводчикам в процессе обучения переводу.

Заключение

На основании результатов данного исследования представляется, что количество модальных выражений увеличивается пропорционально количеству участвующих в договоре сторон. Это следствие компромиссного характера многосторонних договоров: стороны ведут длинные переговоры и оставляют текст умышленно неточным, чтобы все стороны могли бы согласиться и подписать договор, одновременно защищая свои национальные цели и задачи. В двухсторонних переговорах переговорный процесс гораздо проще и стороны достигают согласия быстрее. Это влияет также на язык договора – он более чёткий.

В договорах в обоих языках употребляются модальные выражения почти равномерно. Между языками всё таки заметна некоторая разница. В русском языке используются чаще всего глагол настоящего времени без выражения модальности, когда в финской версии договора использовали выражение долженствования. Особенно заметно это различие между финским и русским языками с модальным глаголом *tulla* и с модальной конструкцией *on -tAvA*.

Результаты данного исследования показывают, что кроме терминологических вопросов при переводе международных договоров переводчику следует обратить особое внимание на модальные выражения и их эквиваленты.